

Міністерство освіти і науки України  
Чернігівський національний технологічний університет

# **НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ**

**Науковий економічний журнал**

***Випуск 1(5)***

ЧЕРНІГІВ

2016

Державна реєстраційна служба України  
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації  
Серія КВ № 21188-10988ПР від 03.02.2015 р.

Науковий журнал «Науковий вісник Полісся» включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ (Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)

Журнал зареєстровано, реферується та індексується у наступних міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах з 2015 року:  
Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), Ulrichsweb™ Global Serials Directory, Google Scholar, PИHЦ, Index Copernicus, Українська науково-освітня мережа УРАН, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Український реферативний журнал «Джерело».

Випуск рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ЧНТУ  
Від 28.03.2016 р., Протокол № 3

**Редакційна колегія:**

<b>О. І. Гонта</b>	доктор економічних наук, професор (головний редактор);
<b>Л. О. Коваленко</b>	кандидат економічних наук, професор (відповідальний редактор);
<b>С. М. Шкарлет</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>О. В. Абакуменко</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>Ж. В. Дерій</b>	доктор економічних наук, доцент;
<b>В. П. Ільчук</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>В. Ф. Савченко</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>В. Г. Маргасова</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>С. М. Вдовенко</b>	доктор наук з державного управління, доцент;
<b>А. І. Мельник</b>	доктор філософських наук, професор;
<b>О. В. Тополь</b>	доктор філософських наук, доцент;
<b>Ю. В. Кирилюк</b>	кандидат економічних наук, доцент;
<b>Р. Дьякон</b>	доктор економічних наук, професор (Рига, Латвія);
<b>М. Живитере</b>	доктор економічних наук, професор(Рига, Латвія);
<b>А. С. Саркісян</b>	кандидат економічних наук, доцент (Свіщов, Болгарія);
<b>Л. Л. Антонюк</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>О. А. Грішнова</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>З. Б. Живко</b>	доктор економічних наук, доцент;
<b>І. С. Каленюк</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>В. М. Левківський</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>Л. О. Петкова</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>Ю. Півоварські</b>	доктор філософських наук, професор;
<b>Б. І. Сорвиров</b>	доктор економічних наук, професор (Гомель, Білорусь);
<b>В. Б. Тропіна</b>	доктор економічних наук, професор;
<b>К. В. Корсак</b>	доктор філософських наук, професор;
<b>Н. В. Мороз</b>	відповідальний секретар.

**Н 34** Науковий вісник Полісся [Текст]. – Чернігів : ЧНТУ, 2016. – № 1(5). – 136, [2] с.

Висвітлюються актуальні проблеми розвитку сучасної економіки, функціонування та розвитку підприємств різних форм власності, інвестиційно-інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, регіонального розвитку.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, практиків.



Ліцензія Creative Commons «Attribution-Non Commercial»  
(«Із зазначенням авторства – Некомерційна») 4.0 Всесвітня

**ISSN 2410-9576 (Print)**  
**ISSN 2412-2394 (Online)**

Ministry of Education and Science of Ukraine  
Chernihiv National University of Technology

# **SCIENTIFIC BULLETIN OF POLISSIA**

**Scientific journal on Economics**

***Issue 1(5)***

CHERNIHIV  
2016

According to the MESU directive from 05.02.2014 p. №103 Chernihiv National University of Technology is a legal successor of all rights and responsibilities of Chernihiv State Institute of Economics and Management as well as of the permission to publish the results of dissertations on obtaining an academic degree of doctor and candidate of sciences in ECONOMICS (HAC presidium regulation № 747 from 13.07.2015)

"Scientific bulletin of Polissia" by the decision of Chernihiv National University of Technology Academic Senate is included to the List of scientific professional edition of Ukraine, where the results of dissertations on obtaining an academic degree of doctor and candidate of sciences in ECONOMICS can be published (HAC presidium regulation № 747 from 13.07.2015)

The issue is recommended to be sent to the press by Chernihiv National University of Technology Academic Senate decision  
From 28.03.2016, Proceeding № 3

**Editorial Board:**

<b>O. I. Honta</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor ( <i>chief editor</i> );
<b>L. O. Kovalenko</b>	candidate of Economic Sciences, Professor ( <i>managing editor</i> );
<b>C. M. Shkarlet</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>O.V. Abakumenko</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>Zh.V. Derii</b>	Doctor of Economic Sciences, associate professor;
<b>V. P. Ilchuk</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>V. Ph. Savchenko</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>S. M. Vdovenko</b>	Doctor of Public administration Sciences, associate professor;
<b>A. I. Melnyk</b>	Doctor of Philosophy, Professor;
<b>O. V. Topol</b>	Doctor of Philosophy, associate professor;
<b>Yu. V. Kyryliuk</b>	Candidate of Economic Sciences, associate professor;
<b>V. H. Marhasova</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>R. Djakons</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor (Riga, Latvia);
<b>M. Živitere</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor (Riga, Latvia);
<b>A. S. Sarkisian</b>	Doctor of Economic Sciences, associate professor (Svishtov, Bulgaria);
<b>L. L. Antoniuk</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>O. A. Hrishnova</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>Z. B. Zhyvko</b>	Doctor of Economic Sciences, associate professor;
<b>I. S. Kaleniuk</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>V. M. Levkivskiy</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>L. O. Pietkova</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>J. Piwowarski</b>	Doctor of Philosophy, Professor;
<b>B. I. Sorvyrov</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor (Homel, Belarus);
<b>V. B. Tropina</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor;
<b>K. V. Korsak</b>	Doctor of Philosophy, Professor;
<b>N. V. Moroz</b>	managing secretary

Scientific bulletin of Polissia [Text]. – Chernihiv : ChNUT, 2016. - № 1(5). – 136, [2] p.

Urgent problems of present-day economics' development, different ownership enterprises operation and development, investment and innovative activity, increasing national economy's competitiveness, regional development are reported.

It is intended for scientists, lecturers, postgraduate students, students and practitioners.



Creative Commons License "Attribution-NonCommercial"  
4.0 International (CCBY-NC 4.0).

ISSN 2410-9576 (Print)  
ISSN 2412-2394 (Online)

## ЗМІСТ

### ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

<i>Савченко В. Ф., Козлянченко О. М.</i> Світовий досвід антикризового державного регулювання	7-13
<i>Ільчук В. П., Штирхун Х. І.</i> Органічне виробництво як пріоритетний напрям розвитку аграрного сектора національної економіки	14-22
<i>Волот О. І., Пліско І. М.</i> Реальний сектор економіки: сутність, складові та його роль в забезпеченні стійкого розвитку економіки держави	23-29
<i>Мекшун Л. М.</i> Сучасні тенденції реформування управління житлово-комунальним господарством України в умовах децентралізації	30-36
<i>Polkovnichenko S. O., Rosokhach O. V.</i> Current trends in realization of the export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine	37-45

### РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

<i>Савченко В. Ф., Шестаковська Т. Л.</i> Особливості формування соціально орієнтованих кластерів в Україні	46-55
<i>Михайловська О. В.</i> Деякі аспекти комунікативної взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості	56-63

### ІННОВАЦІЇ

<i>Тропіна В. Б.</i> Оптимізація системи бюджетного забезпечення інноваційної діяльності в Україні	64-68
<i>Бабіна Н. О.</i> Організація інноваційної діяльності вищих навчальних закладів	69-73

### УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

<i>Клінцов Л. М., Міщенко М. В.</i> Інформаційні системи та технології для створення бізнес-планів малих підприємств	74-78
<i>Кунденко А. В.</i> Управління якістю бізнес-процесів на підприємствах	79-83
<i>Натрошвілі Г. Р.</i> Механізм підтримки економічної безпеки підприємства в умовах кризи	84-87

### ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

<i>Захарін С. В.</i> Фінансові важелі активізації інвестиційної та інноваційної діяльності	88-93
<i>Повжик К. В.</i> Фінансовий сектор України: детермінанти розвитку в умовах турбулентності	94-104

### МАРКЕТИНГ

<i>Рябова Т. А., Рябов І. Б.</i> Управління маркетинговими системами взаємодії зі споживачами в умовах глобалізації	105-109
<i>Ракосій П. В.</i> Особливості побудови механізму антикризового управління на підприємствах агропромислового комплексу	110-113
<i>Зайцева О. І., Нечаєв С. В.</i> Організаційні механізми управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації	114-118
<i>Виговська В. В.</i> Теоретичне позиціонування страхового ринку у фінансовій системі країни	119-124
<i>Реферати.....</i>	125-129
<i>Відомості про авторів.....</i>	130-133
<i>Правила оформлення та подання рукопису до журналу.....</i>	134-136

## TABLE OF CONTENTS

<b>NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT AND ECONOMICS</b>	
<i>Savchenko V. F., Kozlianchenko O. M.</i> The international experience of state anti-crisis management	7-13
<i>Ilchuk V. P., Shtyrkhun Kh. I.</i> Organic farming as a priority in the development of agricultural sector of economy	14-22
<i>Volot O. I., Plisko I. M.</i> Real economy: essence, components and its significance in providing steady growth of state economy	23-29
<i>Mekshun L. M.</i> Current trends of housing and communal services management reform under decentralization in Ukraine	30-36
<i>Polkovnichenko S. O., Rosokhach O. V.</i> Current trends in realization of the export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine	37-45
<b>REGIONAL ECONOMICS</b>	
<i>Savchenko V. F., Shestakovska T. L.</i> Features of formation of socially oriented clusters in Ukraine	46-55
<i>Mykhailovska O. V.</i> Some aspects of communicative interaction between local authorities and the public	56-63
<b>INNOVATIONS</b>	
<i>Tropina V. B.</i> Optimization of the innovative activity budget support system in Ukraine	64-68
<i>Babina N. O.</i> Innovation activity in higher educational institutions	69-73
<b>ENTERPRISE MANAGEMENT</b>	
<i>Klintonov L. M., Mishchenko M. V.</i> Information systems and technology for creating business plans of small businesses	74-78
<i>Kundenko A. V.</i> Quality of business process management at enterprise	79-83
<i>Natroshevili H. R.</i> Mechanisms to support economic security of enterprise in crisis	84-87
<b>FINANCE. BANKING</b>	
<i>Zakharin S. V.</i> Use of financial instruments to stimulate investment and innovation	88-93
<i>Povzhyk K. V.</i> Financial sector of Ukraine: factors of development in turbulent times	94-104
<b>MARKETING</b>	
<i>Riabova T. A., Riabov I. B.</i> Management of marketing system of interaction with customers in the conditions of globalization	105-109
<i>Rakosii P. V.</i> The peculiarities of crisis management strategies in agricultural enterprises	110-113
<i>Zaitseva O. I., Nechaiev S. V.</i> Institutional mechanisms for managing social enterprises under conditions of market self-organization	114-118
<i>Vyhovska V. V.</i> Theoretical aspect of insurance market in the state's financial system	119-124
<i>Abstracts</i> .....	125-129
<i>Authors data</i> .....	130-133
<i>The rules of formatting and publishing the article in the journal</i> .....	134-136

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

УДК 351.82:338.1

**В. Ф. Савченко**, д. е. н., професор,  
заслужений економіст України,  
**О. М. Козлянченко**, здобувач

**СВІТОВИЙ ДОСВІД АНТИКРИЗОВОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

**Анотація.** У статті досліджуються світовий досвід застосування антикризової політики, а також основні заходи, що здійснювалися в різних країнах для подолання кризових явищ. Надаються пропозиції щодо використання найбільш ефективних напрацювань у вітчизняній економіці.

**Ключові слова:** антикризова політика, антикризове регулювання, державне регулювання, криза, машинобудівний комплекс, національна економіка, сільськогосподарське машинобудування, фінансова криза.

**В. Ф. Савченко**, д. э. н., профессор,  
заслуженный экономист Украины,  
**Е. М. Козлянченко**, соискатель

**МИРОВОЙ ОПЫТ АНТИКРИЗИСНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ**

**Аннотация.** В статье исследуются мировой опыт применения антикризисной политики, а также основные мероприятия, которые использовались в разных странах для преодоления кризисных явлений. Предлагаются варианты использования наиболее эффективных наработок в отечественной экономике.

**Ключевые слова:** антикризисная политика, антикризисное регулирование, государственное регулирование, кризис, машиностроительный комплекс, национальная экономика, сельскохозяйственное машиностроение, финансовый кризис.

**V. F. Savchenko**, Doctor of Economic Sciences, Professor,  
Honored Economist of Ukraine  
**O. M. Kozlianchenko**, Degree Seeker

**THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STATE ANTI-CRISIS MANAGEMENT**

**Abstract.** The article examines the international experience of anti-crisis policy and major strategies of overcoming the crisis phenomena. Suggestions on the most effective ventures in the national economy are provided.

**Keywords:** anti-crisis policy, crisis management, state regulation, crisis, machine-building complex, national economy, agricultural machinery building, financial crisis.

**Актуальність теми дослідження.** Глобальні передумови поширення кризових явищ в економіці полягають у характері розвитку світового господарства, який відзначається зростанням інтеграції національних економік, що зумовлює збільшення їх залежності від кон'юнктури міжнародних ринків. Це підтвердила світова криза, яка розпочалася з іпотечної кризи у США і швидко поширилась на національні економіки країн світу. Досвід антикризового регулювання економіки в провідних країнах має не тільки національне, а й міжнародне значення, особливо у складний для України час. Важливість і недостатня практична розробка проблем визначають актуальність даної теми у сучасних умовах господарювання.

**Постановка проблеми.** Оскільки Україна інтегрується у світові економічні структури, вона перебуває в зоні ризику поширення криз на національну економіку і потребує вжиття необхідних

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

заходів для попередження виникнення таких явищ на основі вивчення зарубіжного досвіду антикризового регулювання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сьогодні у світі існує великий досвід антикризового регулювання та прогнозування кризових явищ. Проблематиці дослідження антикризового державного управління присвячена велика кількість праць. Вагомий внесок у цю сферу зробили такі зарубіжні вчені як Дюркгейм Е., Кейнс Дж., Пірен М., Саттер С., Спенсер С., Фрідман М., Шумпетер Й. Вітчизняні напрацювання представляють такі науковці: Гальчинський А. С., Головін Р. Г., Дейнека О. В., Жовтун Д. Т., Капустін В. С., Маргасова В. Г., Пасхавер О. І., Продіус І. П., Сенишин О. С., Чернявський А. Д. та інші.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** Особливої уваги потребує комплекс питань, що стосуються інструментарію антикризового регулювання економіки, який застосовується у провідних країнах та тих, що змінили суспільно-економічну формацію.

**Постановка завдання.** Головним завданням при написанні статті є дослідження форм антикризового державного регулювання в країнах світу та аналіз підходів щодо реалізації антикризових заходів для їх впровадження в Україні.

**Виклад основного матеріалу.** За сучасних умов головною причиною, що викликає стрімке поширення кризових явищ, є сукупність фінансових взаємозв'язків між країнами та фінансовими ринками. З метою подолання негативних процесів у економіці країни розробляють антикризову політику – генеральний напрям діяльності, сукупність принципів, методів, спрямованих на формування механізму управління, здатного своєчасно реагувати на кон'юнктуру ринку, яка постійно змінюється.

Світова криза 2008-2009 рр., що зародилася у США, швидко розповсюдилась на інші країни. Кожна з економік світу відчула на собі її негативний вплив, навіть країни «найвищого добробуту». Враховуючи характер зародження кризи та її специфіку, найбільше постраждали провідні країни з добре розвиненими фондовими ринками (США, Німеччина, Японія, Великобританія). Пізніше криза вдарила по країнах, де не витримала тиску національна валюта (Угорщина, Україна). Однак ряд держав, попри негативний вплив фінансової кризи, демонструють стійку тенденцію економічного зростання (Австралія, Бразилія, Індія, Китай, Польща) [1, с. 27].

Антикризова політика країн світу ділиться на два напрями:

- підтримання внутрішньоекономічних процесів;
- інтеграція у глобальний простір.

Після розповсюдження кризи на реальний сектор економіки уряди розвинених країн були змушені розпочати реалізацію антикризових програм для промислових підприємств. Спостерігається певна спорідненість у виборі об'єктів державної підтримки:

- США – автомобілебудування;
- Канада – автомобілебудування, транспортна інфраструктура, житлове будівництво, гірничодобувна і лісова промисловість;
- Франція – автомобілебудування, транспортна інфраструктура;
- Швеція – автомобілебудування;
- Великобританія – житлове будівництво;
- Італія – транспортна інфраструктура;
- Швейцарія – транспортна інфраструктура.

Найбільш розповсюдженими об'єктами антикризових програм у розвинених країнах стали автомобілебудування, житлове будівництво і транспортна інфраструктура. Автомобілебудування і житлове будівництво – це галузі, на які світова криза мала негативний вплив. Попит на продукцію цих галузей з боку населення, що переважно формувався за рахунок банківських іпотечних кредитів, стрімко впав. Падіння супроводжувалося гострими соціальними наслідками. До того ж банкрутство величезних автомобілебудівних компаній неминуче викликало б масове звільнення зайнятих на них працівників, а при скороченні житлового будівництва, окрім ризику звільнення працівників, виникає загроза для частини населення, яка розпочала будівництво житла за рахунок іпотечних кредитів [2, с. 75].



---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

Антикризове державне управління в країнах з розвинутою економікою виражається в різних формах.

У США механізм державного регулювання пройшов декілька етапів. На початку 70-х років ХХ століття у режимі жорсткого адміністративного регулювання перебувала значна кількість галузей. Важливим інструментом державного регулювання ринку стало програмування економіки, яке охопило розробку як загальнонаціональних, так і регіональних програм. У 1980-ті роки США відмовились від традиційної системи регулювання, що ґрунтувалась на кейнсіанській моделі, і замінили її системою, заснованою на політиці монетаризму. Тут держава регулює відносини сторін, забезпечує їхню свободу, стимулює ділову активність [3, с. 316].

Антикризове державне регулювання економіки США базується на таких принципах:

- підприємницька діяльність доступна кожному громадянину;
- можливість безперешкодного переміщення фінансових і матеріальних ресурсів з одного сектора економіки в інший;

- стабілізація фінансової системи та дозвіл на вивіз капіталу.

Основними формами і методами антикризового державного регулювання економіки США є:

- стимулювання ділової активності суб'єктів господарської діяльності;
- економіка заснована на «дозвільних» принципах регулювання, діє спрощена система оподаткування;

- жорсткий контроль діяльності монополій всередині країни і сприяння створенню зарубіжних монополій. Діяльність монополій за межами країни не є небезпечною, а навпаки, дає змогу забезпечити економічне зростання;

- створення і контроль рівних умов конкурентної боротьби;

- індикативне планування;

- експорт капіталу в інші країни.

Сполучені Штати Америки реалізують політику антикризового управління через вдосконалення законодавства в частині зайнятості, особливо для молоді, розробку регіональних структурних програм. Законодавчо закріплена антикризова політика в питаннях зайнятості. У процесі реалізації програм передбачені: прискорення фінансування державою будівельних робіт; збільшення зайнятості в державному секторі; наростання розмірів і тривалості страхових виплат з безробіття; професійне навчання в приватному і державному секторах; забезпечення молоді робочими місцями; виконання заходів, націлених на створення робочих місць у галузях, що мають пріоритетне значення для країни [4, с. 43].

У світовій практиці негативним прикладом стала спроба реалізації антикризового проекту в автомобілебудівній галузі. Створений варіант закону передбачав надання певним автомобільним компаніям державної фінансової підтримки у вигляді кредиту, але як гарантію вимагав від них згоду на проведення глибокої реструктуризації. Крім того, компанії повинні були погодитись на обмеження заробітних плат для топ-менеджерів та розмірів дивідендів. Проект не був підтриманий Конгресом і на цьому спробі одержавлення компаній в реальному секторі економіки припинилися [2, с.76-77].

Важливим напрямком вдосконалення антикризового державного регулювання у США є координація зусиль різних державних структур щодо розробки та проведення економічної політики. Для реалізації цього напрямку існує Президентська рада з управління, пріоритетними складовими діяльності якої є:

- вдосконалення управління фінансовими ресурсами;

- оптимізація інструментів і процедур;

- координація діяльності генеральних інспекторів;

- поєднання зусиль різних відомств щодо скорочення числа злочинів тощо [4, с. 43].

Вивчаючи досвід Європейського Союзу, можна відмітити, що антикризове регулювання економіки спрямоване на стимулювання діяльності конкретних компаній. Тільки приватний бізнес може ефективно розв'язувати питання підйому депресивних регіонів за допомогою створення підприємств передових галузей. При цьому кожна економіка країн Європейського Союзу має свої особливості.

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

Показовим є досвід Великобританії і Франції. Ці країни являються представниками двох моделей антикризового регулювання економіки: англійської та континентальної.

Англійська модель притаманна Великій Британії і характеризується незначною часткою державного сектора в економіці, сильним ринковим регулятором та ліберальними підходами у соціальній сфері.

Останнім часом економічна політика Великої Британії у зв'язку зі світовою кризою зазнала серйозних змін. Роль держави була значно підвищена. Вона надає допомогу в першу чергу фінансовому сектору, який для економіки є пріоритетним. Серед інших антикризових заходів уряду стало податкове регулювання та стимулювання розвитку промислового сектора.

Континентальна модель характерна для Франції, а також для таких високорозвинених країн Європи як Італія, Німеччина, Швеція. Вона відрізняється активною роллю в економіці та соціально орієнтованою ринковою політикою. Починаючи з 2008 року, уряд Франції посилив підтримку промисловості країни. Основна фінансова допомога у вигляді бюджетних трансферів, пільгових кредитів, державних банківських гарантій, політики стимулювання продажів за допомогою бюджетних субсидій сконцентрувалася на пріоритетних галузях економіки (авіабудуванні, автомобільній промисловості). Франція за рахунок бюджету погасила борги, включаючи податкові, найбільш значущих для економіки підприємств. Крім того, до ради директорів великих корпорацій були введені представники держави [5, с.60-61].

Головними рисами антикризового регулювання економіки у Німеччині є [3, с. 312-313]:

- дотримання основної ідеї ринкової економіки – приватна власність, вільна конкуренція і ціноутворення забезпечують оптимальне використання виробничих ресурсів та задоволення потреб населення;

- необхідність активної ролі держави, яка, надаючи громадянам основні свободи, бере на себе відповідальність за організацію грошового обігу, боротьбу з економічними кризами, забезпечення соціальної справедливості, створення рівних умов для конкуренції і недопущення монополізації економіки.

Для протистояння кризовим явищам Європейський Союз вжив низку заходів, що свідчать про наявність цілеспрямованої антикризової політики [6, с. 269]:

- реформування фінансової системи. Європа повинна мати стабільний фінансовий ринок, основна функція якого – надання іпотечних кредитів, пенсій і позик;

- підтримка пріоритетних галузей економіки. В основному це спільні дії щодо інвестування відкритих ринків на довгостроковий період;

- збереження прийнятого рівня зайнятості;

- сприяння стабілізації глобальної економіки. Необхідність державних витрат і стимулювання економіки, що передбачає посилення правового забезпечення і більш суворий нагляд за фінансовою сферою.

Державою, яка має давні традиції втручання в економіку, є Японія. Головні напрями її економічної політики – стабілізація, перерозподіл доходу, надання суспільних товарів та корегування помилок ринку. З метою стабілізації економіки держава створює плани і прогнози. Реалізацію промислової політики здійснює Міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості. До сфери дії міністерства входять зовнішня торгівля, промисловість, новітні технології, підтримка малих і середніх підприємств. Слід зазначити, що Японії притаманний досить ефективний процес приватизації державних неплатоспроможних підприємств, які модернізуються, оптимізуються і поступово починають виходити на прибутковий рівень роботи. Саме це дозволяє ефективно реалізувати антикризові заходи.

Основні напрями антикризової політики Японії:

- зменшення центральним банком рефінансування відсоткової ставки;

- сприяння реструктуризації іпотечних кредитів;

- викуп акцій фінансових установ державою;

- збільшення державної частки у статутному капіталі фінансових установ, які спеціалізуються на підтримці сільського господарства та експортних операціях;

- зниження податку на прибуток підприємств та виплат на соціальне страхування працівників;

## **ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

- надання розстрочки податкової заборгованості;
- розвиток торговельного фінансування [6, с. 268].

Щодо питань державного регулювання у скандинавських країнах, необхідно звернути увагу на такі поняття як «зайнятість» і «державний сектор». Зайнятість у держсекторі економіки найбільша серед країн у Швеції – 32%, потім йдуть Норвегія і Данія – 30%, Фінляндія – 25%. Пріоритетами державного сектору Скандинавії є ринок праці, освіта, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення. Крім прямої участі держави в економіці існують непрямі методи регулювання за допомогою заходів фінансово-кредитної політики [4, с. 44].

Тюріна Н. М. [7, с. 206] зазначає, що відмінність в економічних результатах провідних країн обумовлена значними різноманіттям та специфікою антикризових заходів, які вживаються ними. Важливе місце посідають заходи, спрямовані на підтримку компаній фінансового і реального секторів економіки, що потерпають від кризи. Системними наслідками таких заходів мають стати відновлення або прискорення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності компаній, збільшення зайнятості. Узагальнену характеристику антикризових заходів деяких країн світу представимо у таблиці 1.

Ряд країн в якості заходів, спрямованих на запобігання або вихід з кризи окремих підприємств і галузей, використовують розробку програм приватизації та їх реалізацію. Метою таких заходів є пошук інноваційних можливостей підприємств, підвищення їхньої конкурентоспроможності та ефективності.

Особливістю приватизаційного процесу Чехії є те, що приватизація державних промислових підприємств здійснювалася в два етапи. Перший проводився Міністерством управління народним майном і приватизації. Його завданням була розробка проектів. Другий реалізовує Фонд народного майна. Він пов'язаний з виконанням затверджених проектів приватизації. В процесі приватизації, що в основному завершилася, активну участь брали іноземні фірми, яких країна приваблює відносно невеликим ризиком, порівняно високим рівнем кваліфікації робочої сили, низькими витратами на заробітну плату і матеріали. Найбільша частка іноземних інвестицій припадає на фірми Німеччини – 31,2%, США – 27,8%, Франції – 12,7%, Бельгії – 7,2%, Австрії – 6,2% [4, с. 44-45].

Таблиця 1

### **Заходи антикризового регулювання**

Країни	Зміст заходів
Австралія	Уряд гарантував зовнішні виплати комерційних банків, фактично взявши під свій контроль банківську сферу в державі. Розроблені та ефективно застосовуються механізми пільгового кредитування і прямих державних субсидій.
Бразилія	Головним джерелом нейтралізації впливу світової кризи на економіку є інвестиції у реальний сектор (машинобудування, сільське господарство).
Індія	Переорієнтація експортно-імпортних операцій в азійському напрямку. Фінансова підтримка внутрішнього попиту. Реалізація масштабних інфраструктурних проектів.
Китай	Реалізує агресивну зовнішньоекономічну стратегію. Першочергова підтримка таких галузей як транспорт, енергетика, паливний сектор, а також розвиток інфраструктури регіонів, які постраждали від землетрусів. Інвестування в економіку Бразилії, Венесуели, Ірану, Росії, Франції та інших країн близько 100 млрд. дол.
Польща	Незначна залежність від іноземних ринків (експорт становить менше як 40% ВВП). Забезпечення купівельної спроможності населення.
США	Збільшення зайнятості населення. Передбачено: будівництво та реконструкцію доріг і мостів; інвестиції у медичну сферу та в інформаційні технології; підвищення енергоефективності громадських будівель на федеральному, державному і місцевому рівнях; стабілізація фінансових ринків.

Джерело: [7, с. 206; 8, с. 62]

Показовим для України є здійснення економічних реформ у Польщі. Політика реформування спрямувалася на перетворення планової економіки в ринкову. Були вжиті жорсткі заходи в галузі грошового регулювання. Структурна перебудова стосувалася трьох основних процесів: лібера-

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

лізації; розширення приватного сектора; формування інститутів ринкової економіки та розвитку інфраструктури. Одним зі стабілізаційних заходів запобігання кризі стала політика відсоткових ставок відповідно до «Плану економічного відновлення», у якому були визначені завдання посилити координацію дій з іншими державами та перейти до стадії економічного піднесення. Документ містить програму реформування фінансового сектору, напрямки залучення інвестицій і створення нових робочих місць [9, с. 216-217].

Досвід зарубіжних країн багато в чому є показовим для України як для держави, що опинилася у кризовому становищі. Використання напрямів антикризового регулювання інших країн в подальшому дасть державі змогу забезпечити створення фундаментальних засад економічного зростання і фінансової стабільності.

**Висновки.**

1. В країнах з розвинутою економікою накопичено багатий досвід як запобігання, так і подолання кризових явищ на макро- і мікрорівнях. Антикризове державне регулювання в різних країнах проявляється у відмінних формах. В основному воно реалізується через вдосконалення законодавства в частині зайнятості населення, розробку економічної політики, посилення державного втручання в економіку.

2. Антикризове регулювання в країнах направлене на стимулювання діяльності конкретних компаній. Програма антикризового регулювання економіки ЄС зосереджена на підтримці розвитку машинобудування, залученні інвестицій в економіку, забезпеченні зайнятості населення. Найбільшого успіху Євросоюзу вдалося досягти стосовно стабілізації банківського сектору. Реформи США були направлені на створення національних програм розвитку, що включали забезпечення зайнятості, розвиток підприємницького сектору та автомобілебудівних корпорацій. Досвід Японії показує, що в умовах антикризового державного регулювання великого значення набуває промислова політика провідних галузей економіки. Пріоритетами економіки країн Скандинавії є ринок праці, освіта, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення.

3. Постсоціалістичні країни з метою залучення інноваційних структур у економіку, підвищення її конкурентоспроможності та ефективності, виходу з кризи використовують програми приватизації, які в кожній з них мають свої особливості. Варто відмітити, що досвід Польщі в державному регулюванні є особливо важливим для України, зокрема в частині співпраці з Європейським Союзом й реалізації угоди про вільну торгівлю, намірів зростання експорту товарів та послуг і вдосконалення його структури.

4. При здійсненні антикризового регулювання економіки слід звернутися до міжнародного досвіду та врахувати заходи, які сприяли виведенню економік провідних і постсоціалістичних країн з кризи. Важливо дотримуватися механізму впровадження антикризових заходів, що дасть можливість не лише вчасно реагувати на кризові явища, а й попереджати їх настання та поглиблення з врахуванням вітчизняних реалій.

**Література**

1. Баранецький, І. Світова фінансова криза: перші результати та уроки для України / І. Баранецький // Зовнішні справи. – 2008. - №12. – С.27-30.
2. Пасхавер, О. І. Державний сектор і функції держави у період кризи / О. І. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик. – Центр економічного розвитку. – К.: Видавець: СГД С.В.Малаяр, 2009. - 129 с.
3. Сенишин, О. С. Державне регулювання економіки: підручник / О. С. Сенишин, М. О. Горинь. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2014. - 334 с.
4. Храпкіна, В. В. Адаптація світового досвіду антикризового управління в Україні / В. В. Храпкіна, О. П. Чучко // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – №1/7(21). – С. 42-49.
5. Дейнека, О. В. Взаємозв'язок масштабів та ефективності функціонування державного сектора економіки / О. В. Дейнека // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №9(99). – С. 58-64.
6. Лизун, М. В. Антикризова політика: світовий досвід та уроки для України / М. В. Лизун // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка. - 2011. - Вип. 5(2). - С. 266-271.
7. Тюріна, Н. М. Світова фінансова криза та її вплив на економіки країн світу / Н. М. Тюріна, Н. С. Карваца, Т. П. Смельянська // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – 2010. - №3. Т.3. – С. 204-208.
8. Глобалізація за умов циклічності розвитку економіки і суспільства: монографія / В. В. Дергачова, О. М. Згуровський. - Київ: Чабаненко Ю. А., 2014. - 376 с.
9. Степанюк, Н. Антикризове управління: досвід Польщі / Н. Степанюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – 2013. – №10. – С. 213-218.

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

**References**

1. Baranetskyi, I. (2008). Svitova finansovakryza: pershi rezultaty ta uroky dlia Ukrainy [The global financial crisis: initial results and lessons for Ukraine]. *Zovnishnispravy – Foreign affairs*, 12, 27-30 [in Ukrainian].
2. Paskhaver, O. I., Verkhovodova, L. T., Koshyk, O. M., Maliar, S. V. (2009). Derzhavnyi sektor i funktsii derzhavy u period kryzy [The public sector and state functions in times of crisis]. – *Tsentr ekonomichnoho rozvytku. – Center for Economic Development*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Senyshyn, O. S., Horyn, M. O. (2014). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of Economy]. Lviv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
4. Khrapkina, V. V., Chuchko, O. P. (2015). Adaptatsiia svitovoho dosvidu antykryzovoho upravlinnia v Ukraini [Adapting the international experience of crisis management in Ukraine]. *Tekhnologicheskyy audit i rezervyproduktivnosti – Technology audit and production reserves*, 1/7(21), 42-49. [in Ukrainian].
5. Deineka, O. V. (2009). Vzaimozv'язok masshtabiv ta efektyvnosti funktsionuvannya derzhavnogo sektora ekonomiky [The interrelation of scale and efficiency of the public sector]. *Aktualni problem ekonomiky – Actual economic problems*, 9(99), 58-64 [in Ukrainian].
6. Lyzun, M. V. (2011). Antykryzova polityka: svitovy dosvid ta urokydlia Ukrainy [The anti-crisis policy: international experience and lessons for Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya: Ekonomika Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Economy*– 5(2), 266-271 [in Ukrainian].
7. Tiurina, N. M., Karvatska, N. S., Smelianska, T. P. (2010). Svitova finansova kryza ta yii vplyv na ekonomiky krain svitu [The global financial crisis and its impact on the economies of the world]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 3, (Vol. 3), (pp. 204-208) [in Ukrainian].
8. Derhachova, V. V., Zghurovskyi, O. M., Chabanenko Yu. (2014). Hlobalizatsiia za umov tsyklichnosti rozvytku ekonomiky i suspilstva [Globalization under cyclical model of the economy and society]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Stepaniuk, N. (2013). Antykryzove upravlinnia: dosvid Polshchi [Crisis management: Polish experience]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky – The Scientific Bulletin of Lesia Ukrainka East European National University*, 10, 213-218 [in Ukrainian].

Надійшла 15.02.2016

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

УДК 338.43:631.86

**В. П. Ільчук**, д. е. н., професор  
**Х. І. Штирхун**, аспірант**ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

**Анотація.** Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «органічне сільське господарство», надано та обґрунтовано власне розуміння даного поняття. Схематично відображено різницю між органічним та традиційним виробництвом продукції. Розглянуто важливість та особливості маркування органічної продукції. Розроблено науково-методичний підхід до розрахунку інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції, після застосування якого визначено регіони-лідери України, у яких ринок органічної продукції найкраще забезпечено відповідною інфраструктурою.

**Ключові слова:** аграрний сектор економіки, інфраструктура, маркування, органічне виробництво, пріоритет, сільське господарство.

**В. П. Ильчук**, д. э. н., профессор  
**К. И. Штырхун**, аспирант**ОРГАНИЧЕСКОЕ ПРОИЗВОДСТВО КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

**Аннотация.** Проанализированы научные подходы к определению понятия «органическое сельское хозяйство», представлено и обосновано собственное понимание данного понятия. Схематически отражена разница между органическим и традиционным производством продукции. Рассмотрены важность и особенности маркировки органической продукции. Разработан научно-методический подход к расчету интегрального показателя инфраструктурного обеспечения рынка органической продукции, после применения которого определены регионы-лидеры Украины, в которых рынок органической продукции наилучшим образом обеспечен соответствующей инфраструктурой.

**Ключевые слова:** аграрный сектор экономики, инфраструктура, маркировка, органическое производство, пріоритет, сельское хозяйство.

**V. P. Ilchuk**, Doctor of Economic Sciences, Professor,  
**Kh. I. Shtyrkhun**, Postgraduate Student**ORGANIC FARMING AS A PRIORITY IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY**

**Abstract.** Scientific approaches to definition of the concept "organic farming" are analysed, personal understanding of this concept is presented. The difference between organic and traditional farming is schematically displayed. Importance and features of marking of organic products are considered. Scientific and methodical approach to calculation of an integrated indicator of infrastructure providing the organic market is developed. Use of this indicator helped to determine the leading regions of Ukraine in which the organic market is provided with the corresponding infrastructure at the highest level.

**Keywords:** agricultural sector, infrastructure, labeling, organic production, priority, agriculture.

**Актуальність теми дослідження.** Важливим завданням держави є забезпечення продовольчої безпеки населення. Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО) стверджує, що стан продовольчої безпеки забезпечено, якщо всі особи в будь-який час мають фізич-

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

ний та економічний доступ до безпечного й повноцінного харчування, достатнього для того, щоб задовольнити свої фізіологічні потреби та забезпечити здорове життя. Тому якість сільськогосподарської продукції – це запорука конкурентоспроможності українських товаровиробників та збереження здоров'я української нації. Саме органічне агровиробництво може забезпечити стан продовольчої безпеки, адже, з одного боку, це нова філософія щодо формування взаємовідносин між людиною, її діяльністю та навколишнім природним середовищем, а з іншого – ринкове явище, яке повинно виконувати вимоги, продиктовані сучасним агропродовольчим ринком [1].

**Постановка проблеми.** Внаслідок застосування інтенсивних технологій виробництва екологічний стан навколишнього середовища значно погіршився. Це в значній мірі впливає на стан здоров'я, тривалість життя, продуктивність праці, що в свою чергу призводить до зниження ділової активності та стримує соціально-економічний розвиток країни. Тому органічне виробництво має стати пріоритетним напрямом розвитку аграрного сектора національної економіки, адже фізичний стан людини прямо пропорційно впливає на результативність підприємства, галузі та країни в цілому.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Визначенню природи поняття "органічне сільське господарство" було присвячено ряд праць вітчизняних науковців, зокрема Р. М. Безус [9020], Н. А. Берлач [702], Н. Бородачева [9015], Н. Я. Кутаренко [9011], Н. Б. Стоволос [2107], Н. М. Фещенко [2105] та ін. Хоча єдиного підходу до визначення «органічного сільського господарства» немає, у всіх запропонованих визначеннях простежується головна ціль застосування органічних методів виробництва, яка полягає у збереженні навколишнього середовища шляхом використання добрив виключно природного походження без додавання препаратів з хімічними домішками, адже це є середовище, в якому ми живемо і яке безпосередньо впливає на нашу життєдіяльність та працездатність. Проаналізовані підходи доповнюють один одного, проте окремі з них є занадто простими, бо зводять органічне сільське господарство лише до методів виробництва, використання певних технічних прийомів, і не враховують деякі важливі визначені законом умови для легітимного ведення органічного сільського господарства.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** Незважаючи на великий внесок, зроблений вищенаведеними науковцями, все ще існує необхідність у подальшому вивченні сутності органічного сільського господарства як одного з пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора національної економіки. До того ж, існує необхідність в розробці науково-методичного підходу до розрахунку інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції, за допомогою якого можна було б визначити регіони України, в яких ринок органічної продукції забезпечено відповідною інфраструктурою найкраще.

**Постановка завдання.** Метою даної статті є визначити поняття «органічне сільське господарство» як пріоритетний напрям розвитку аграрного сектора національної економіки та розробити науково-методичний підхід до визначення рівня інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції кожного регіону України.

**Виклад основного матеріалу.** Виробництво органічної продукції – один із ключових шляхів забезпечення продовольчої безпеки держави. У більшості досліджень поняття «виробництво органічної продукції», «органічне сільське господарство», «екологічне сільське господарство», «органічне землеробство», «органічне агровиробництво» тощо є тотожними [2, с. 10; 2, с. 59–61]. Серед науковців, що досліджували поняття «органічне сільське господарство», також не існує єдиного визначення (табл. 1).

На нашу думку, органічне сільське господарство – це сертифіковане виробництво сільськогосподарської продукції виробниками, які занесені до реєстру виробників органічної продукції, яке базується на методах, принципах та технологіях, що забезпечують виробництво екологічно чистої продукції та спрямоване на охорону навколишнього середовища, збереження здоров'я споживачів та забезпечення сталого розвитку економіки.

Дане визначення поняття є багатограним та повним, адже містить у собі особливості органічного виробництва, а саме: уточнює, що органічне виробництво повинно бути сертифікованим відповідним органом; попереджає, що виробник повинен обов'язково входити до реєстру виробників органічної продукції; свідчить про застосування спеціальних методів та принципів вироб-

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

ництва, які включають використання лише добрив органічного походження, раціональне використання та відтворення природних ресурсів; визначає екологічну, соціальну та економічну спрямованість органічного сільського господарства.

Таблиця 1

**Наукові підходи до визначення поняття «органічне сільське господарство»**

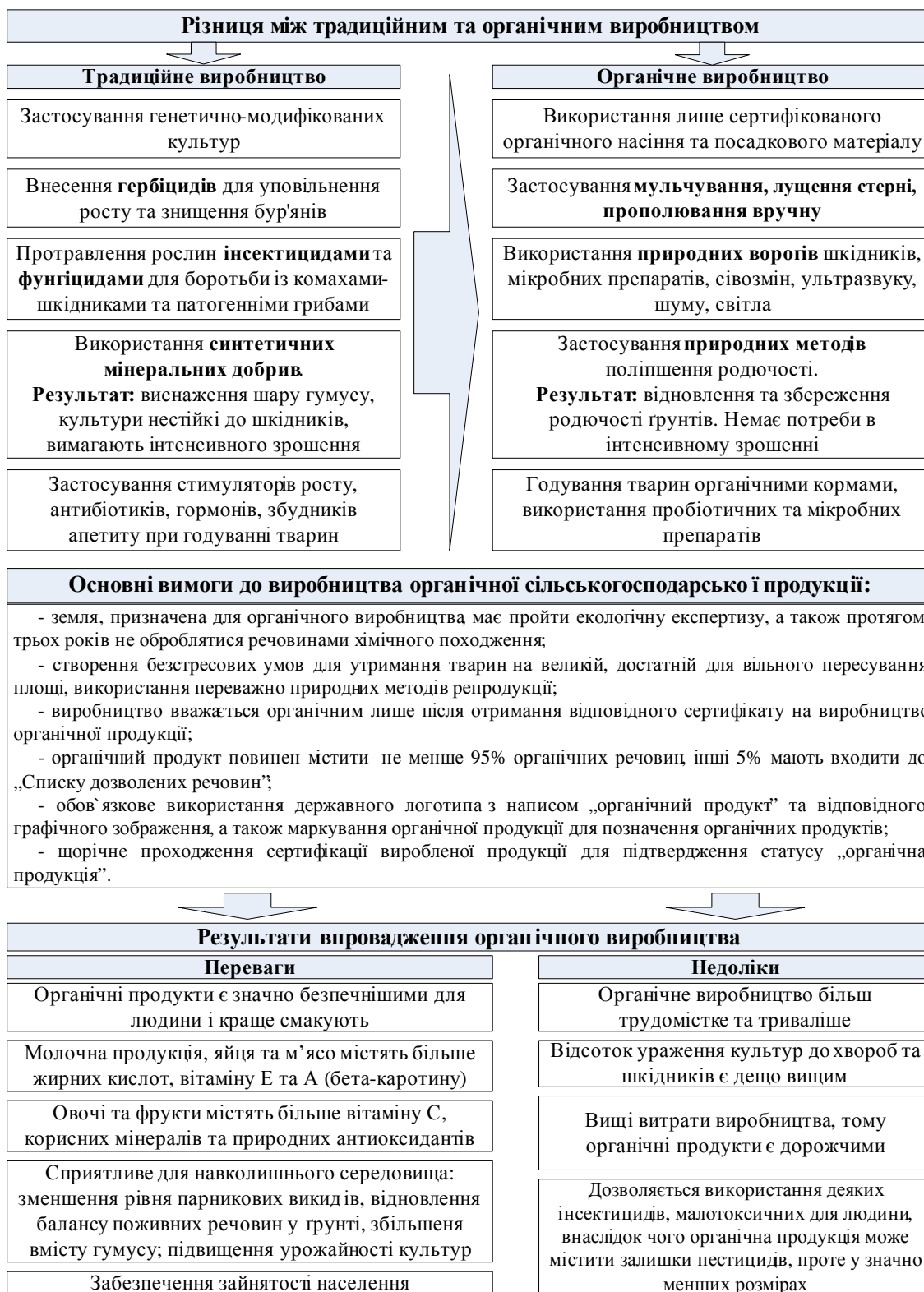
№ п/п	Автор, рік	Визначення
1	Берлач Н. А., 2010	Органічне сільське господарство – це сертифікована система виробництва, що використовує енерго- та ресурсоощадливі технології і базується на мінімальному використанні механічного оброблення ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва ГМО, та має на меті забезпечення суспільства здоровими й якісними продуктами харчування, а також покращення стану довкілля [4, с. 20].
2	Фещенко Н. М., 2013	Органічне сільське господарство – виробнича система, управління якою здійснюється на основі максимальної адаптації до локальних агрокліматичних умов, збереження внутрішньої екологічної рівноваги, підтримки балансу з оточуючими екологічними системами, збереження культурно-історичних традицій та обліку соціально-демографічної ситуації, характерної для навколишніх сільських територій [5, с.143].
3	Кутаренко Н. Я., 2014	Органічне агровиробництво – це цілісна система процесу виробництва сільськогосподарської продукції, яка базується на низці обмежень щодо застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО, різних харчових добавок тощо, надаючи перевагу у впровадженні ресурсоощадних технологій з метою забезпечення населення достатнім обсягом якісних, безпечних продуктів харчування при мінімально негативному впливі на довкілля із збереженням якості ґрунтів, біорізноманіття та екосистем для досягнення сталості в аграрному секторі, враховуючи потреби майбутніх поколінь [6, с. 391].
4	Стоволос Н. Б., 2015	Органічне сільське господарство – це практична реалізація у сфері аграрного виробництва загальної концепції сталого розвитку, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [7].
5	Безус Р. М., 2015	Органічне виробництво – діяльність з виробництва, зберігання, переробки, просування і реалізації органічної продукції, відповідно до принципів органічного землеробства та наявності дозвільного нормативно-правового акта (сертифіката) на проведення зазначених операцій [2, с. 10].

Різниця між органічним та традиційним виробництвом наведена на рис. 1 та відображає важливість застосування органічного методу виробництва.

Згідно з наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (сировини)» 9 лютого 2016 року в Україні з'явився логотип для органічної продукції українського виробництва (рис. 2). Даний логотип складається з графічного зображення та напису, які розміщені у квадраті. Графічне зображення складається з двох кіл однакового радіуса, які перетинаються та утворюють фігуру зеленого кольору у вигляді листка рослини, що символізує фотосинтез. Частина кола, розташована з лівого боку, яка не належить до спільної площини, має жовтий колір, з правого боку - блакитний. Ці кольори - кольори прапора України та у даному логотипі символізують, те, що Україна - це саме те місце, де органічне сільське господарство може бути реалізоване у повній мірі, враховуючи великий потенціал даної країни.



**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**



**Рис. 1. Порівняння традиційного та органічного виробництва**  
Джерело: складено автором

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

Рис. 2. Державний логотип для органічної продукції (сировини) в Україні  
Джерело: [8]

Після того як Мінагрополітики створить Реєстр вітчизняних виробників органічної сільгосп-продукції державний логотип для органічної продукції буде розміщуватись на упаковці продукції вітчизняного виробництва поряд із зображенням євролистка. Такий логотип підвищуватиме рівень обізнаності населення України про органічну продукцію та допоможе знайти прихильників продукції вітчизняного виробництва, яка є набагато дешевшою за аналогічну іноземну, та дасть змогу підвищити рентабельність вітчизняної органічної продукції.

Ефективне функціонування ринку органічної продукції можливе за рахунок його забезпечення відповідною інфраструктурою. Збільшення кількості виробників органічної продукції буде сприяти формуванню такої інфраструктури, яка здатна забезпечити повторюваність процесу виробництва органічної продукції. Інфраструктурне забезпечення ринку органічної продукції в Україні відображено у табл. 2.

Наведені показники необхідно порівнювати з показниками між областями, які працюють на даному ринку.

На основі вихідних даних пропонуємо розрахувати інтегральний показник інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції:

$$I_{\text{ІЗРОП}} = \sum_{i=1}^n W_i \cdot \beta_i, \quad (1)$$

де  $n$  - кількість показників;

$W_i$  - відносна оцінка  $i$ -го показника;

$\beta_i$  - вагомість показника (встановлено на рівні 0,1).

Таким чином, формула має вигляд:

$$I_{\text{ІЗРОП}} = 0,1 \cdot \sum_{i=1}^n W_i. \quad (2)$$

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

Таблиця 2

Інфраструктурне забезпечення ринку органічної продукції в Україні станом на 31.12.2013 р.

Область	Кількість господарств	Види діяльності								
		Виробництво		Переробка	Торгівля	Експорт/Імпорт	Транспортування	Зберігання	Захист рослин та добрив	Інше
		Рослинництво	Тваринництво							
Вінницька	13	7	2	3	3	4	1	2	2	3
Волинська	6	2	2	4	2	0	0	0	0	1
Дніпропетровська	2	0	0	0	1	2	0	0	0	1
Донецька	4	2	0	1	1	1	0	0	1	0
Житомирська	9	8	2	1	2	2	0	0	0	1
Закарпатська	8	2	1	3	0	0	0	0	0	4
Запорізька	5	3	0	2	2	2	1	1	0	1
Івано-Франківська	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0
Київська	30	13	2	8	10	8	1	1	3	7
Кіровоградська	4	4	1	0	0	0	0	0	0	0
Луганська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Львівська	12	6	1	6	3	1	0	0	1	4
Миколаївська	4	2	0	0	2	2	0	0	0	2
Одеська	12	3	0	5	6	4	1	2	1	4
Полтавська	5	3	0	3	3	2	0	0	0	1
Рівненська	6	2	0	3	2	2	0	0	0	2
Сумська	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1
Тернопільська	3	3	1	0	0	1	0	0	0	0
Харківська	10	8	1	3	3	11	0	0	0	0
Херсонська	12	4	0	2	4	10	0	0	0	8
Хмельницька	2	1	0	1	0	0	0	0	0	1
Черкаська	2	0	0	1	1	1	0	0	1	1
Чернівецька	2	1	0	1	1	1	0	0	0	1
Чернігівська	8	6	2	2	1	2	0	1	0	1
Автономна Республіка Крим	14	6	0	5	4	3	0	0	4	3
Всього	175	86	15	56	52	61	4	8	13	47

**Джерело:** побудовано автором на основі [9]**Примітка:** до інших операторів ринку належать оператори, що надають послуги з оформлення необхідної документації, організації ферм та переробних підприємств, фінансів, експедиторської роботи, інвестування, вирощування дикоросів, бджільництва тощо.Величина  $W_i$  розраховується таким чином:

$$W_i = \frac{\omega_i}{\omega_{\max}}, \quad (3)$$

де  $\omega_i$  - фактичне значення даного показника для області, що порівнюється з іншими; $\omega_{\max}$  - максимальне значення даного показника серед областей, що порівнюються.Максимально можливою є оцінка  $I_{\text{ЗРОП}} = 1$ . Це станеться у випадку, коли аналізована область буде кращою за всіма (десятьма) порівнюваними показниками. Проте, в даний час, цього досягти неможливо.

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

Виходячи з максимально та мінімально можливих значень  $0 \leq I_{\text{ІЗРОП}} \leq 1$  рівень інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції в Україні за інтегральним показником визначається таким чином:

якщо  $0,5 \leq I_{\text{ІЗРОП}} \leq 1$ , то рівень високий,

якщо  $0,25 \leq I_{\text{ІЗРОП}} < 0,5$ , то рівень середній,

якщо  $0 \leq I_{\text{ІЗРОП}} < 0,25$ , то рівень низький.

Результати розрахунку інтегральних показників інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції та рівень інфраструктурного забезпечення кожної області України представлено у табл. 3.

Таким чином, за допомогою розробленої автором методики розрахунку інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції було визначено регіони-лідери України, у яких ринок органічної продукції найкраще забезпечено відповідною інфраструктурою. До них належать Київська, Вінницька та Одеська області, причому Київська область за 6 показниками з 10 випереджає інші області України. Організації, які займаються транспортуванням органічної продукції знаходяться в цих трьох областях, а також Запорізькій. Майже в усіх областях відсутні організації, що займаються зберіганням органічної продукції, до того ж в Україні погано розвинуто виробництво органічної продукції тваринництва та виробництво засобів захисту рослин та добрив.

Таблиця 3

**Результати ранжування областей України за значенням інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції**

Область	Значення інтегрального показника	Рівень інфраструктурного забезпечення
1	2	3
Київська	0,885	Високий рівень
Вінницька	0,589	
Одеська	0,500	
Автономна Республіка Крим	0,360	Середній рівень
Херсонська	0,327	
Львівська	0,325	
Харківська	0,312	
Чернігівська	0,289	
Запорізька	0,265	
Житомирська	0,255	
Волинська	0,218	Низький рівень
Закарпатська	0,180	
Полтавська	0,138	
Рівненська	0,136	
Кіровоградська	0,094	
Миколаївська	0,092	
Тернопільська	0,092	
Сумська	0,087	
Донецька	0,085	
Черкаська	0,076	
Чернівецька	0,058	

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

Продовження таблиці 3

1	2	3
Дніпропетровська	0,047	Низький рівень
Хмельницька	0,039	
Івано-Франківська	0,035	
Луганська	0,000	

У 15 областях України рівень інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції є низьким, що свідчить про те, що даний факт стримує нарощування обсягів виробництва органічної продукції та її споживання. Чернігівська область відноситься до категорії областей з середнім рівнем розвитку інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції, що відповідає 8 місцю у рейтингу.

**Висновки.** Таким чином, у даній статті доведено, що органічне виробництво – це пріоритетний напрям розвитку аграрного сектору національної економіки. Визначення різниці між органічним та традиційним виробництвом продукції дало змогу виявити переваги від впровадження органічного виробництва у порівнянні з традиційним виробництвом продукції, а саме її смакові якості, наявність значної кількості вітамінів, забезпечення зайнятості сільського населення, позитивний вплив на навколишнє середовище тощо.

Розроблений науково-методичний підхід до визначення рівня інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції кожного регіону України дав змогу визначити регіони-лідери України, у яких ринок органічної продукції найкраще забезпечено відповідною інфраструктурою.

Проведене дослідження, результати якого представлені у даній статті є підґрунтям для розробки шляхів збільшення обсягів виробництва органічної продукції, підвищення ефективності функціонування ринку органічної продукції для забезпечення продовольчої безпеки держави.

**Література**

1. Дудар, О. Т. Аналіз можливостей та проблем формування системи органічного агровиробництва в Україні [Електронний ресурс] / О. Т. Дудар. - Режим доступу: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/en/component/content/article/46-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/d/448-2011-11-28-11-50-51>.
2. Безус, Р. М. Формування організаційно-економічних засад розвитку виробництва органічної продукції : автореф. дис. . д-ра екон. наук : 08.00.03 / Безус Роман Миколайович ; Житомир. нац. агрокол. ун-т. - Житомир, 2015. - 36 с.
3. Бородачева, Н. Спрос и предложение на рынке органических продуктов / Н. Бородачева // Агрперспектива. – 2004. – № 9. – С. 59–61.
4. Берлач, Н. А. Розвиток органічного напрямку у сільському господарстві України (адміністративно-правові основи) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Н. А. Берлач; Нац. акад. внутр. справ. - К., 2010. - 32 с.
5. Фещенко, Н. М. Проблемні моменти ринку органічної сільськогосподарської продукції / Н. М. Фещенко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7 (45). – С. 141–150.
6. Кутаренко, Н. Я. Проблема понятійно-змістового трактування сутності органічного агровиробництва / Н. Я. Кутаренко // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. - 2014. - Вип. 27. - С. 391-397.
7. Стоволос, Н. Б. Формування і реалізація стратегії розвитку виробництва АПК [Електронний ресурс] / Н. Б. Стоволос // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913>.
8. Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://organic.com.ua>.
9. Ukrainian Organic Business Directory / Swiss-Ukrainian project «Organic Market Development in Ukraine» (2012 – 2016), Kyiv city, Ukraine, 2014. – 406 с.

**References**

1. Dudar, O. T. Analiz mozhyvostei ta problem formuvannia systemy orhanichnoho ahrovyrubnytstva v Ukraini [Analysis of the opportunities and challenges of forming the organic agricultural production in Ukraine]. Retrieved from: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/en/component/content/article/46-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/d/448-2011-11-28-11-50-51> [in Ukrainian].
2. Bezus, R. M., (2015). Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnykh zasad rozvytku vyrobnytstva orhanichnoi produktsii [Formation of the organizational and economic principles of organic farming]. Zhytomyr [in Ukrainian].
3. Borodacheva, N. (2004). Spros y predlozhenye na rynku orhanycheskykh produktov [Supply and demand in the market of organic products]. Agroperspektyva. – Agro Perspective, 9, 59–61 [in Russian].
4. Berlach, N. A. (2010). Rozvytok orhanichnoho napriamu u silskomu gospodarstvi Ukrainy (administratyvno-pravovi osnovy) [Development of organic agriculture in the direction of Ukraine (administrative and legal framework)]. Kyiv.: Nats. akad. vnutr. sprav. – National Academy of Internal Affairs [in Ukrainian].

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

5. Feshchenko, N. M. (2013). Problemni momenty rynku orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii [Problematic points of organic agricultural products market ]. *Innovatsiina ekonomika – Innovation economics*, 7 (45), 141–150 [in Ukrainian].

6. Kutarenko, N. Ya. (2014). Problema poniatiino-zmistovoho traktuvannia sutnosti orhanichnoho ahrovyrobnystva [The problem of conceptual-semantic interpretation of the essence of organic agricultural production]. *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnogo finansovo-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Bukovyna State Finance and Economics University. Economic science*, issue 27, 391-397.

7. Stovolos, N. B. (2015) Formuvannia i realizatsiia stratehii rozvytku orhanichnoho vyrobnystva APK [The Formation and Implementation of the Strategy of Organic Production AIC]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 3 Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913> [in Ukrainian].

8 Federatsiia orhanichnoho rukhu Ukrainy [Organic Federation of Ukraine] [Електронний ресурс]. Retrieved from: <http://organic.com.ua> [in Ukrainian].

9. Ukrainian Organic Business Directory (2014). Swiss-Ukrainian project «Organic Market Development in Ukraine» (2012 – 2016), Kyiv [in English].

Надійшла 05.03.2016

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

УДК 330.552

**О. І. Волот**, к. е. н., доцент  
**І. М. Пліско**, к. е. н., доцент**РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ: СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ ТА ЙОГО РОЛЬ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ**

***Анотація.** Реальний сектор економіки відіграє важливу роль в економічній розбудові держави. У статті розглядаються підходи до визначення реального сектора економіки і його ролі у формуванні валового внутрішнього продукту. Запропоновано типологію та складові реального сектора економіки за видами економічної діяльності та сегментами.*

***Ключові слова:** реальний сектор економіки, валовий внутрішній продукт, інформаційно-комунікаційні технології.*

**Е. И. Волот**, к. э. н., доцент  
**И. М. Плиско**, к. э. н., доцент**РЕАЛЬНЫЙ СЕКТОР ЭКОНОМИКИ: СУЩНОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ И ЕГО РОЛЬ В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ГОСУДАРСТВА**

***Аннотация.** Реальный сектор экономики играет важную роль в экономическом развитии государства. В статье рассматриваются подходы к определению реального сектора экономики и его роль в формировании валового внутреннего продукта. Приведены типология и составляющие реального сектора экономики по видам экономической деятельности и сегментам.*

***Ключевые слова:** реальный сектор экономики, валовой внутренний продукт, информационно-коммуникационные технологии*

**О. I. Volot**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
**I. M. Plisko**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor**REAL ECONOMY: ESSENCE, COMPONENTS AND ITS SIGNIFICANCE IN PROVIDING STEADY GROWTH OF STATE ECONOMY**

***Abstract.** Real economy plays an important role in providing steady growth of state economy. The article is concerned with the approaches of defining the real economy and its importance in shaping the Gross Domestic Product (GDP). The typology and constituents of the real economy and its segments are outlined in the article.*

***Keywords:** real economy, gross domestic product, information and communication technology.*

**Актуальність теми дослідження.** Реальний сектор економіки є важливою складовою економіки будь-якої країни та є значним важелем у встановленні її стійкого розвитку та соціального добробуту держави. На сучасному етапі він займає ключові місця в економіці багатьох промислово розвинених країн. Підвищення ефективності вітчизняної економіки, забезпечення сталого економічного зростання в умовах глобалізації світової економіки вимагає більш детального дослідження особливостей реального сектора економіки України, що обумовлює актуальність та доцільність теми дослідження.

**Постановка проблеми.** Стан реального сектора економіки і його співвідношення з іншими сферами господарювання визначають загальний характер розвитку економіки, її життєздатність і успішність. Однак актуальною проблемою, що не отримала в економічній науці теоретичних рішень, залишається відсутність ясності щодо визначення сутності реального сектора економіки, його складових. Виявлення суб'єктів реального сектора економіки і їх подальше розмежування є

## **ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

одними з найважливіших основ визначення прогнозів економічного розвитку реального сектора економіки, що дозволяє ефективно використовувати ресурсний потенціал та інші можливості ефективної організації відтворювального процесу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вперше поняття реального сектора, а точніше – реального капіталу, згадується у працях К. Маркса, який диференціював капітал за ознакою участі у виробничому процесі на виробничий реальний капітал (створює додану вартість у процесі виробництва) та фіктивний (не бере участі у створенні суспільного продукту) [1]. Вагомий внесок у формування теоретичних та практичних засад розвитку реального сектора економіки та формування промислового комплексу постіндустріального суспільства зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема О. Алімов, О. Амоша, Д. Белл, В. Беседін, Б. Буркинський, З. Варналій, Г. Вечканов, А. Гранберг, Е. Гувер, Є. Денісон, В. Ізард, В. Микитенко, С. Любимцев, А. Семенов, М. Чумаченко, Н. Юрків та ін.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Разом з тим, незважаючи на значний доробок вчених, існує ряд незгоджених та невирішених питань щодо потреби дослідження ознак та змістових характеристик даної категорії, що має стати основою для визначення її сутності, місця і ролі реального сектора економіки при формуванні валового внутрішнього продукту держави.

**Постановка завдання.** Метою даного дослідження є комплексне наукове обґрунтування теоретичних і прикладних засад визначення сутнісних характеристик та складових реального сектора економіки. Важливим моментом є обґрунтування місця і ролі реального сектора економіки при формуванні валового внутрішнього продукту держави.

**Виклад основного матеріалу.** Розвиток реального сектора національної економіки є запорукою розбудови сильної держави. Однак, за часів командно-адміністративної системи та вже в умовах незалежності України вважалося, що сукупний суспільний продукт і національний дохід держави створювалися тільки у виробничій сфері (сектор матеріального виробництва) та розраховувалися на її основі (до 1996 року). Втім, навіть і в сучасних дослідженнях можна відшукати праці, де до реального сектора економіки відносять лише виробничу сферу (причому, без, наприклад, будівництва), оминаючи ринки товарів та послуг [2]. Такі підходи, на наш погляд, не можуть вважатися комплексними і повноцінними, оскільки і торгівля, і сфера послуг (окрім фінансових) здійснюють власний внесок у створення доданої вартості. На підставі вищевикладеного, вважаємо за доцільне навести й узагальнити окремі трактування сутності та змісту даної дефініції як економічної категорії (табл.1).

Таблиця 1

### **Існуючі підходи до визначення сутності та змісту категорії «реальний сектор економіки»**

Автор 1	Визначення 2
Шабалін А. М.	Сектор безпосередньо пов'язаний з матеріальним виробництвом і отриманням прибутку, а також з поповненням державного бюджету
Грязнова А. Г.	Сектор, в якому створюється валовий внутрішній продукт. Включає промислове виробництво, яке складається з підприємств добувної та переробної галузей промисловості
Абрамов О. К.	Вся сукупність великих середніх та малих підприємств, зосереджених на визначеній території, діяльність яких орієнтована на виробництво товарів та надання послуг
Маскулл Б.	Сектор, в якому виробляються товари та послуги за допомогою комбінованого використання сировини та інших факторів виробництва (робочої сили, землі, капіталу) або за допомогою виробничого процесу
Кобилд К.	Сектор, який охоплює діяльність економіки, пов'язану із сукупним попитом і сукупною пропозицією, валовим внутрішнім і національним продуктом, споживанням, заощадженням і нагромадженням капіталу



**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ***Продовження таблиці 1*

1	2
Мешков В. О.	Економічна система, яка забезпечує розвиток всієї системи ринків окремої території, включаючи сукупний потенціал даної території в матеріально-речовому прояві, і весь комплекс економічних відносин, пов'язаних з діяльністю суб'єктів ринку
Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б.	Галузі економіки, які виготовляють матеріально-речові продукти, нематеріальні форми багатства та послуги, за виключенням операцій у фінансово-кредитних і біржових сферах, не віднесених до даного сектору
Семенов А. Ю.	Галузі матеріального виробництва, торгівля, сфера нематеріальних послуг, нефінансові підприємства, домашні господарства, сектор органів державного управління в частині надання не фінансових послуг, сфера культури, науки, освіти
Украинская О. А.	Сукупність галузей економіки, які виробляють матеріальні та нематеріальні товари і послуги, за виключенням фінансово-кредитних та біржових операцій
Сергієнко Я. В.	Сукупність господарюючих суб'єктів, основною діяльністю яких є виробництво товарів і надання не фінансових послуг на ринковій основі
Юрків Н. Я.	Складна багатоелементна система з великою кількістю зовнішніх та внутрішніх чинників, що її визначають, а також зі значною сукупністю взаємозв'язків (міжгалузевих, міжсекторальних, міжрегіональних, міжнародних тощо) як всередині цієї системи (на всіх її рівнях), так і з елементами систем вищих рівнів
Пшик Б. І.	Представлений не фінансовими корпораціями (великі, малі і середні підприємства), основним видом діяльності яких є виробництво товарів чи надання нефінансових послуг. Відповідно, до реального сектору економіки входять як галузі матеріального виробництва, так і сфера послуг
Вікіпедія	Сукупність галузей економіки, які виробляють матеріальні та нематеріальні товари і послуги, за виключенням фінансово-кредитних та біржових операцій, які відносяться до фінансового сектору економіки.

**Джерело:** узагальнено та систематизовано авторами на основі [3-15]

Таким чином, узагальнення різних точок зору з питання сутності поняття "реальний сектор економіки" дозволяє зробити наступний висновок: реальний сектор економіки – один з секторів національної економіки, до якого входять суб'єкти господарювання, що безпосередньо створюють валову додану вартість та формують валовий внутрішній продукт і національний дохід, виробляючи матеріальні та нематеріальні товари та послуги, які не відносяться до фінансового сектору економіки.

Що стосується типології складових реального сектору економіки (за видами економічної діяльності), то найбільш універсальним є поділ його на сектори (рис.1).

Саме за такого підходу, по-перше, враховуються практично всі види економічної діяльності, де створюється додана вартість та які формують національні рахунки і макроекономічні показники; по-друге, чітко ідентифікується сектор матеріального виробництва (промисловість, сільське господарство, мисливство, лісове господарство) і виробничих послуг та сектор невиробничих послуг, торгівлі, науки (операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг, надання послуг підприємцям, освіта, охорона здоров'я, надання соціальної допомоги, комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту); по-третє, виділяється сектор торговельних послуг, які частково можуть відноситися як до матеріальних або виробничих послуг (будівництво, транспорт і зв'язок), так і до нематеріальних або невиробничих послуг (торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів, засобів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів) [2].

Важливість реального сектору економіки, його комплексна роль у вирішенні системних завдань неодноразово актуалізувала потребу в дослідженні його місця і ролі при формуванні валового внутрішнього продукту держави. Реальний сектор економіки є важливою складовою економіки держави, яка забезпечує її стійкий розвиток та добробут, створюючи валову додану вартість. Так, в Україні у 2014 році ВВП зріс на 3%, і якщо простежити динаміку за видами економічної діяльності, то найбільш позитивну динаміку мають сільське, лісове та рибне господарство – їх обсяг доданої вартості зріс на 20%, а найбільш негативну мають підприємства з тимчасового розміщення й організації харчування – їх ВВП у 2014 році скоротився на 15% (табл.2).

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**



Рис. 1. Типологія реального сектора національного господарства (за видами економічної діяльності та сегментами) [16]

Таблиця 2

**Динаміка ВВП України за 2013-2014 рр.**

Види економічної діяльності	Валова додана вартість, 2013 р		Валова додана вартість, 2014 р		Абс. відхилення, млн. грн.	Темп росту, %
	млн. грн.	% до підсумку	млн. грн.	% до підсумку		
1	2	3	4	5	6	7
Сільське, лісове та рибне господарство	132354	8,7	160516	10,3	28162	121,3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	82287	5,4	79447	5,1	-2840	96,5
Переробна промисловість	169633	11,2	178699	11,4	9066	105,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	44220	2,9	45635	2,9	1415	103,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	6946	0,5	7093	0,5	147	102,1
Будівництво	38450	2,5	34979	2,2	-3471	91,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	222789	14,6	222675	14,2	-114	99,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	110085	7,2	109136	7,0	-949	99,1

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7
Тимчасове розміщення й організація харчування	11540	0,8	9789	0,6	-1751	84,8
Інформація та телекомунікації	49247	3,2	47421	3,0	-1826	96,3
Фінансова та страхова діяльність	67531	4,4	69829	4,5	2298	103,4
Операції з нерухомим майном	99100	6,5	102493	6,5	3393	103,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	48704	3,2	44072	2,8	-4632	90,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	18575	1,2	17223	1,1	-1352	92,7
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	73194	4,8	74614	4,8	1420	101,9
Освіта	81745	5,4	76992	4,9	-4753	94,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	52190	3,4	55212	3,5	3022	105,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	13344	0,9	13411	0,9	67	100,5
Надання інших видів послуг	14430	1,0	12460	0,8	-1970	86,3
Податки на продукти	188604	12,4	207384	13,2	18780	110,0
Субсидії на продукти	-2311	-0,2	-2352	-0,2	-41	101,8
<b>Валовий внутрішній продукт</b>	<b>1522657</b>	<b>100,0</b>	<b>1566728</b>	<b>100,0</b>	<b>44071</b>	<b>102,9</b>

Джерело: розраховано авторами на основі [17]

Якщо розподілити ВВП країни (за видами економічної діяльності) на складові реального сектору економіки (табл.3), то можна сказати, що найбільшу питому вагу має сектор індивідуальних (споживчих) послуг, потім йде сектор торговельних послуг та сектор матеріального виробництва (табл.4).

Таблиця 3

**Складові реального сектора економіки**

<b>Валовий внутрішній продукт</b>	<b>Сектор матеріального виробництва</b>
	Сільське, лісове та рибне господарство
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
	Переробна промисловість
	<b>Сектор індивідуальних (споживчих) послуг</b>
	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
	Фінансова та страхова діяльність
	Операції з нерухомим майном
	Професійна, наукова та технічна діяльність
	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
	Освіта
	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
	<b>Сектор торговельних послуг</b>
	Будівництво
	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
	Тимчасове розміщення й організація харчування
	Інформація та телекомунікації
	Надання інших видів послуг
	<b>Податки на продукти</b>
	<b>Субсидії на продукти</b>

Джерело: систематизовано, розроблено та запропоновано авторами.

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

Таблиця 4

**Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах за видами економічної діяльності та складовими реального сектора економіки України**

Складові реального сектора економіки	2013 рік		2014 рік	
	ВВП, млн. грн	Пит. вага, %	ВВП, млн. грн.	Пит. вага, %
Сектор матеріального виробництва	384274	25,24	418662	26,7
Сектор індивідуальних (споживчих) послуг	505549	33,20	506574	32,2
Сектор торговельних послуг	446541	29,33	436460	27,9
Податки на продукти	188604	12,39	207384	13,2
Субсидії на продукти	-2311	-0,15	-23520	-0,2
<b>Валовий внутрішній продукт</b>	<b>1522657</b>	<b>100,00</b>	<b>1566727</b>	<b>100,0</b>

Джерело: розроблено авторами на основі [17]

Аналіз нинішнього стану індустрії ринку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) свідчить про те, що він все більше охоплює виробництво продуктів та послуг у галузях промислової індустрії, приладобудування, телекомунікації, електронної комерції та Інтернету, інтелектуальної власності, мас-медіа, реклами й рекламного сервісу, гуманітарної сфери, державного й корпоративного управління, страхування, подальшого розвитку набуває індустрія програмного забезпечення тощо. Впровадження нових ІКТ і послуг впливає на збільшення обсягів та підвищення якості телекомунікаційного сервісу, а потенціал розвитку мереж нового покоління включає подальше злиття стільникового зв'язку з ІКТ (мобільний Інтернет з широкопозвоном сервісом), високошвидкісну передачу інформації, глобальний роумінг, мультимедіа, бізнес В2В тощо. Тому ми вважаємо доцільним включити до складових реального сектора економіки сектор електронних інформаційних продуктів та послуг, який пов'язаний з сучасним впровадженням ІКТ, і включає такі основні сегменти: сегмент ділової інформації; сегмент інформації для спеціалістів; сегмент масової споживчої інформації та побутових послуг.

**Висновки і пропозиції.** Найважливішим стратегічним кроком для розвитку економіки України є Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі, де домінує інноваційний шлях розвитку. Забезпечення умов для нарощування якісних та кількісних обсягів виробництва в реальному секторі економіки є одним з ключових завдань економічної політики держави, яке можна виконати за умови досягнення конкурентоздатності вітчизняної продукції. Для цього у реальний сектор економіки потрібно вкладати серйозні кошти, впроваджувати інноваційні та інформаційно-комунікаційні технології, стимулювати конкурентоспроможного вітчизняного виробника, приєднувати українських виробників конкурентоспроможної продукції до глобальних виробничо-технологічних ланцюгів; проводити заміщення імпоротної продукції на вітчизняну; формувати ємний конкурентний внутрішній ринок та сприяти розвитку підприємництва, розвивати та впроваджувати ринок інформаційних продуктів та послуг.

**Література**

1. Маркс, К. Капитал. Критика политической экономии / К. Маркс; под. ред. Ф. Энгельса. – М.: Политиздат, 1985. – Т. 3. – 388 с.
2. Іляш, Н. І. Концептуальні підходи до визначення поняття "реальний сектор економіки" [Електронний ресурс] / Н. І. Іляш // Інноваційна економіка. - 2013. - № 8. - С. 59-62. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek\\_2013\\_8\\_12.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_8_12.pdf)
3. Шабалин, А. Н. Инвестиционное проектирование / А. Н. Шабалин. – М.: МФПА, 2004. – 139 с.
4. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / уклад. А. Г. Грязнова [та ін.]. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 1168 с.
5. Абрамов, О. К. Синтез определения термина "реальный сектор экономики" / О. К. Абрамов // Реальный сектор. – 2008. – № 2. – С. 11–12.
6. Mascull B. Business Vocabulary in Use / B. Mascull. – Cambridge University Press, 2010. – 176 p.
7. Cobuild C. Business Vocabulary in Practice / C. Cobuild. – Collins Cobuild, 2011. – 256 p.
8. Мешков, В. А. Влияние инфраструктуры реального сектора на устойчивое развитие экономики региона: дис... канд. экон. наук / В. А. Мешков. – Ижевск, 2007. – 200 с.
9. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 495 с.
10. Семенов, А. Ю. Взаємодія банківського і реального секторів економіки України : основні тенденції / А. Ю. Семенов // Финансы, учет, банки. – 2010. – Вып. 16. – С. 181-188.

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**


---

11. Украинская, О. А. Основные аспекты инвестиционной привлекательности субъектов реального сектора экономики Украины / О. А. Украинская // Экономика і організація управління. – 2011. – № 1(9). – С. 105.
12. Сергиенко, Я. В. Финансы и реальный сектор / Я. В. Сергиенко. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 384 с.
13. Юрків, Н. Я. Просторово-секторальний аналіз реалізації потенціалу розвитку реального сектору економіки / Н. Я. Юрків // Фінансовий простір. - 2014. - № 2. - С. 166-172. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin\\_pr\\_2014\\_2\\_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_2_23).
14. Пшик, Б. І. Взаємодія фінансового і реального секторів економіки: теоретико-методологічні аспекти [Електронний ресурс] / Б. І. Пшик // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2013. - № 3. - С. 3–8. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VUbsNbU\\_2013\\_3\\_3.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VUbsNbU_2013_3_3.pdf)
15. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Реальный\\_сектор\\_экономики](https://ru.wikipedia.org/wiki/Реальный_сектор_экономики)
16. Юрків, Н. Я. Економічні та інституційні передумови економічної безпеки в реальному секторі економіки / Н. Я. Юрків // Управління проектами та розвиток виробництва. - 2012. - № 1. - С. 44-50. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uprv\\_2012\\_1\\_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uprv_2012_1_6).

#### References

1. Marks, K. (1985). Kapital. Kritika politicheskoy ekonomii [Capital. Critique of Political Economy]. (Vol. 1), p. 388, Moscow: [in Russian].
2. Iliash, N. I. (2013) Kontseptualni pidkhody do vyznachennia poniattia "realnyi sektor ekonomiky" [Conceptual approaches to the definition of "real economy"]. Innovatsiina ekonomika. – Innovative Economy, 8, 59-62 [in Ukrainian].
3. Shabalin, A. N. (2004). Investitsionnoe proektirovanie [Investment planning]. Moscow: Moscow University for Industry and Finance [in Russian].
4. Gryaznova, A. G. (2004). Finansovo-kreditnyiy entsiklopedicheskiy slovar [The Encyclopedic Dictionary of Accounting and Finance]. Moscow: Finansy i statistika – Finance and Statistics [in Russian].
5. Abramov, O. K. (2008). Sintez opredeleniya termina "realnyi sektor ekonomiky" [Synthesis of the definition of "real economy"]. Realnyi sektor –Real economy, 2, 11–12. [in Russian].
6. Mascull B. (2010) Business Vocabulary in Use. Cambridge University Press, 176 p. [in English].
7. Cobuild C. (2011) Business Vocabulary in Practice, 256 p. [in English].
8. Meshkov, V. A. (2007). Vliyaniye infrastruktury realnogo sektora na ustoychivoe razvitiye ekonomiki regiona [The impact of the real sector of infrastructure on sustainable development of the regional economy] [in Russian].
9. Rayzberg, B. A., Lozovskiy, L. Sh. Starodubtseva, E. B. (2006). Sovremenniy ekonomicheskii slovar [Modern Dictionary of Economics]. Moscow: INFRA-M [in Russian].
10. Semenoh, A. Yu. (2010). Vzaiemodiia bankivskoho i realnogo sektoriv ekonomiky Ukrainy: osnovni tendentsii [Interaction between banking and real sectors of the economy Ukraine: key trends]. Finansy, uchet, banki – Banking, Accounting and Finance, 16, 181-188. [in Ukrainian].
11. Ukrainskaya, O. A. (2011). Osnovnyie aspektyi investitsionnoy privlekatel'nosti sub'yektov realnogo sektora ekonomiki Ukrainy [Key aspects of the investment attractiveness of the real economy of Ukraine]. Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics, Organization and Management, 1(9), 105 [in Russian].
12. Sergienko, Ya. V. (2004). Finansy i realnyiy sektor [Finance and real economy]. [in Russian].
13. Yurkiv, N. Ya. (2014). Prostorovo-sektoralnyi analiz realizatsii potentsialu rozvytku realnogo sektoru ekonomiky [Space-sectoral analysis of the potential development of the real economy]. Finansovy prostir – Financial Space. 2, 166-172. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin\\_pr\\_2014\\_2\\_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_2_23). [in Ukrainian].
14. Pshyk B. I. (2013). Vzaiemodiia finansovoho i realnogo sektoriv ekonomiky: teoretyko-metodolohichni aspekty [The interaction of financial and real sectors of the economy: theoretical and methodological aspects]. Visnyk Universytetu bankivskoi spravy NBU – Bulletin of University of Banking of National Bank of Ukraine, 3, 3-8. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VUbsNbU\\_2013\\_3\\_3.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VUbsNbU_2013_3_3.pdf) [in Ukrainian].
15. Wikipediia [Wikipedia]. Retrieved from [https://ru.wikipedia.org/wiki/Реальный\\_сектор\\_экономики](https://ru.wikipedia.org/wiki/Реальный_сектор_экономики) [in Russian].
16. Yurkiv, N. Ya. (2012). Ekonomichni ta instytutsiini peredumovy ekonomichnoi bezpeky v realnomu sektori ekonomiky [Economic and institutional prerequisites of economic security in the real economy]. Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva. – Project management and production development, 1, 44-50. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uprv\\_2012\\_1\\_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uprv_2012_1_6).

Надійшла 01.02.2016

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

УДК 351:332.8

Л. М. Мекшун, к. е. н., доцент

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

**Анотація.** Досліджені державні програми реформування житлово-комунального господарства (ЖКГ) в Україні з аналізом їхньої послідовності. Розкрито розподіл повноважень між органами влади стосовно управління ЖКГ в контексті процесів децентралізації. Показано, що метою їхньої діяльності є реформування господарства шляхом зміни організаційно-економічних відносин та удосконалення системи управління для задоволення потреб населення і господарського комплексу в житлово-комунальних послугах. Визначена роль об'єднань співвласників багатоквартирних будинків в управлінні власним майном і майном загального користування. Проаналізована можливість створення конкурентного середовища на ринку надання житлово-комунальних послуг.

**Ключові слова:** реформування, управління житлово-комунальним господарством, децентралізація.

Л. Н. Мекшун, к. э. н., доцент

**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РЕФОРМИРОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНЫМ ХОЗЯЙСТВОМ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ**

**Аннотация.** Исследованы государственные программы реформирования жилищно-коммунального хозяйства (ЖКХ) Украины с анализом их последовательности. Раскрыто распределение полномочий между органами власти относительно управления ЖКХ в контексте процессов децентрализации. Показано, что целью их деятельности является реформирование хозяйства путём изменения организационно-экономических отношений и совершенствования системы управления для удовлетворения потребностей населения и хозяйственного комплекса в жилищно-коммунальных услугах. Определена роль объединений совладельцев многоквартирных домов в управлении собственным имуществом и имуществом общего пользования. Проанализирована возможность создания конкурентной среды на рынке предоставления жилищно-коммунальных услуг.

**Ключевые слова:** реформирование, управление жилищно-коммунальным хозяйством, децентрализация.

L. M. Mekshun, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

**CURRENT TRENDS OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES MANAGEMENT REFORM UNDER DECENTRALIZATION IN UKRAINE**

**Abstract.** The article deals with the issue of Ukraine's Housing and Communal Services (HCS) reforming state projects. The distribution of powers among the authorities in the context of decentralization is elaborated. According to the article, the Housing and Communal Services (HCS) project's development are reforming the economy by altering the organizational and economic relations and scaling up the quality of housing and communal services to meet the resident's needs. The role of condominiums in the management of their own property and public property is defined. The possibility of creating a competitive environment in the housing and communal services market is analysed.

**Keywords:** reforming, housing and communal sector management, decentralization.

**Актуальність теми дослідження.** В умовах розвитку ринкових відносин в Україні актуального значення набуває аналіз ефективного реформування житлово-комунального господарства

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

(ЖКГ) з урахуванням процесів децентралізації. На сьогодні в економіці країни відбуваються зміни у зовнішньому середовищі, виникають нові принципи господарювання і вдосконалюються методи управління. Це викликає необхідність пошуку сучасних організаційно-економічних інструментів реформування ЖКГ.

**Постановка проблеми.** При нині існуючому розподілі повноважень місцеві органи влади позбавлені реальних важелів впливу на стан реформування ЖКГ, але несуть спільну відповідальність за її наслідки. Оголошений владою курс на децентралізацію передбачає удосконалення системи управління на основі передачі більшості повноважень на місця і зростання ініціативи громади щодо вирішення проблем ЖКГ.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різні аспекти функціонування ЖКГ досліджували вітчизняні вчені-економісти, господарники, фахівці у галузі управління, зокрема, В. Бабаєв, В.Вакуленко, О. Дзядь, Т. Качала, Г. Крамаренко, В. Кукса, С. Мельник, А. Муренко, В. Ніколаєв, Н. Олійник, Г. Онищук, І. Осипенко, Г. Семчук, В. Солодкий, Т. Чижова, Л. Швайка та ін.

Зарубіжні вчені Д. Віккерс, Р. Вон, В. Вікусі, П. Габор, Р. Грін, А. Кумар, Д. Лоран, М. Пардін, В. Шаркі, Д. Яроу та інші в аналізі акцентували увагу на проблемах розвитку ЖКГ в умовах ринку.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** Разом з тим, аналіз реформування ЖКГ в Україні потребує подальшого поглиблення та доопрацювання у зв'язку з посиленням децентралізації управління.

**Постановка завдання.** Головною метою статті є аналіз сучасних тенденцій реформування управління ЖКГ в контексті процесів децентралізації і зростання повноважень місцевих органів самоврядування, що дає можливість виявлення ініціативи громади щодо покращення якості надання житлово-комунальних послуг, прозорості у формуванні тарифів і контролю за використанням коштів та виконанням робіт.

**Виклад основного матеріалу.** Управління ЖКГ здійснюється на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному та муніципальному. На загальнодержавному рівні відповідальність за діяльність ЖКГ покладена на Кабінет Міністрів України і Міністерство регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства України (Мінрегіон), яке забезпечує формування та реалізацію житлової політики і політики у сфері будівництва, архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства, контролю у сфері ЖКГ та архітектурно-будівельного нагляду. Також до функцій міністерства відноситься здійснення державної політики щодо: територіальної організації влади, адміністративно-територіального устрою, розвитку місцевого самоврядування; збереження традиційного характеру середовища населених пунктів; промисловості будівельних матеріалів; благоустрою населених пунктів, поводження з побутовими відходами, поховання, технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна, питної води та питного водопостачання. Мінрегіон створено згідно з указом Президента України № 1085/2010 від 9.10.2010 р. «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» шляхом реорганізації Міністерства регіонального розвитку і будівництва України та Міністерства з питань житлово-комунального господарства України.

На регіональному рівні управлінням ЖКГ займаються Департаменти житлово-комунального господарства регіонального розвитку та інфраструктури облдержадміністрацій, які: беруть участь у підготовці пропозицій щодо формування державної житлової політики, реформування і розвитку житлово-комунального господарства та паливно-енергетичного комплексу, реалізації державної політики у сфері регіонального розвитку та інфраструктури; аналізують стан і тенденції розвитку ЖКГ областей, готують пропозиції до проектів обласних бюджетів щодо фінансування капітального ремонту та реконструкції житлових будинків, регіональних програм розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів і подають їх на розгляд облдержадміністрацій.

На муніципальному рівні працюють управління житлово-комунального господарства міських і селищних рад до головних функцій яких належить забезпечення комплексного розвитку житлово-комунального господарства міст і селищ з метою найбільш повного задоволення потреб населення, підприємств, організацій і установ в усіх видах житлово-комунальних послуг, пра-

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

вильної експлуатації, ремонту та утримання житлового фонду міських і селищних рад, організації контролю за санітарним станом міст і селищ та за виконанням Правил благоустрою.

Державним регулюванням у сфері комунальних послуг та енергетики займаються національні комісії. Завданням національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг, є державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках у сфері енергетики, теплопостачання і централізованого водопостачання та водовідведення, переробки та захоронення побутових відходів, сприяння впровадженню стимулюючих методів регулювання цін та ін.

Діяльність ЖКГ в Україні регулюється Законами України «Про житлово-комунальні послуги», «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг», «Про відходи», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» та ін.

Метою діяльності державних органів у сфері ЖКГ є його реформування шляхом перетворення законодавчої та нормативної бази, зміни економічних відносин, технічного переоснащення та модернізації, забезпечення сталого розвитку для задоволення потреб населення і господарського комплексу в житлово-комунальних послугах.

Початком процесу реформування ЖКГ України було прийняття у 1995 р. Концепції розвитку житлово-комунального господарства [1] та Концепції державної житлової політики [2], які лягли в основу розробки трьох Загальнодержавних програм реформування ЖКГ, зокрема, Законів України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки» від 24 червня 2004 р. № 1869-IV (далі – Програма 2004-2010 рр.) [3], «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2008-2012 роки, проект» (далі – Програма 2008-2012 рр.) [4], «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки» від 24 червня 2004 р. № 1869-IV в редакції ЗУ №1511 - IV (1511-17) від 11.06.2009 (далі – Програма 2009-2014 рр.) [5].

Аналіз вищезазначених програм дозволив зробити висновок про відсутність плановірності і закономірності в їх розробці. На нашу думку, кожна наступна програма мала б наслідувати досягнення попередніх програм, розвивати їх і доповнювати, виходячи із реалій соціально-економічного розвитку країни. Натомість цілі цих програм дещо відрізняються одна від одної. Так, ціль Програми 2004-2010 років визначена як здійснення державної політики з реформування житлово-комунального господарства, підвищення ефективності та надійності його функціонування, забезпечення сталого розвитку для задоволення потреб населення і господарського комплексу в житлово-комунальних послугах відповідно до встановлених нормативів і національних стандартів [3]. У Програмі 2008-2012 років головним завданням є створення ефективної моделі забезпечення населення доступним, високоякісним і комфортним житлом та здійснення його обслуговування з урахуванням потреб і можливостей людини, що гарантуватиме надійність та високу якість послуг з тепло-, водопостачання, водовідведення і обслуговування житла за умови економічно обґрунтованої вартості таких послуг [4]. Програма 2009-2014 років ставить за мету визначення засад реалізації державної політики реформування житлово-комунального господарства, здійснення заходів щодо підвищення ефективності та надійності його функціонування, забезпечення сталого розвитку для задоволення потреб населення і господарського комплексу в житлово-комунальних послугах відповідно до встановлених нормативів і національних стандартів [5].

У Програмі 2004-2010 років визначені декілька завдань, які не знайшли відображення у наступних програмах, зокрема: удосконалення системи управління житлово-комунальним господарством, пріоритетність інноваційного розвитку в життєзабезпеченні населених пунктів, сприяння науково-технічному прогресу у сфері житлово-комунального господарства. На думку дослідників даної проблеми, зміни останніх років свідчать про ускладнення органів управління ЖКГ та нераціональне розподілення між ними повноважень [6; 7]. Аналіз досвіду реформування ЖКГ у Республіці Білорусь показав, що в країні одним із головних напрямів удосконалення системи управління житлово-комунальним господарством є оптимізація його структури і поліпшення кон-



---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

тролю за діяльністю. Робоча група по вивченню проблемних питань у даній сфері провела заміри часу на виконання службових обов'язків працівників різних посад. З'ясувалось, що штатний розпис керівних посад в організаціях ЖКГ дуже роздутий. За 2014 рік в галузі було скорочено 33 % працюючих [8]. В Україні існує аналогічна проблема і виникає необхідність пошуків напрямів оптимізації організаційної структури та вироблення адекватного адміністративно-ринкового механізму управління.

На відміну від Програм 2004-2010 рр. та 2008-2012 рр., у Програмі 2009-2014 рр. з'явився новий принцип – спільна відповідальність держави та органів місцевого самоврядування за якісне виконання Програми і забезпечення населення належними житлово-комунальними послугами. При сьогодиншньому розподілі повноважень місцеві органи влади позбавлені реальних важелів впливу на стан реформування ЖКГ, але несуть спільну відповідальність за її наслідки. Оголошений владою курс на децентралізацію передбачає удосконалення системи управління ЖКГ на основі передачі більшості повноважень на місця.

Відповідно до Європейської Хартії Місцевого Самоврядування від 15.10.1985 р., зміст місцевого самоврядування полягає у гарантованому державою праві та реальній здатності самих територіальних об'єднань громадян і сформованих ними органів самостійно та під свою відповідальність вирішувати окрему частину публічних справ, діючи в межах конституції та законів відповідної держави.

Робота по децентралізації почалася з переформатування старої системи управління і адаптації її до нових стандартів. Головною метою реформи децентралізації є скасування районного поділу України, замість кількох десятків районів в області мають бути створені 4-6 повітів. Межі областей, які пропонують називати регіонами не змінюватимуться. Повіти формуватимуться за критерієм кількості населення і компактності, тобто, в кожному повіті може бути від 150 до 400 тисяч осіб населення. Загалом вся Україна поділятиметься на 120-130 повітів. Нижче повіту буде адміністративна одиниця – громада – об'єднання низки сіл, селищ або міст. Концепція полягає в об'єднанні сіл у крупні громади, щоб передати таким утворенням широку фінансову та управлінську автономію. У кожному селі громади з населенням понад 50 людей обиратимуть старост як представників влади у селі. Передбачається, що місцеву владу (виконкоми) будуть представляти посадовці, обрані народом, а не призначені згори. За центральною владою залишаються функції прийняття законів, нагляду за їх дотриманням, гарантування унітарності держави, забезпечення її територіальної цілісності і незалежності, дотримання прав і свобод громадян. Обласні ради виконують стратегічну функцію – планують розвиток регіону. Згідно з соціологічними опитуваннями децентралізацію в Україні підтримують близько 75% українців [9].

Децентралізація управління передбачає зростання повноважень місцевих органів самоврядування у вирішенні проблем ЖКГ та дає можливість виявлення ініціативи на рівні міста та району, але, на сьогодні, не кожна громада має можливість для ресурсного наповнення бюджету. Поки що відсутнє чітке визначення рівня субсидіарності, через що можуть виникати проблеми на рівні громад, районних та обласних рад, які будуть боротися за власну самостійність та можливість управляти за рахунок виділення додаткового фінансування. Субсидіарність передбачає, що питання вирішуються на тому рівні, на якому це найбільш ефективно.

Удосконалення організаційної структури ЖКГ пов'язане зі здійсненням інституційних перетворень і розвитком інститутів самоорганізації споживачів послуг. Це потребує активної ролі насамперед місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування. Пріоритетними напрямками реформування системи управління ЖКГ мають стати:

- оптимізація системи управління ЖКГ з метою забезпечення ефективного поточного функціонування та цілеспрямованого реформування багатогалузевого комплексу;
- головним принципом формування всіх програм розвитку ЖКГ повинна бути не тільки концентрація фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, а також забезпечення законності та планованості їх розвитку, координація діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування;

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

- формування конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг шляхом розвитку нових форм управління житлом, ліквідації монополії ЖЕКів, посилення активності громадян як суб'єктів, що несуть відповідальність за утримання та управління будинком.

Ефективність управління ЖКГ залежить від створення та вдосконалення діяльності об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). Процес налагодження ефективної роботи ОСББ дозволяє залучити пересічних громадян до безпосередньої участі в управлінні власним майном, регулювання рівня оплати комунальних послуг та відстоювання інтересів мешканців перед органами влади і місцевого самоврядування.

Станом на 01.10.2015 в Україні налічувалося 14 328 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, що склало всього 19,13% від загальної кількості багатопверхових будинків країни (74 900 будинки). За січень-вересень 2015 року в регіонах утворено 556 ОСББ [10].

Переваги, які дає власникові житла об'єднання співвласників або обрання управляючого будинком:

- у разі створення ОСББ або призначення управляючого будинком істотно підвищується зацікавленість, відповідальність і, як наслідок, ефективність управління спільною власністю, поліпшується житлово-комунальне обслуговування;

- створення в будинку юридичної особи сприяє вдосконаленню договірних відносин та розвитку конкуренції на ринку житлово-комунальних послуг. Укладаючи угоди, більшість голів ОСББ і управляючі будинками уважно відстежують у документах інтереси споживачів, готують і обстоюють протоколи розбіжностей, відмовляються від неякісних послуг, вибирають компанію на ринку вивезення побутового сміття, обслуговування ліфтів тощо;

- завдяки фінансовому контролю та прозорості використання коштів зростає кількість сумлінних платників;

- учасники об'єднання можуть наперед запланувати заходи для модернізації та ремонту обладнання, всієї будівлі, а також встановлення систем енергозбереження;

- ОСББ має можливість отримати у власність або довгострокове користування прибудинкову територію, що захищає прилеглу земельну ділянку від зведення на ній додаткових споруд тощо.

Не дивлячись на те, що в країні накопичений позитивний досвід діяльності ОСББ, одна з головних причин повільного й суперечливого плину змін в управлінні житлово-комунальним господарством полягає в тому, що реформу впроваджують з ініціативи держави. Тому багато людей не хочуть об'єднуватися в ОСББ і сприймають перетворення як нав'язані й економічно недоцільні.

В Україні 14 травня 2015 року був прийнятий Закон «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» від 14.05.2015 № 417-VIII [11]. Згідно із законом, перш за все, ліквідується монополія ЖЕКів на надання житлово-комунальних послуг і перекладається відповідальність за утримання та управління будинком на його мешканців.

Незважаючи на те, що закон передбачає серйозні зміни в системі управління житловими будинками, реформування ЖКГ в Україні відбувається дуже повільно. В умовах ринку споживач повинен формувати потребу в житлово-комунальних послугах і ресурсах певної якості та кількості. Необхідно змінити мотивацію: не виробник визначає кількість продукції та послуг, необхідних для мешканців певного будинку, а попит, який формується на його продукцію. ЖКГ більше не може функціонувати в умовах ізоляції від загальноекономічних процесів, які відбуваються в країні. Основою комплексного вирішення питання системного реформування ЖКГ є вдосконалення системи відносин між підприємствами з виробництва і постачання продукції та кінцевими споживачами.

Так для створення ринкового середовища у сфері ЖКГ необхідно допустити на ринок нові підприємства (в тому числі і зарубіжні), які будуть надавати послуги на конкурентних умовах. У багатьох містах України єдиними такими підприємствами залишаються ЖЕКи і мешканці будинків будуть укладати з ними угоди, бо інші підприємства на ринку відсутні. У житлово-комунальному господарстві України зараз функціонує 534 приватних підприємств з утримання житлового фонду. За підсумками січня-вересня 2015 року їхня кількість збільшилась на 19 підприємств у місті Києві (7), Одеській (9), Хмельницькій (2) та Рівненській (1) областях і зменшилась

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

на 10 підприємств у Вінницькій (3), Луганській(3), Кіровоградській (2) та Запорізькій (2) областях. Утворено 57 служб єдиного замовника, що підвищують ефективність роботи комунальних підприємств і функціонує 5 764 житлово-будівельних кооперативів з утримання житлового фонду [10]. В багатьох областях України приватні підприємства або житлово-будівельні кооперативи з утримання житлового фонду не створені. Таким чином, монополія ЖЕКів на надання житлово-комунальних послуг залишається. Умови для розвитку конкурентного середовища практично відсутні.

**Висновок.** Незадовільний економічний стан підприємств ЖКГ, недостатність інвестицій, низька якість житлово-комунальних послуг, непрозорість встановлення тарифів вимагають реформування господарства на основі децентралізації управління, посилення контролю з боку органів місцевого самоврядування за діяльністю ЖКГ, формування конкурентного середовища на ринку надання відповідних послуг. На нашу думку, сучасними тенденціями реформування управління ЖКГ в Україні є:

1. Оптимізація і раціоналізація організаційної структури управління ЖКГ, яка передбачає збалансування функцій і повноважень між її органами, чіткого розмежування на законодавчому рівні адміністративних повноважень, функцій і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування в контексті процесів децентралізації. Центральні органи управління виконують функції прийняття законів щодо розвитку ЖКГ і розробляють довгострокові перспективи його реформування в країні, слідкують за дотриманням законів, прав і свобод громадян. Обласні ради планують і контролюють розвиток ЖКГ у межах певного регіону. Місцеві органи слідкують за розвитком житлово-комунального господарства та його інфраструктури в містах і селищах.

2. Зростання повноважень громади у вирішенні проблем ЖКГ і представлення інтересів власників житла і житлово-комунальних підприємств на всіх рівнях управління.

3. Формування у власників квартир і будинків почуття відповідальності за управління власним майном і майном загального користування через створення ОСББ або обрання керуючого будинком.

4. Формування конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг шляхом розвитку підприємництва, нових форм управління житлом, залучення іноземних інвестицій.

**Література**

1. Концепція розвитку житлово-комунального господарства України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.1995 №150 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=150-95-%EF>.
2. Концепції державної житлової політики: Постанова Верховної Ради України від 30.06.1995 № 254/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/F950254.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/F950254.html).
3. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки: Закон України від 24.06.2004 № 1869-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dez.at.ua/Zakony/ProgrammaReformirovanija2004-2010.doc>.
4. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2008-2012 роки: Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb\\_n/webproc4\\_1?pf3511=33148](http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=33148).
5. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки: Закон України від 24.06.2004 р. № 1869-IV в редакції ЗУ №1511-IV (1511-17) від 11.06.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/T041869.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T041869.html).
6. Віннікова, І. І. Шляхи вдосконалення ефективної системи господарювання підприємств ЖКГ / І. І. Віннікова, С. В. Марчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 6. – Т.4. – С.208-212.
7. Беззубко, Л. В. Современные проблемы реформирования и развития жилищно-коммунального хозяйства : монография / Л. В. Беззубко, С. А. Ильяшевич. – Донецк: Норд-компьютер, 2009. – 237 с.
8. Мекшун, Л. М. Особливості реформування житлово-комунального господарства у Білорусі і країнах Балтії / Л. М. Мекшун // Науковий вісник Полісся. – 2015. – № 4. – С. 32.
9. Децентралізація влади [Електронний ресурс]: Офіційний український державний сайт. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/> — Назва з тит. екрана. — Укр.
10. Удосконалення системи управління у житлово-комунальному господарстві України [Електронний ресурс]: Офіційний сайт / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – Режим доступу: <http://old.minregion.gov.ua/zhkh/zhitlove-gospodarstvo-reformuvannya> — Назва з тит. екрана. — Укр.
11. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14.05.2015 № 417-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 29. – С.262.

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

**References**

1. Kontsepsiya rozvytku zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy: skhvaleno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.02.1995 № 150 [The concept of Ukraine's housing and communal services: approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 27, 1995 № 150]. Retrieved from: [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=150-95-%EF\\_\[in Ukrainian\].](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=150-95-%EF_[in Ukrainian].)
2. Kontsepsiya derzhavnoi zhytlovoi polityky: skhvalena Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 30.06.1995 [State Housing Policy Concept, approved by the Supreme Council of Ukraine dated June 6, 1995]. Retrieved from: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/F950254.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/F950254.html) [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro Zahalnodержавnu prohramu reformuvannya i rozvytku zhytlovo-komunalnoho hospodarstvana 2004-2010 roky» vid 24.06. 2004 № 1869-IV [Law of Ukraine "On the State-wide programme of reforming and development of housing and communal services for 2004-2010" dated 24.06. 2004 № 1869-IV]. Retrieved from: <http://dez.at.ua/Zakony/ProgrammaReformirovanija2004-2010.doc> [in Ukrainian].
4. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro Zahalnodержавnu prohramu reformuvannya i rozvytku zhytlovo-komunalnoho hospodarstvana 2008-2012 roky» [The bill of Ukraine "On State-wide Program of Reform and Development Housing for 2008-2012"]. Retrieved from: [http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb\\_n/webproc\\_4\\_1?pf3511=33148](http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc_4_1?pf3511=33148). [ in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro Zahalnodержавnu prohramu reformuvannya i rozvytku zhytlovo-komunalnoho hospodarstvana 2009-2014 roky» vid 24.06.2004 r. № 1869-IV v redaktsii ZU № 1511- IV (1511-17) vid 11.06.2009 [Law of Ukraine "On the State-wide programme of reforming and development of housing and communal services for 2009-2014" dated June 24, 2004 p. 1869 № - IV as amended by Law of Ukraine № 1511-IV (1511-17) of June 11, 2009]. Retrieved from: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/T041869.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T041869.html) [in Ukrainian].
6. Vinnikova, I.I. & Marchuk, S.V. (2011). Shliakhy vdoskonalennia efektyvnoi systemy hospodariuvannya pidpriemstv ZhKH [Keys to improving municipal engineering enterprises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 6, 208-212. [in Ukrainian].
7. Bezzubko, L. V. & Iliashevich, L. V. (2009). Sovremennye problemy reformirovaniya y razvitiya zhylishchno-kommunalnoho khoziaystva. [Current issues of housing and communal services reform] Donetsk: Nord-kompyuter [in Russian].
8. Mekshun, L.M. (2015). Osoblyvosti reformuvannya zhytlovo-komunalnoho hospodarstva u Bilorusi i krainakh Baltii [The peculiarities of housing and communal services reforming in Belarus and the Baltic states]. *Naukovyi visnyk Polissia. – Scientific bulletin of Polissia*, 4, 32 [in Ukrainian].
9. Ofitsiynyi ukrainskyi derzhavnyi sait «Detsentralizatsiya vlady». [Official Ukrainian state website "Decentralization of power"]. Retrieved from: <http://decentralization.gov.ua/> [in Ukrainian].
10. Udokonalennia systemy upravlinnia u zhytlovo-komunalnomu hospodarstvi Ukrainy. Ofitsiynyi sait Minrehionbudu [Improving the management of housing and communal services of Ukraine. The official website of The Ministry of Regional Development, Construction, and Communal Living of Ukraine]. Retrieved from: <http://old.minregion.gov.ua/zkh/zhitlove-gospodarstvo-reformuvannya> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy «Pro osoblyvosti zdiisnennia prava vlasnosti u bahatokvartyrnomu budynku» vid 14.05.2015 № 417-VIII [Law of Ukraine "On Peculiarities of Exercising Ownership Rights in Multi-Apartment Building" dated May 14 2015 № 417-VIII.]. (2015) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Supreme Council of Ukraine*, 29 [in Ukrainian].

Надійшла 03.01.2016

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

УДК 339.564:338.432

**S. O. Polkovnichenko**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,  
**O. V. Rosokhach**, student**CURRENT TRENDS IN REALIZATION OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE**

**Abstract.** *The concept of the export potential of the agricultural sector of the national economy is determined, the factors of its formation and realization are systematized. Export opportunities of agricultural production in Ukraine are characterized, SWOT analysis of the export potential of the agricultural sector is performed. The dynamics, commodity and geographical structure of the export of agricultural products of domestic producers is analyzed, current trends of realization of the export potential of the agricultural production are identified. Measures to improve realization of the export potential of the agricultural sector are suggested.*

**Keywords:** *export potential of the agricultural sector of economy, realization of the export potential, commodity structure of the export of agricultural products, geographical structure of the export of agricultural products, export competitiveness of agricultural producers.*

**S. O. Полковниченко**, к. е. н., доцент,  
**O. B. Росохач**, студент**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

**Анотація.** *У статті визначено сутність поняття експортного потенціалу аграрного сектора національної економіки, систематизовано чинники його формування і реалізації. Охарактеризовано експортні можливості сільськогосподарського виробництва України, проведено SWOT-аналіз експортного потенціалу аграрного сектора. Проаналізовано динаміку, товарну і географічну структуру експорту аграрної продукції вітчизняних виробників, виявлено сучасні тенденції реалізації експортного потенціалу аграрного виробництва. Запропоновано заходи щодо покращення реалізації експортного потенціалу аграрного сектора.*

**Ключові слова:** *експортний потенціал аграрного сектора економіки, реалізація експортного потенціалу, товарна структура експорту аграрної продукції, географічна структура експорту аграрної продукції, експортна конкурентоспроможність агровиробників.*

**S. A. Полковниченко**, к. э. н., доцент,  
**E. B. Росохач**, студент**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ**

**Аннотация.** *В статье определена сущность понятия экспортного потенциала аграрного сектора национальной экономики, систематизированы факторы его формирования и реализации. Охарактеризованы экспортные возможности сельскохозяйственного производства Украины, проведен SWOT-анализ экспортного потенциала аграрного сектора. Проанализировано динамику, товарную и географическую структуру экспорта аграрной продукции отечественных производителей, выявлены современные тенденции реализации экспортного потенциала аграрного производства. Предложены мероприятия по улучшению реализации экспортного потенциала аграрного сектора.*

**Ключевые слова:** *экспортный потенциал аграрного сектора экономики, реализация экспортного потенциала, товарная структура экспорта аграрной продукции, географическая*

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

*структура экспорта аграрной продукции, экспортная конкурентоспособность агропроизводителей.*

**Urgency of the research.** In the export-oriented model of economic development, which was formed in Ukraine during the years of independence, export should be a means to promote economic growth and an enhancing tool of existing and potential competitive advantage.

Today the economy of Ukraine is 50% dependent on export. A key driver of Ukrainian export and source of foreign exchange earnings is agriculture, which accounts for almost a third of its total value. This means that the welfare of Ukrainians, economic stability (including exchange rates) is determined largely by how intensively our country can sell agricultural products to other states.

**Target setting.** In terms of economic and political instability within the country, the conflict in the East, slow reforms, the loss of the Russian market, agricultural sector becomes a priority direction and promising sector of the development of economy of Ukraine, which determines socio-economic situation and food security of the state. However, agriculture can be a real engine of the national economy if it is able to compete in the global markets. Therefore, searching for ways to improve the export competitiveness of Ukrainian agricultural producers is an important and urgent issue.

**Actual scientific research and issues analysis.** Significant contribution to the study of export in the agricultural sector of economy of Ukraine was made by: A. Broiaka, O. Vysotska, N. Karasova, S. Kvasha, V. Nelep, O. Shubravskaya and others. In the works of these scholars the status and trends of foreign trade in agro-food production, opportunities and risks of foreign trade in agricultural products, the impact of export on the development of Ukrainian agriculture and its sectors, the optimization of export production in agriculture and improvement of agricultural management are highlighted.

**Uninvestigated parts of the general issue.** Despite considerable number of studies in this area, in terms of global world and increase in the intensity of integration processes, the problem of realization of the export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine requires constant research and improvement in the ways for its solution. The issues of determining the ways to increase export competitiveness of Ukrainian agricultural producers and development of activities aimed at enhancing the factors for realization of the export potential of the agricultural sector remain unresolved.

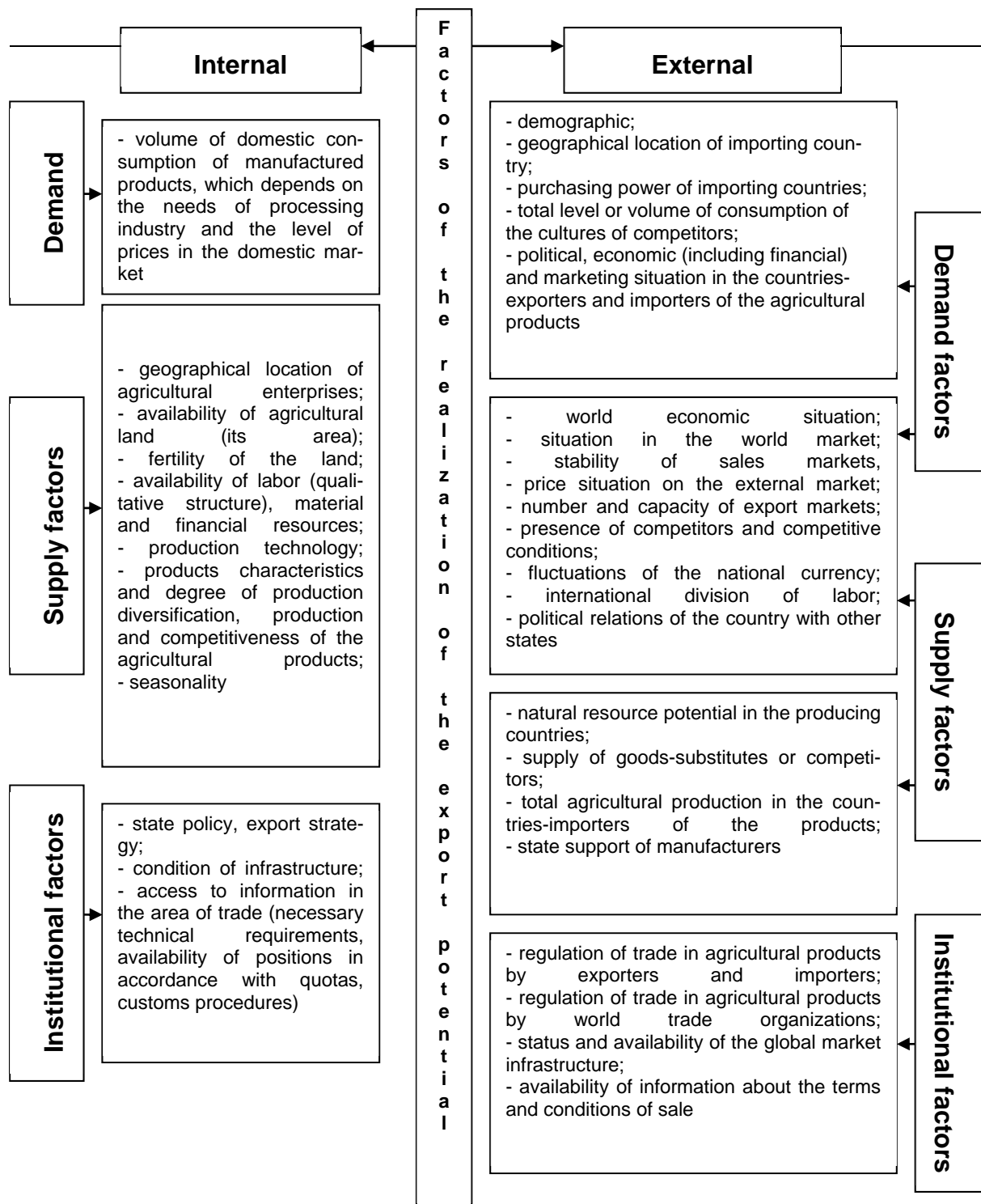
**The research objective.** The purpose of this article is to study the current trends of realization of the export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine and justification of the ways to improve competitiveness of the agricultural products.

**The statement of main material.** Agricultural sector is an important part of the national economy that combines economic activities on agricultural and food products manufacturing. Export potential of agriculture is considered as the ability of the agricultural sector to produce the required amount of goods that will be competitive on foreign market and will promote economic growth of the country. Realization of the export potential of the agricultural sector of economy includes export activities of the enterprises in the industry to enter the market.

Export potential of agriculture, like other sectors, can be developed in two main directions: 1) product direction, meaning expanding the product range exported to foreign markets; 2) geographical direction, meaning the conquering of new foreign markets.

The formation and realization of the export potential of the agricultural sector of the national economy is affected by a number of external and internal factors, which are presented in Fig. 1.

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**



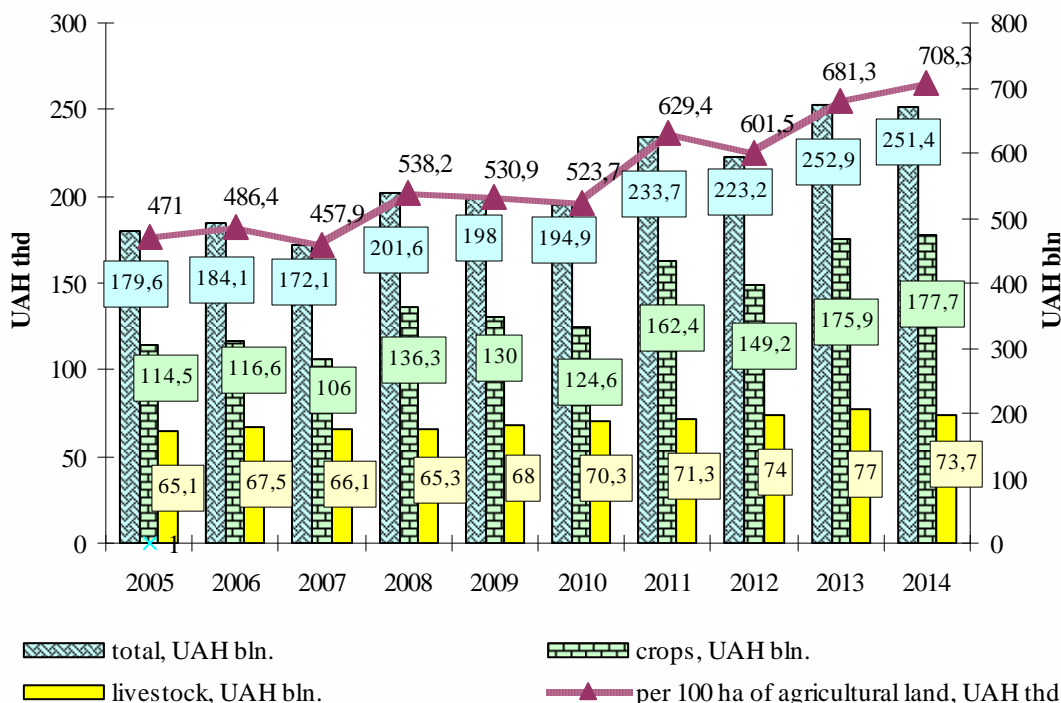
**Fig.1. Factors of formation and realization of the export potential of the agricultural sector of the national economy**  
 Source: compiled by the authors based on [2; 3; 5; 8]

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

The internal and external factors can be divided into: demand factors, characterizing consumption of products; supply factors, existing at production level; institutional factors, including government policy and infrastructure development.

Ukraine has a strong agricultural export potential due to large areas of fertile soil, favorable climate, favorable geographical location, strong transportation and logistics export infrastructure, cheap labor. Due to these factors, our country has a real prospect of gaining a significant segment of the international market of agricultural products.

The basis of export potential is the capacity of agricultural production. Agriculture as the key sector in recent years, with minor exceptions (e.g. due to unfavorable weather conditions, and in 2014 – occupation of the part of the territory of Ukraine by the Russian Federation and the warfare), showed a positive trend. Thus, for 2005-2014 gross output of agriculture in Ukraine increased by 40% (Fig.2). The volume of production in crop and livestock increased by 55.2% and 13.2%, respectively. Gross output of agriculture per 100 ha of the agricultural land grew by 50.4% in 2014 compared to 2005.



**Fig. 2. Dynamics of gross agricultural output in constant prices of 2010**

Source: compiled by the authors based on [4]

The share of the agricultural sector in total GDP of Ukraine and in total gross value added of all sectors of economy in 2014 amounted to 10.2% and 11.8%, respectively [4]. Even in the current state of general decline in economy of Ukraine the agricultural sector shows high results. This is the only industry that has positive economic indicators. It produces 2.5 times more than the country consumes, the export of surplus to nearly 190 countries of the world actually saves the foreign trade balance of the country, supporting the national currency. Every third dollar earned is the result of farmers' work [10].

The analysis of the export potential is based on the study of the country's production capacity. Attention should be paid to the fact that today Ukraine is one of the leading agricultural producers in the world. In particular, our state is ranked first in the production of sunflower (27% of world production) and sunflower oil (28% of world production), third in the production of barley, fourth in the production of nuts, fifth in the production of corn and honey, ninth in the production of wheat. This allows us to



**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

satisfy not only the needs of the domestic market, but also successfully export food and agriculture. Besides, Ukraine has a significant potential for increasing production and export of the agricultural products. For example, grain crops production in 2014 amounted to 64 million tons, and according to the experts, we can increase it up to 80-100 million tons per year [6]. Despite the overall positive achievements of the agricultural sector, the available resources allow not only to support the results obtained, but also to increase significantly the production of quality and safe agricultural products, and to increase the export potential of the industry [9].

In order to analyze strengths and weaknesses of the export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine let us use the method of SWOT analysis, which implies searching for answers to several groups of questions. One of them is related to internal factors (strengths and weaknesses are analyzed), the other one relates to external factors (opportunities and threats). Conducted SWOT-analysis of the export potential of the agricultural sector in Ukraine is represented in Fig.3.

Strengths	Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> <li>- good geographical position and favorable climate conditions for agricultural production;</li> <li>- significant land resources;</li> <li>- high soil fertility;</li> <li>- traditional agricultural specialization of the country;</li> <li>- positive economic indicators of the agricultural production;</li> <li>- relatively low labor cost;</li> <li>- functioning of the agricultural enterprises of different ownership forms;</li> <li>- proximity of the markets;</li> <li>- availability of the transport and logistics infrastructure;</li> <li>- ability to freely rent land</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- insufficient level of commodity diversification of the agricultural export;</li> <li>- incomformity of certain products with the European and world standards;</li> <li>- not enough qualified personnel in the agricultural sector;</li> <li>- high degree of wear of fixed assets for agricultural purpose;</li> <li>- low investment activity (lack of internal and external investment);</li> <li>- backwardness in the innovation process;</li> <li>- inadequate support of the agricultural production;</li> <li>- difficult financial situation of small farmers</li> </ul>
Opportunities	Threats
<ul style="list-style-type: none"> <li>- improvement of investment climate;</li> <li>- improvement of business environment and strengthening of small and medium business;</li> <li>- increase of profitability and strengthening of competitive position of the agricultural sector, subject to application of innovations;</li> <li>- expanding the range of agricultural products to meet a wider range of consumers demand, which will give an opportunity of entering new markets;</li> <li>- entry into force from 1.01.2016 of free trade area with the EU;</li> <li>- capacity expansion of the global food market;</li> <li>- entry to the global market of environmentally friendly products</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- political and economic instability in the country, lack of economic, research-based reforms;</li> <li>- instability of legislative base;</li> <li>- not very attractive image of the country among consumers;</li> <li>- unfavorable tax policy in the agricultural sector by the state;</li> <li>- difficult predictability of the exchange rate;</li> <li>- increase in sales volume of similar products offered by other competing countries;</li> <li>- loss of the Russian market;</li> <li>- insufficient development of certification systems and quality control of the export of agricultural products</li> </ul>

**Fig.3. SWOT-analysis of the export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine**

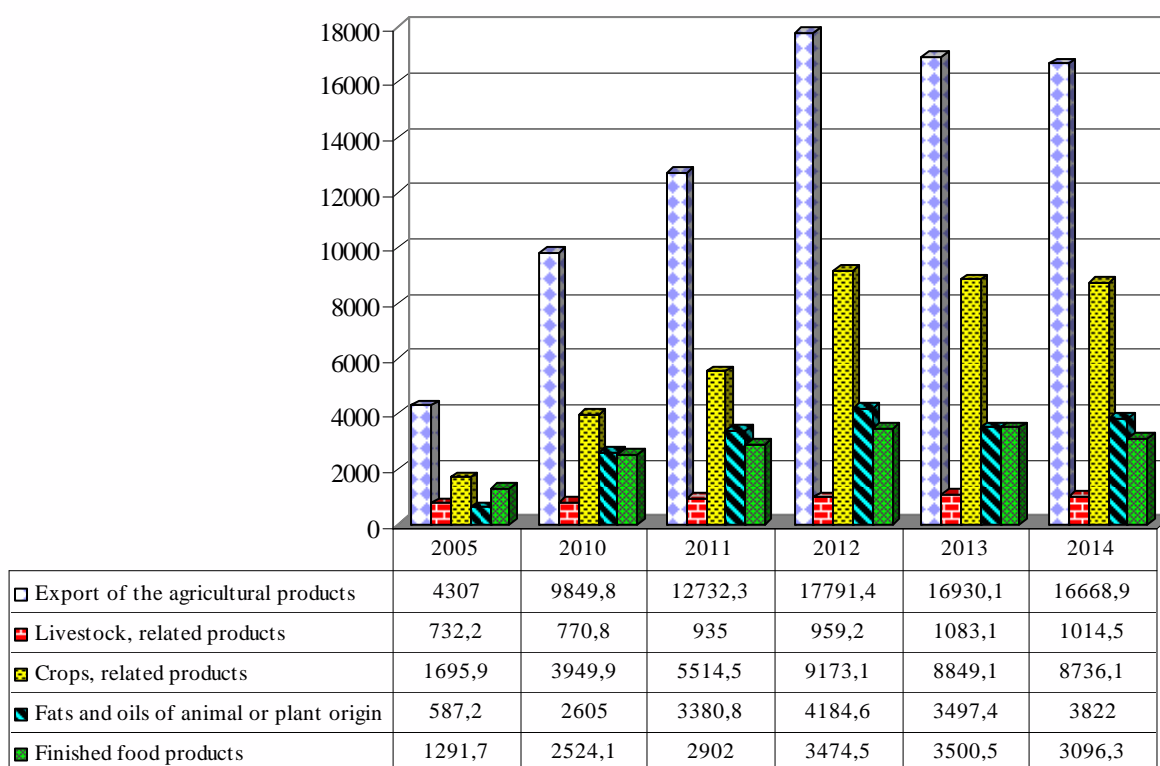
Source: developed by the authors

The growth of the agricultural production in Ukraine has led to the increase in the export of the agricultural products. The world food crisis, rising world prices, devaluation of the hryvnia increased the competitiveness of Ukrainian goods. Membership in the World Trade Organization in recent years also has its positive impact and influence on the increase of the export potential. Moreover, economic, legal and information environment in which the enterprises of the agricultural sector of economy of Ukraine operate has changed.

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

In the last decade, Ukraine has made significant steps to increase export of agricultural products. It increased annually till 2013 (Fig.4).

In 2013 Ukraine supplied agricultural products to the foreign markets in the amount of USD 16.9 billion, which is 4.8% less than in 2012, and in 2014 Ukraine supplied agricultural products in the amount of USD 16.7 billion, which is 1.5% less than in 2013 (mainly due to the loss of the Russian market). But compared to 2005, the export of agricultural products in 2014 increased by 3.9 times. Moreover, its share in total export also increased significantly from 12.56% in 2005 to 30.9% in 2014. Besides, there is a stable positive balance of the agricultural sector (in 2014 it amounted to USD 10.6 billion), whereas in general Ukraine has a negative balance in foreign trade (in 2014 it amounted to USD 527 million) [4]. In 2014 the agricultural sector for the first time became the leader in the volumes of export in Ukraine, overtaking the metallurgy, which was influenced by both the military conflict in the east of the country and deterioration in the external environment.



**Fig.4. Dynamics of export of Ukrainian agricultural products in 2005-2014, million USD**

Source: compiled by the authors based on [4]

Most of the export of domestic agricultural sector of the economy is represented by products of plant origin (52.4% in 2014), composed primarily of grain crops (39.3%), as well as seeds and fruits of oil plants (10.1%). The share of products of plant origin rose from 4.95% in 2005 to 15.2% in 2014. The export share of livestock products (in % to the total export of Ukraine) during the period studied declined from 2.14% in 2005 to 1.4% in 2011 and 2012, and then slowly began to rise to 1.9% in 2014 [4] that by 2012 is primarily due to the negative trends in the livestock industry development in Ukraine.

Today, Ukraine is a stable, reliable supplier of the basic agricultural products to the global markets. The main product groups of the agricultural export from Ukraine traditionally include: grain crops (12.1% of total export in 2014, with about 60% of Ukrainian grain export being corn, and only 30% be-

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

ing wheat), oilseeds (3.1%), fats and oils of animal or plant origin (7.1%), food products (5.7%), milk and dairy products, poultry eggs, natural honey (1.1%) [4].

The range of agricultural products shows the inexhaustible opportunities of the industry. Ukrainian wheat, barley, corn, sunflower, rape and soybean have already gained popularity among customers in the foreign market. Today Ukraine confidently declared itself as a major supplier of sunflower oil. We sell more than 80% of the total volume of sunflower oil produced in Ukraine. We own 55.5% of the world market of this product (first place in the world). The share of our country in the global market of corn is 14.4% (third place), barley – 12.4% (fourth place), wheat – 6.5% (sixth place) [7].

In recent years Ukraine has expanded the range of the exported agricultural products. Although the trade range, as before, is dominated by raw materials, mainly grain crops, the share of processed products is growing every year and now amounts to 41.5% (USD 6.9 billion). This includes chicken, cooking oils, juice, honey, jams, chocolate, etc. In particular, with respect to the export of chicken Ukraine is ranked eighth in the world [6]. In 2014 Ukraine exported 36.3 thousand tons of honey [4].

Ukraine supplies agricultural products to more than 190 countries around the world. Today the main markets of agricultural products are countries in Asia (in 2014 the export of products amounted to USD 6.5 billion constituting 39% of total export of agricultural products) and the EU (USD 4.9 billion – 29%). In addition, Ukrainian agribusiness exports its products to CIS countries (USD 2.6 billion – 15%) and Africa (USD 2.6 billion – 15%). The export to other countries amounts to USD 0.28 billion constituting 2% of total export of the agricultural products [4]. In 2014 there was a diversification of markets for agricultural products. Export to CIS countries decreased by 31%, export to the USA grew by 33%, export to Asia grew by 10% and export to the EU countries grew by 4% [6].

The top ten countries, to which Ukrainian agricultural products are mostly exported include China (11.8%), India (8.5%), Egypt (8.5%), Iran (5.3%), Spain (5.1%), Turkey (5.1%), the Netherlands (4%), Italy (4%), Poland (3.1%) and Belarus (2.8%) [10]. China, India and several other countries have ousted the Russian Federation from leading to the 15th position in the ranking of countries-importers of Ukrainian agricultural products [4; 6]. The share of export to Russia decreased to 2% [1].

Despite the fact that Ukraine is a strong exporter of agricultural products in the global market, the potential of the country in relation to the export of agricultural products is much larger. A characteristic feature of Ukraine's foreign trade is raw materials direction. The gradual increase in export of products of plant origin, which serves as raw material for processing industries in the foreign market, indicates to ineffective foreign policy. In 2014 in the structure of agricultural export of Ukraine the share of raw materials accounted for 59%, products of primary processing – 23%, and finished goods – 18% [1]. It is worth to pay attention to the fact that Ukraine exports oil about 4 times less than corn, but earns almost the same income. This proves that selling oil is more profitable than unprocessed seeds. It is therefore important to develop and maintain an area of processing of agricultural products.

When analyzing the use of export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine, attention should be paid to such problems as: insufficient adaptation of domestic products to the international market conditions, its certain inconsistency with the requirements regarding quality and safety; the imperfection of warehouse logistics, infrastructure of the agricultural market and, as a consequence, large losses of production. A significant negative factor for the agricultural sector is a problem with the national currency stability, which affects all the activities of the farmers in the form of growing costs making it not possible to plan anything.

State agricultural policy should be aimed at overcoming the obstacles hindering the increase of agricultural production, improvement of its competitiveness in the external market. For this reason it is important to develop measures for realization of the export potential of the agricultural sector that would ensure favorable investment climate; creation of conditions for development of export-oriented agricultural production on the principles of innovativeness and eco-friendliness; harmonization of the system of standardization and certification of agricultural products, rules of sanitary, veterinary and phytosanitary control with European and international standards and requirements; state support of export, reduction of export clearance costs; improvement of transport and port infrastructure, its modernization and increasing capacity; increasing participation of domestic producers in international exhibitions and fairs etc.

## ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

**Conclusions.** The study performed allows to conclude that competitiveness of the agricultural sector largely determines competitiveness of Ukraine in the world market. Today products of the agricultural sector is an important part of payment balance of Ukraine and its export becomes a stabilizing factor and contributes to the solution of many economic and social problems in the state.

Among current positive trends of realization of the export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine the following should be highlighted: increase in the volume of export; growth in the share of agricultural products in the total export of Ukraine; growth of the surplus in the foreign trade in these products; consolidation of Ukraine's status as a world leader in production and export of certain agricultural products; geographical diversification of the export of agricultural products that makes it possible to distribute risks from changing conditions in foreign markets. However, there are also negative trends in realization of the export potential, namely: increase in the share of the export of agricultural raw materials in comparison with the export of semi-finished and finished products, resulting in loss of added value that is subsequently created by importing countries; low commodity diversification of the export of the agricultural sector; a small proportion of livestock products in the export etc.

The export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine is not fully disclosed and is used very poorly, largely due to low competitiveness of the domestic agricultural products compared with products of other exporting countries. Ukraine can produce and export larger volumes of agricultural products.

### References

1. Ahrame informatsijne ahentstvo [Agricultural news agency] Retrieved from: <http://agravery.com/> [in Ukrainian].
2. Baban, T. O. (2013). Vnutrishni faktory, scho vyznachaiut riven ekportsnoho potentsialu yachmeniu [Internal factors that determine the level of the export potential of barley]. *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchaieva. Seriya «Ekonomiczni nauky» – Bulletin of KHNAU of V. V. Dokuchaev. The series «Economic Sciences»*, 8, 174-179 [in Ukrainian].
3. Broiaka, A. A. (2012). Formuvannia derzhavnoi ahraanoi polityky schodo eksportu ta importu silskohospodarskoi produktsii [The formation of the state agrarian policy on import and export of agricultural]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. – Seriya: Ekonomiczni nauky – The collection of scientific works of Vinnytsia national agrarian University. The series: Economic sciences*, 1, Tom 4, 203-210 [in Ukrainian].
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Karasova, N. (2014). Hlobalizatsiyni determinanty eksportoorientovanoho rozvytku ahraonoho sektoru Ukrainy [Globalization determinants of export-oriented development of the agricultural sector of Ukraine]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International economic policy*, 1(20), 129-152 [in Ukrainian].
6. Ministerstvo ahraanoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [The Ministry of agrarian policy and food of Ukraine]. (n.d.). [minagro.gov.ua](http://minagro.gov.ua) Retrieved from: <http://minagro.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Natsionalnyi bank [National Bank]. (n.d.). [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua) Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Nelep, V. M., Vysotska, O. M. Priorytety pry formuvanni produktovo-rynkovoi stratehii ahroprodovolchoho kompleksu Ukrainy [The priorities in developing the product / market strategies of the agro-food sector of Ukraine]. Retrieved from: [http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/7140/1/Prod\\_res\\_2014\\_3\\_13-19.pdf](http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/7140/1/Prod_res_2014_3_13-19.pdf) [in Ukrainian].
9. Problemy rozvytku ahraonoho vyrobnytstva v Ukraini i perspektyvni napriamy vykorystannia ahraonoho potentsialu derzhavy dlia pidvyschennia ravnii prodovolchoi bezpeky [The problems of development of the agricultural production in Ukraine and perspective directions in using the agricultural potential of the state to improve food security]. Retrieved from: [http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrame\\_vurobnustvo-07e8a.pdf](http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrame_vurobnustvo-07e8a.pdf) [in Ukrainian].
10. Sledz, S. (2015). Ahroeksport: proshchavai, Rosiie, – torhuiemo z Kytaiem [AgroExport: Goodbye, Russia – trading with China]. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina – The newspaper "The Mirror of the week. Ukraine"* 33, 11 [in Ukrainian].

### Література

1. Аграрне інформаційне агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/>
2. Бабан, Т. О. Внутрішні фактори, що визначають рівень експортного потенціалу ячменю / Т. О. Бабан // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2013. – №8. – С.174-179.
3. Брояка, А. А. Формування державної аграрної політики щодо експорту та імпорту сільськогосподарської продукції / А. А. Брояка // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – №1(56). – Том 4. – С.203-210.
4. Державна служба статистики: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
5. Карасьова, Н. Глобалізаційні детермінанти експортоорієнтованого розвитку аграрного сектору України / Н. Карасьова // Міжнародна економічна політика. – 2014. – №1(20). – С.129-152.
6. Міністерство аграрної політики і продовольства України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>
7. Національний банк: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
8. Нелеп, В. М. Пріоритети при формуванні продуктивно-ринкової стратегії агропродовольчого комплексу України [Електронний ресурс] / В. М. Нелеп, О. М. Висоцька // Продовольчі ресурси: зб. наук. праць. Серія : Економічні науки /

---

---

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

---

---

НААН; Ін-т прод. ресурсів НААН. - К. : ННЦ "ІАЕ", 2014. - №3. - С.13-19. – Режим доступу: [http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/7140/1/Prod\\_res\\_2014\\_3\\_13-19.pdf](http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/7140/1/Prod_res_2014_3_13-19.pdf)

9. Проблеми розвитку аграрного виробництва в Україні і перспективні напрями використання аграрного потенціалу держави для підвищення рівня продовольчої безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrame\\_vurobnustvo-07e8a.pdf](http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrame_vurobnustvo-07e8a.pdf)

10. Следзь, С. Агроекспорт: прощай, Росіє, – торгуємо з Китаєм / С. Следзь // Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – №33. – 11 вересня.

Надійшла 05.02.2016

---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

УДК 334.724.4:332(477)

**В. Ф. Савченко**, д. е. н., професор,  
заслужений економіст України  
**Т. Л. Шестаковська**, к. е. н., ст. викладач

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ**

**Анотація.** *Визначено особливості та необхідність формування соціально орієнтованих кластерів в Україні. Виділені основні елементи концепції соціально орієнтованої кластеризації. Обґрунтовано застосування соціально орієнтованого кластера здоров'я на національному рівні та розкриті його основні риси з метою удосконалення якості життя населення. Здійснено аналіз сучасного стану фармацевтичного ринку. Запропоновані рекомендації щодо збереження і нарощування капіталу здоров'я на основі розробленої схеми формування соціально орієнтованого кластера здоров'я.*

**Ключові слова:** *соціально орієнтований кластер здоров'я, капітал здоров'я, розвиток економіки, якість життя, інновації.*

**В. Ф. Савченко**, д. э. н., профессор,  
Заслуженный экономист Украины  
**Т. Л. Шестаковская**, к. э. н., ст. преподаватель

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ КЛАСТЕРОВ В УКРАИНЕ**

**Аннотация.** *Определены особенности и необходимость формирования социально ориентированных кластеров в Украине. Выделены основные элементы концепции социально ориентированной кластеризации. Обосновано применение социально ориентированного кластера здоровья на национальном уровне и раскрыты его основные черты с целью усовершенствования качества жизни населения. Осуществлен анализ современного состояния фармацевтического рынка. Предложены рекомендации по сохранению и наращиванию капитала здоровья на основе разработанной схемы формирования социально ориентированного кластера здоровья.*

**Ключевые слова:** *социально ориентированный кластер здоровья, капитал здоровья, развитие экономики, качество жизни, инновации.*

**V. F. Savchenko**, Doctor of Economic Sciences, Full Professor,  
Honoured Economist of Ukraine  
**T. L. Shestakovska**, Candidate of Economic Sciences,  
Senior Lecturer

**FEATURES OF FORMATION OF SOCIALLY ORIENTED CLUSTERS IN UKRAINE**

**Abstract.** *The features and the need for a socially oriented cluster in Ukraine are determined. The basic elements of the concept of a socially oriented clustering are allocated. The application of a socially oriented health cluster at the national level is justified and its main features are revealed to improve the quality of life. The analysis of the current state of the pharmaceutical market is carried out. Recommendations to preserve and increase the capital of health are proposed based on the designed scheme of formation of a socially oriented health cluster.*

**Keywords:** *socially oriented health cluster, health capital, economic development, quality of life, innovation.*

---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

**Актуальність теми дослідження.** Сучасна світова економіка характеризується зміною її цільових орієнтирів. Якщо вектор розвитку індустріальної економіки був спрямований на більш повне задоволення потреб суспільства, то постіндустріальної – на підвищення якості життя. Іншими словами, сучасну економіку можна охарактеризувати як економіку підвищення якості життя, що включає поліпшення екологічних умов, а також підвищення рівня здоров'я населення. При цьому економіка підвищення якості життя визначає цілі розвитку суспільства, досягнення яких забезпечує економіка знань, ключовими напрямками розвитку якої є інформаційні технології, нано- та біотехнології. Це зумовлює необхідність створення нових типів кластерів, що формуються в рамках визначених контурів розвитку сучасної економіки.

**Постановка проблеми.** Останнім часом в Україні відбувається усвідомлення значущості кластерного підходу в розвитку національної економіки. У більшості випадків кластери застосовуються для вирішення завдань модернізації, технологічного вдосконалення, реалізації інновацій та залучення інвестицій. Необхідно зазначити, що у сучасних умовах господарювання сталій розвиток держави асоціюється зі збалансованим саморозвитком, джерелом забезпечення слугує людський капітал, збереження і нарощування якого в даний час утруднено. Крім того існують серйозні проблеми з фінансуванням розвитку таких галузей соціальної сфери як охорона здоров'я, освіта і культура, обумовлені їхньою низькою інвестиційною привабливістю. Відсутній ефективний моніторинг результативності фінансування, що пов'язано з неналежним науковим обґрунтуванням підходу до оцінки соціальних інвестицій, що відображає їхній вплив на економіку. Зазначені проблеми необхідно вирішувати комплексно, а це, у свою чергу, обумовлює необхідність формування кластерів, функціонування яких націлене на інтенсивне вирішення соціально-економічних проблем держави з метою забезпечення її сталого розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження теоретичних та практичних аспектів формування кластерів отримало значного розвитку завдяки роботам Л. В. Левковської [2], С. І. Соколенка [3], В. С. Шовкалюка [10] та інших. До того ж формуванню соціально-орієнтованих кластерів присвячені роботи таких дослідників як В. Л. Макарова [1], А. Е. Мельникова [9] та інших. Проте у даних роботах не достатньо обґрунтовуються аспекти використання кластерного підходу унапрямку поліпшення здоров'я і зниження смертності населення.

**Постановка завдання.** Провести дослідження теоретичних аспектів щодо формування соціально орієнтованих кластерів в Україні та запропонувати практичні рекомендації з їх удосконалення.

**Виклад основного матеріалу.** Використання кластерної форми організації діяльності для вирішення соціальних проблем дозволяє підвищити якість послуг, що надаються населенню, знизити навантаження на бюджети всіх рівнів за рахунок створення конкурентного середовища в даному державному секторі економіки та залучення різнобічних учасників – держави, бізнесу, громадськості, закладів науки і освіти. По суті соціально орієнтовані кластери призводять до трансформації базових завдань соціальної політики держави.

Систематизуючи практичний досвід і теоретичну інформацію щодо цільових орієнтирів, механізмів формування та розвитку соціально орієнтованих кластерів, можна виділити їх особливості:

- 1) цільова орієнтація – соціально-економічний розвиток та модернізація соціально значущих елементів інфраструктури, підвищення якості життя населення;
- 2) структурні складові – органи державної влади і управління, наукові та освітні установи, установи культури і охорони здоров'я, промислові та інфраструктурні підприємства, підприємства житлово-комунального господарства, релігійні установи і громадські організації;
- 3) економічні умови функціонування – перерозподіл прибутку, отриманого від надання послуг, та ефективне використання державних ресурсів[1].

На нашу думку, концепція формування соціально орієнтованих кластерів повинна будуватися на двох основних цілях. Перша пов'язана із збереженням відтворювальних процесів людського капіталу через покращення соціально-економічних умов життя населення (збільшення ВВП на одну особу, тривалості та якості життя, якості охорони здоров'я і т.д.). Друга стосується ефективного формування людського капіталу через підвищення інтелектуального та культурного по-

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

тенціалу населення (збільшення числа навчальних закладів, тривалості та варіативності навчання, підтримка наукових досліджень) і посилення соціально-психологічного потенціалу суспільства (духовно-моральне вдосконалення особистості, формування адекватної ціннісної системи у суспільства і держави) [2].

Дані цілі визначили такі основні методологічні положення щодо забезпечення сталого розвитку в аспекті формування соціально орієнтованих кластерів.

1. Усвідомлення того, що основною рушійною силою розвитку держави є соціально орієнтована економіка.
2. Необхідність врахування інтересів та задоволення потреб населення.
3. Забезпечення збалансованого розвитку держави та її регіонів можливе за рахунок створення соціально орієнтованих кластерів.
4. Для забезпечення саморозвитку регіонів необхідний комплексний розвиток їхнього населення.
5. Соціальна справедливість повинна бути стійкою [3; 4].

Дані положення визначають методологічний підхід до формування соціально орієнтованих кластерів на рівні держави, а саме кластерів здоров'я, знань і культури.

Незважаючи на появу останнім часом досліджень, в яких розглядаються проблеми формування і розвитку соціально орієнтованих кластерів, різні аспекти використання кластерного підходу у галузі охорони здоров'я не вивчені в достатній мірі. Виходячи з вищесказаного, нами пропонується розглянути особливості формування соціально орієнтованого кластера здоров'я на національному рівні.

Підвищення значущості для сучасної економіки формування соціально орієнтованого кластера здоров'я є загальносвітовою тенденцією, що пов'язано, з одного боку, з несформованим запитом на нову якість життя, зростанням цінності здоров'я у системі пріоритетів суспільства, в той час як розвиток медичних технологій істотно підвищує можливість реально впливати на показники здоров'я населення. З іншого боку, виникають нові медико-технологічні та соціальні виклики, пов'язані, у тому числі, зі змінами в демографічній структурі населення, які висувають певні вимоги до галузі охорони здоров'я, формують попит на її продукцію і послуги. До таких соціальних викликів можна віднести зростання захворюваності і смертності населення від онкологічних та серцево-судинних захворювань.

Перспективність формування соціально орієнтованого кластера здоров'я можна визначити в рамках аналізу світового та вітчизняного ринків фармацевтичної продукції.

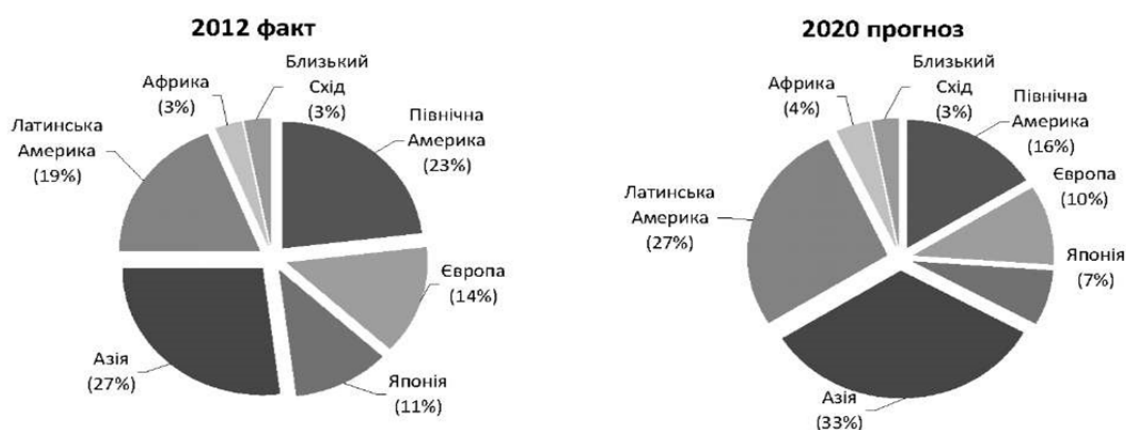


Рис. 1. Структура світового фармацевтичного ринку за регіонами  
Джерело: [5]

Фармацевтичний ринок на сьогодні є одним із провідних за капіталоемністю, наукоємністю, стабільними темпами зростання, соціальною значимістю для світової економіки. За оцінками



## РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

міжнародної аналітичної компанії IMS Health Consulting, у 2012 році світовий обсяг фармацевтичного ринку склав приблизно 940 млрд. дол. США, а до 2016 року прогнозувалося збільшення його обсягу до 1,2 трлн. дол. США. У 2014 році на світовому ринку домінували компанії США з обсягами доходів, що склали 397,8 млрд. Аналіз тенденцій даного ринку також було здійснено іншою міжнародною аналітичною компанією – Business Monitor International, якою проведено комплексне дослідження і складено прогноз структури світового фармацевтичного ринку до 2020 року за регіональною ознакою [5] (рис. 1).

Відповідно до наведених даних лідируючі позиції залишаються за трьома центрами – Північною Америкою, Латинською Америкою та Азією, проте у відсотковому відношенні частка ринку Північної Америки у 2020 році зменшиться, так само як частки ринків Європи та Японії. Інші центри розвитку – Азія, Латинська Америка та Африка, – збільшать свої частки фармацевтичного ринку [5]. Причинами збільшення часток ринків одних центрів і зменшення інших є вплив соціально-економічних, демографічних та екологічних чинників.

Найбільш потужними учасниками світового фармацевтичного ринку за показниками обсягів продажів є «Pfizer», «Novartis», «MSD», «Sanofi» та «GlaxoSmithKline», сумарний чистий прибуток яких склав 62,1 млрд. дол. США. Проте впродовж 2011-2015 рр. навіть у найбільших компаній спостерігалися внутрішні проблеми, що змушувало їх йти шляхом реструктуризації для підвищення ефективності діяльності [6].

Український ринок фармацевтичних препаратів характеризується зростанням натуральних та грошових показників протягом останніх п'яти років (рис. 2).

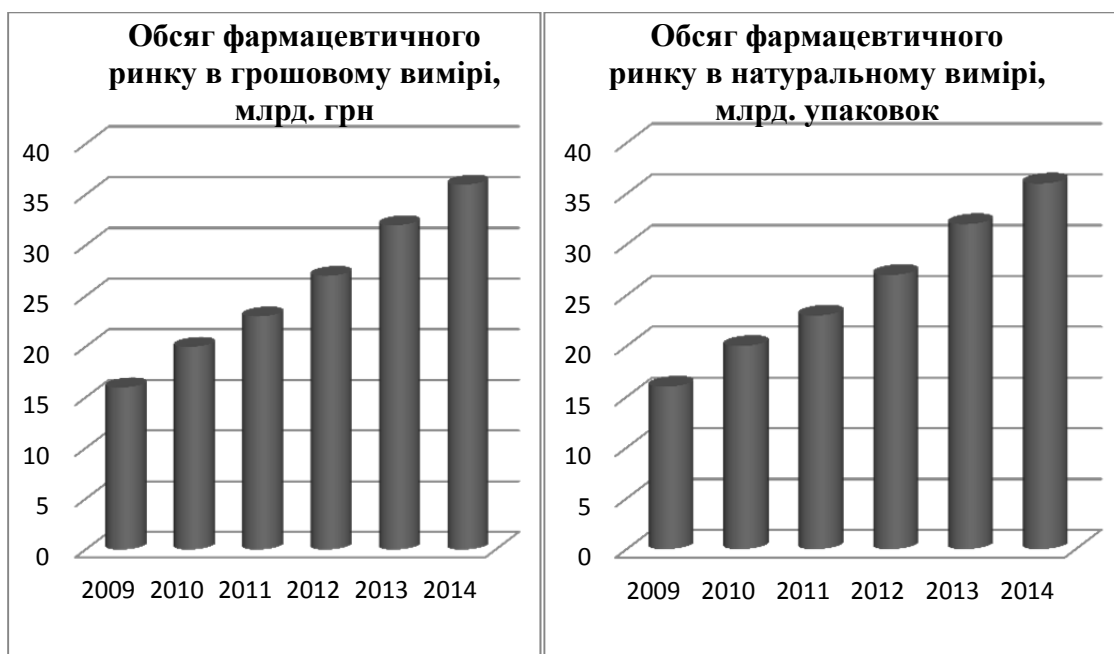


Рис. 2. Динаміка розвитку фармацевтичного ринку України за 2009-2014 роки (у грошовому та натуральному вимірах)

Джерело: [6]

Загальний обсяг фармацевтичного ринку за результатами 2014 року склав 35,85 млрд. грн, що на 12,7% перевищує результати 2013 року. При цьому, у натуральному вимірі обсяг ринку становив 1,99 млрд. умовних упаковок, що на 6% перевищує аналогічний показник 2013 року [6].

Рівень споживання лікарських препаратів на душу населення в Україні є досить низьким (витрати на лікарські засоби займають 5-6 місце у загальній структурі витрат домогосподарств,

## РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

що становить 75-80 доларів США на рік у порівнянні з деякими європейськими країнами (рис. 3) [7].

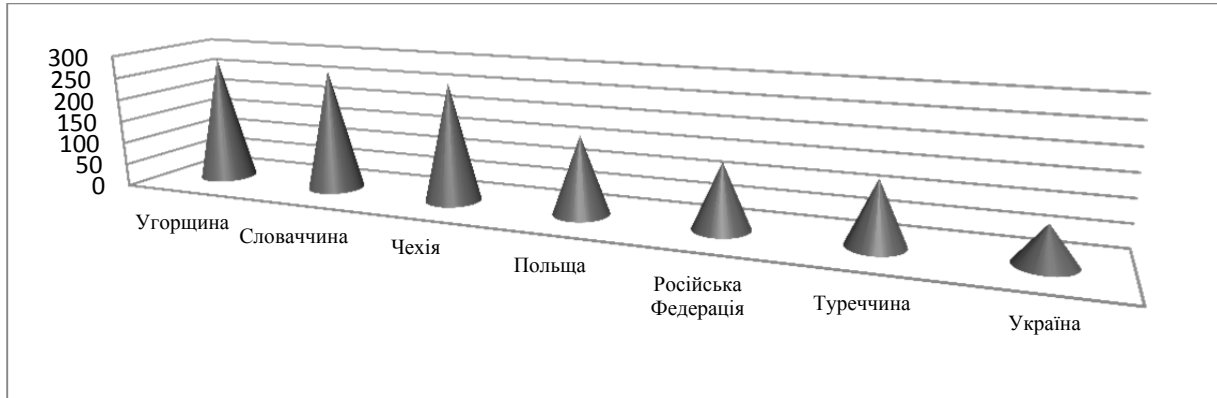


Рис.3. Споживання фармацевтичної продукції на душу населення у 2014 році (доларів США)  
Джерело: [7]

Враховуючи значну чисельність населення України та відносно невеликі обсяги продажів, можна говорити про існуючий потенціал і перспективи зростання фармацевтичного ринку, що робить його привабливим для вітчизняних та іноземних інвесторів.

Соціально орієнтований кластер здоров'я пропонується визначати як особливий тип кластера, резиденти якого у своїй діяльності використовують технології майбутнього, що дозволяє лідувати на технологічних ринках для вирішення соціальних завдань, пов'язаних з поліпшенням здоров'я, збільшенням тривалості життя людини і зниженням смертності, що призводить до трансформації базових завдань держави при проведенні соціальної політики.

При формуванні нової моделі кластерних структур можна виділити такі відмінні риси соціально орієнтованого кластера здоров'я.

1. Неявна географічна концентрація і функціональний взаємний зв'язок учасників – соціально орієнтований кластер здоров'я має розмиті географічні кордони, його учасники розташовані не тільки в рамках однієї держави, а й за її межами. Це зумовлено розширенням функціональності такого кластера від формування ідеї до створення продукції і надання персональних послуг.

2. Спеціалізація суб'єктів кластера – ринок фармацевтичної і взагалі медичної продукції дуже динамічний, що призводить до безперервних масштабних інвестицій, орієнтованих на створення технологій майбутнього. Учасники кластера повинні бути здатними конкурувати із зарубіжними виробниками на ринку соціально значущої продукції.

3. Різноманіття економічних об'єктів – склад учасників кластера визначається специфікою галузі охорони здоров'я, особливим ринком потреб, пов'язаним з різноманітністю установ охорони здоров'я (лікарняні установи, спеціалізовані лікарні, диспансери, аптеки і т.д.). Значуща роль соціально орієнтованого кластера здоров'я для економіки передбачає участь держави (в тій чи іншій формі) у його створенні. Схематично взаємодія держави і бізнесу в рамках реалізації нової моделі кластера відображена в таблиці 1.

При цьому держава стає повноправним бізнес-партнером для учасників кластера, отримуючи економічні вигоди від вкладених коштів, ефективного використання та управління державною власністю. Використання механізмів приватно-державного партнерства дозволяє підвищити ефективність впровадження інноваційних розробок в медичну практику і мінімізувати ризики інвестиційних та бюджетних витрат. Кластер в рамках такого партнерства отримує в довготривалі користування на пільгових умовах державні активи, державні гарантії і, відповідно, можливості залучення інвестицій.

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

Таблиця 1

**Взаємозв'язок інтересів бізнесу і держави в рамках соціально орієнтованого кластера здоров'я**

<b>КЛАСТЕР</b> <i>Потреби</i>	<b>ДЕРЖАВА</b> <i>Можливості</i>
1) забезпечення сприятливих законодавчих, інвестиційних та інших умов для розвитку бізнесу; 2) залучення необхідної кількості та відповідної якості ресурсів; 3) зниження ризиків довгострокового інвестування; 4) наявність розвинутої інфраструктури; 5) формування позитивного іміджу та забезпечення державної підтримки.	1) створення сприятливих організаційних, податкових, інвестиційних та інших умов для розвитку кластера; 2) доступ компаній до сфер науки, освіти, соціальних послуг, надання на пільгових умовах у користування об'єктів державної власності; 3) державне інвестування, надання субсидій, державних гарантій за кредитами; 4) допуск компаній кластера у сферу розвитку інфраструктури; 5) забезпечення участі у виставкових та інших рекламних заходах.
<i>Можливості</i>	<i>Потреби</i>
1) підвищення дохідності бюджету і рентабельності вкладених засобів; 2) забезпечення високих конкурентоспроможності території та якості життя; 3) реалізація інноваційних проектів; 4) висока ефективність управління; 5) поширення позитивних ефектів на економіку країни; 6) створення та обслуговування соціальної інфраструктури території, забезпечення і моніторинг якості наданих послуг; 7) формування творчої і креативної людини.	1) забезпечення фінансової стійкості економіки, створення робочих місць; 2) формування точок росту на території та у галузях; 3) розвиток конкурентоспроможності високотехнологічних виробництв; 4) підвищення ефективності управління державною власністю; 5) ріст інвестиційної привабливості та інвестиційної активності території; 6) підвищення якості наданих державою послуг населенню; 7) забезпечення високого рівня освіти і культури населення.

Джерело: опрацьовано авторами з використанням [2; 8]

4. Конкуренція і кооперація – між учасниками соціально орієнтованого кластера здоров'я існують переважно коопераційні зв'язки. Кожен учасник має певну функцію, сукупність яких забезпечує реалізацію головної функції кластера (його призначення у зовнішньому середовищі) – задоволення суспільних потреб у соціально значимих товарах і послугах.

5. Інформаційна залежність учасників кластера – визначається особливостями його архітекtonіки і розвиненістю телекомунікаційного сектора. Структура кластера забезпечує вертикальну і горизонтальну інтеграції учасників у рамках технологічного циклу виробництва кінцевого продукту.

6. Соціальна складова – соціально орієнтований кластер здоров'я не тільки реалізує соціальні функції по відношенню до своїх співробітників, але і, в першу чергу, по відношенню до всього суспільства. Держава перекладає на соціально орієнтований кластер витрати, пов'язані зі створенням і утриманням соціально значущих об'єктів, розвитком інженерної інфраструктури, освітою, підтримкою певного рівня здоров'я зайнятих та ін. Створюючи і обслуговуючи соціальну інфраструктуру територій, забезпечуючи і контролюючи якість надаваних послуг, даний кластер певною мірою підміняє державу.

7. Інноваційність – найбільш значущою рисою сучасної фармацевтичної промисловості є її високотехнологічність та науковість, які підтримуються високими витратами на наукові розробки.

---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

8. Особливий життєвий цикл кластера – наявність можливостей його розвитку за рахунок розширення функціональних обов'язків. Крім традиційних етапів створення продукції в такому кластері обов'язково присутній етап доведення її до споживача. Це обґрунтовано тим, що кластер частково реалізує соціальні функції держави. Такий цикл створення продукції сприяє зміні життєвого циклу самого кластера.

9. Наявність стратегічних активів – особливістю соціально орієнтованого кластера здоров'я є перетворення його специфічних активів у стратегічні. При цьому діяльність соціально орієнтованого кластера базується на домінуючому значенні нематеріальних факторів виробництва – знань та інтелектуальних ресурсів. Перевага значущості людських активів над матеріальними також обумовлена високотехнологічністю і науковістю виробництва [9; 3].

У рамках концепції соціально орієнтованої кластеризації нами на прикладі кластера, основною метою функціонування якого є збереження і нарощування капіталу здоров'я, пропонуються наступні рекомендації по його формуванню (рис. 4).

В якості мети визначено створення і розвиток людського капіталу шляхом поліпшення здоров'я та формування здорового способу життя населення. Тоді стратегічна ціль полягатиме у підвищенні якості та доступності медичної допомоги. Що стосується завдань, вони повинні бути представлені на двох рівнях:

- завдання кластера на рівні господарюючих суб'єктів – створення глибоких коопераційних зв'язків між медичними організаціями, формування загальної культури надання медичної допомоги, підвищення медично-технологічного рівня учасників кластера на основі доопрацювання систем менеджменту якості до відповідності вимогам міжнародних стандартів та використання новітніх технологій в профільній області, посилення інноваційної активності учасників кластера та ін.;

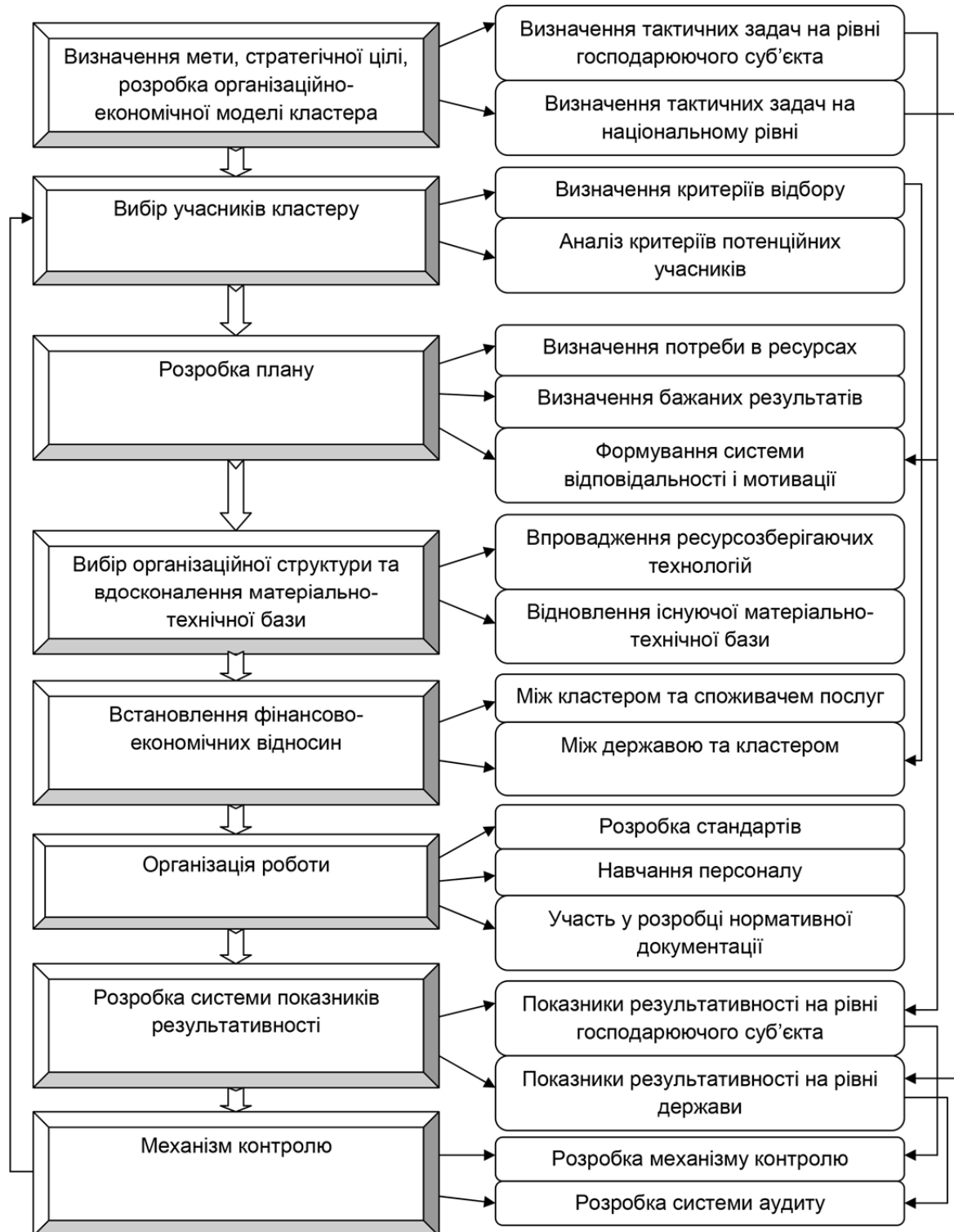
- завдання кластера на державному рівні – підвищення ефективності функціонування галузі охорони здоров'я, забезпечення доступності та якості медичної допомоги, своєчасне попередження хвороб та інших факторів, що загрожують життю і здоров'ю.

Важливим у формуванні соціально орієнтованого кластера є досягнення спільного розуміння всіх його учасників з ключових питань, які необхідно вирішити. Визначення цих питань здійснюється шляхом проведення семінарів і зустрічей.

Для встановлення фінансово-економічних відносин між кластером та споживачами послуг досить вибрати і погодити договори, контракти та угоди. Фінансово-економічні відносини між державою та кластером здійснюються шляхом удосконалення механізму формування цін на медичні послуги на основі тарифів, що забезпечують рентабельність медичних установ і відповідність вартості послуги рівню наданої медичної допомоги. Таким чином, кластерна мережа лікувальних організацій буде володіти конкурентними перевагами в боротьбі за розміщення державного замовлення та високим адаптаційним потенціалом до нових можливих методів фінансування.

Підвищенню якості медичної допомоги сприятиме впровадження єдиної системи стандартизації медичної допомоги та здійснення переходу від утримання лікувально-профілактичних установ на принципі фінансування медичної допомоги за обсягом та якістю її надання незалежно від місця надання. Для підвищення доступності і якості наданої населенню високотехнологічної медичної допомоги необхідні також підготовка та підвищення кваліфікації медичних працівників, узгоджена модернізація освітнього процесу в навчальних закладах медичного профілю. Таким чином, в рамках кластера потрібно забезпечити взаємодію вищих навчальних закладів, що випускають фахівців відповідного профілю, і лікувальних установ, які забезпечують їхню зайнятість.

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**



**Рис. 4. Схема формування соціально орієнтованого кластера здоров'я**

Джерело: запропоновано авторами з використанням [4; 10]

## РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

**Висновки.** Необхідність формування соціально орієнтованих кластерів викликана, з одного боку, істотно перебільшеною роллю матеріального багатства, з іншого – тим, що кінцеві людські потреби існування зводяться до нематеріального збагачення, основу якого складають довге і здорове життя, залучення до культури та науки, збереження природного середовища.

Функціонування соціально орієнтованого кластера здоров'я дозволить йому виконувати такі функції як: відтворюючу – підвищує рівень здоров'я населення; балансує – знижує диспропорції можливостей населення задовольняти потреби в отриманні медичних послуг; правову – забезпечує гарантовані конституцією права на отримання безкоштовної медичної допомоги; консультаційну – презентує нові методи лікування та діагностики, а також нові підходи до збереження здоров'я; економічну – мінімізує витрати і підвищує якість капіталу здоров'я, а також розвиток приватно-державного партнерства і стимулювання інвестиційної привабливості галузі; інноваційну – забезпечує впровадження нового обладнання, технологій, методів лікування, а також взаємодію з провідними вітчизняними науково-дослідними організаціями при розробці нових лікарських препаратів; соціальну – надає робочі місця висококваліфікованим кадрам і високий рівень заробітної плати.

### Література

1. Макаров, В. Л. Социальный кластеризм. Российский вызов / В. Л. Макаров. – М.: ООО Издательский дом «Бюджет», 2010. – 272 с.
2. Левковська, Л. В. Формування інноваційних кластерів в Україні / Л. В. Левковська // Продуктивні сили України. – 2009. – № 1. – С. 115-119.
3. Соколенко, С. І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
4. Шестаковська, Т. Л. Образовательные кластеры как организационно-экономическая форма реализации стратегии развития общего среднего образования / Т. Л. Шестаковская // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. – 2013. – №2(77). – С.116-122.
5. Van Arnum P. IMS Projects Stronger Growth in the Global Pharmaceutical Market [Electronic resource] / P. Van Arnum. – Mode of access: <http://connect.dcat.org/blogs/patricia-van-arnum/2014/11/24/ims-projects-stronger-growth-in-global-pharmaceutical-market#.VTv1FtLtmko>.
6. Горбунова, К.С. Фармацевтичний сектор України: проблеми регуляції [Електронний ресурс] / К. С. Горбунова // Еженедельник АПТЕКА – 2013 -№ 36. – С. 12. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/251633>.
7. Магалецький, К. М. Інвестиційні перспективи фармацевтичного ринку [Електронний ресурс] / К. М. Магалецький. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/uploads/2014/02/5.pdf>.
8. Савченко, В. Ф. Кластер як економічна передумова інноваційного розвитку України на прикладі підприємств машинобудування / В. Ф. Савченко, С. Д. Гривко // Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації : матеріали міжнародної наук.-прак. конф. (20-22 лист. 2013 р., м. Київ) відп. ред. А. А. Мазаракі. – К.: КНТУ, 2013. – С. 459-460.
9. Мельников, А. Е. Региональные аспекты формирования кластеров в системе здравоохранения / А. Е. Мельников // Труды IX Всероссийской конференции молодых ученых. Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2011. – С. 312 – 317.
10. Шовкалюк, В. С. Кластери та інноваційний розвиток України [Електронний ресурс] / В. С.Шовкалюк // Створення та функціонування інноваційних кластерів: інформ.-аналіт. матеріали Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України. – Режим доступу: [http://www.dkni.gov.ua/images/stories/Stvor ta funk klasteriv.pdf](http://www.dkni.gov.ua/images/stories/Stvor_ta_funk_klasteriv.pdf).

### References

1. Makarov, V. L. (2010). *Sotsialnyi klasterizm. Rossiyskiivyzov* [Social clusterism. Russian challenge], ООО Izdatelskij dom "Bjuzhet". Moscow [in Russian].
2. Levkovska, L. V. (2009). Formuvannia innovatsiinykh klasteriv v Ukraini [Formation of innovation clusters in Ukraine]. *Produktyvni syly Ukrainy - Productive forces of Ukraine*, 1, 115-119 [in Ukrainian].
3. Sokolenko, S. I. (2004). *Klasteri v hlobalnii ekonomitsi* [Clusters in the global economy]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
4. Shestakovska, T. L. (2013). *Obrazovatelnye klasteri kak organizatsionno-ekonomicheskaya forma realizatsii strategii razvitiia obshchego srednego obrazovaniia* [Educational clusters as the organizational form of economic development strategy of the general secondary education]. *Izvestiia Gomejskogo gosudarstvennogo universiteta imeni F.Skoriny - Proceedings of the F. Skorina Gomei State University*, 2, 116-112 [in Belarusian].
5. Van Arnum, P. IMS Projects Stronger Growth in the Global Pharmaceutical Market. Retrieved from: <http://connect.dcat.org/blogs/patricia-van-arnum/2014/11/24/ims-projects-stronger-growth-in-global-pharmaceutical-market#.VTv1FtLtmko>.
6. Horbunova, K. S. (2015). *Farmatsevtichniy sektor Ukrainy: problemy rehuljatsii* [Pharmaceutical Sector of Ukraine: Problems of regulation] Retrieved from: <http://www.apteka.ua/article/251633> [in Ukrainian].
7. Mahaletskyi, K. M. (2014). *Investytsiini perspektyvy farmatsevtichnoho rynku* [Investment opportunities of pharmaceutical market] Retrieved from: <http://www.apteka.ua/uploads/2014/02/5.pdf>. [in Ukrainian].
8. Savchenko, V. F. (2013). *Klasteri yak ekonomichna peredumova innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na prykladi pidpriemstv mashynobuduvannia* [Cluster as a prerequisite for economic innovation development of Ukraine on the example of engineer-

---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

ing]. *Transformatsiia natsionalnykh modelei ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii: materialy mizhnarodnoi nauk.-prak. konf.– Proceedings of Scientific and Practical Conference: Transformation of national models in the development of globalization*, (pp. 459-460). Kyiv: KNTU [in Ukrainian].

9. Melnikov, A. E. (2011). Regionalnye aspekty formirovaniia klasterov v sisteme zdavookhraneniia [Regional aspects of cluster formation in the health system]. *Trudy IX Vserossiiskoi konferentsii molodykh uchenykh – Proceedings of All-Russian conference of young scientists*, (pp. 312-317). Ekaterinburg: Institut ekonomiki UrO RAN [in Russian].

10. Shovkaliuk, V. S. (2013). Klasteri ta innovatsiinyi rozvytok Ukrainy [Clusters and innovative development of Ukraine]. *Stvorennia at funktsionuvannia innovatsiinykh klasteriv: inform.-analit. Materialy Derzhavnoho ahentstva z pytannauky, innovatsii at informatyzatsii Ukrainy – Proceedings of information and analytical materials of state agency for Science, Innovation and Information: The creation and operation of information clusters* Retrieved from: [http://www.dknii.gov.ua/images/stories/Stvor\\_ta\\_funk\\_klasteriv.pdf](http://www.dknii.gov.ua/images/stories/Stvor_ta_funk_klasteriv.pdf).

Надійшла 15.03.2016

---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

УДК 35:[352+353]

**О. В. Михайловська**, к. е. н., доцент**ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ**

**Анотація.** У статті охарактеризована комунікативна взаємодія органів місцевого самоврядування та громадськості у процесі децентралізації влади в Україні. Розкрито сутність та особливості підвищення ефективності такої взаємодії, виділені дієві інструменти, досліджені практичні аспекти.

**Ключові слова:** комунікація, взаємодія, децентралізація, самоврядування.

**Е. В. Михайловская**, к. э. н., доцент**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ КОММУНИКАТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ И ОБЩЕСТВЕННОСТИ**

**Аннотация.** В статье охарактеризовано коммуникативное взаимодействие органов местного самоуправления и общественности в процессе децентрализации власти в Украине. Раскрыта сущность и особенности повышения эффективности такого взаимодействия, выделены действенные инструменты, исследованы практические аспекты.

**Ключевые слова:** коммуникация, взаимодействие, децентрализация, самоуправление.

**О. V. Mykhailovska**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor**SOME ASPECTS OF COMMUNICATIVE INTERACTION BETWEEN LOCAL AUTHORITIES AND THE PUBLIC**

**Abstract.** The communicative interaction between local governments and the public in the decentralization are defined. The nature and features of increasing efficiency of such interaction are revealed, effective tools are outlined, practical aspects are investigated.

**Keywords:** communication, cooperation, decentralization, self-governance.

**Актуальність теми дослідження.** Одним із найбільш суттєвих аспектів сучасної політики в Україні є реформування системи місцевого самоврядування. Вивчення особливостей взаємовідносин між населенням і посадовими особами місцевого самоврядування допоможе визначити слабкі місця та перспективи подальшого вдосконалення комунікації між органами влади та територіальною громадою в умовах децентралізації, оскільки прийняття управлінських рішень неможливе без урахування інтересів територіальної громади як основи місцевого самоврядування.

**Постановка проблеми.** Місцеве самоврядування є однією з форм залучення громадян до участі в управлінні своїми справами, а тому є засобом здійснення демократії. Сьогодні в нашій державі встановлюється децентралізована система управління, закріплюються демократичні основи взаємовідносин у центрі та на місцях, і ця співпраця має будуватися на принципах комунікативної взаємодії.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Великий внесок у наукові дослідження з проблем взаємодії влади та громадськості зробили В. Барков, В. Баштанник, Ю. Воробйов, А. Колодій, М. Корнієнко, В. Плохих. Актуальні питання розвитку місцевого самоврядування досліджувалися багатьма науковцями, такими як: В. Авер'янов, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, А. Мерзляк, В. Надолішній та ін. Питання інформаційно-комунікаційної взаємодії у своїх працях досліджували такі відомі зарубіжні вчені: С. Блек, Т. Карл, М. Кастельс, Т. Хант, а також вітчизняні науковці: В. Бебик, С. Довгий, М. Михальченко, А. Новицький, В. Цимбалюк та ін.



---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

Значна кількість наукових робіт, присвячених проблемам взаємовідносин органів місцевого самоврядування і громад, засвідчує актуальність цієї теми. Однак з огляду на різноманітність аспектів за даним напрямом досліджень та сучасних процесів реформування влади в Україні, залишається без відповідей значна кількість питань, від яких великою мірою залежить подальший процес розбудови громадянського суспільства.

**Постановка завдання.** Метою даної статті є проведення аналізу існуючої комунікативної взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості на сучасному етапі демократизації суспільства.

**Виклад основного матеріалу.** У преамбулі Європейської хартії місцевого самоврядування, що підписана всіма державами – членами Ради Європи, одним із демократичних принципів визнається право громадян на участь в управлінні державними справами, оскільки громадянин є ключовим елементом у забезпеченні легітимності рішень органів місцевого самоврядування. Тісна взаємодія з громадянами, що допомагає владі виробити оптимальні шляхи для самовдосконалення, може здійснюватися саме на місцевому рівні.

У сучасних умовах децентралізаційних процесів на локальному рівні громадяни фактично відсторонені від впливу на вирішення поточних місцевих справ, не мають суттєвих інструментів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, що значно стримує демократичні процеси в суспільстві.

У Статті 140 Конституції України зазначено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади (жителів міста, села, селища чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл) самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Тобто відносини територіальної громади та органів місцевого самоврядування є фундаментом подальшої їх взаємодії [1].

Стаскевич Ю. М. у статті «Взаємодія органів місцевого самоврядування і громадянина в умовах децентралізації влади» [2] зазначає, що активну роль повинні відігравати органи місцевого самоврядування, залучаючи до процесу прийняття важливих управлінських рішень представників територіальної громади, здійснюючи активну інформаційну політику, вивчаючи і враховуючи в управлінській діяльності громадську думку. Слід зазначити, що значний негативний вплив на конфліктний характер конституційних відносин справляє загальний низький рівень конституційно-правової культури.

Сьогодні для ефективної децентралізації влади необхідно сформувати перспективні та працюючі механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю.

У статті М. Г. Левчука [3] виділені складові механізми владно-господарської взаємодії, серед яких – необхідність створення постійно діючої системи комунікацій з представниками громади: лідерами громадських об'єднань, органів самоорганізації населення, представниками місцевого бізнесу, окремими громадянами. Взаємодія повинна будуватись на партнерстві й взаємозацікавленості в досягненні цілей між представниками громади, органами влади та місцевого самоврядування, що повинно передбачати забезпечення участі населення в управлінні місцевими справами та залучення його до прийняття рішень.

У трансформаційних суспільствах комунікативна взаємодія між органами публічної влади та громадськістю обмежується виключно зверненнями та скаргами. Саме тому при органах влади та місцевого самоврядування існують спеціальні служби для налагодження зворотного зв'язку з громадськістю, адже «комунікативна взаємодія стає можливою лише за умови відсутності комунікативних бар'єрів» [4].

Уперше принципи комунікативної взаємодії органів державної влади та громадськості на державному рівні були зафіксовані в конституції США (1787 р.). Х. Аренд, Е. Гіденс, Н. Луман розглядають комунікативну взаємодію як органічну складову розвитку сучасного постмодерного суспільства. У демократично розвинених країнах успішно діють спеціально створені інститути для розвитку взаємодії. Вони наділені функціями громадського контролю та нагляду, мають слідчо-наглядовий апарат, постійно проводять соціологічний моніторинг, що дозволяє вносити необхідні корективи в процес формування державної політики.

---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

Ю. Воробійов виділяє необхідність формування єдиного комунікативного простору державного управління, що базується на принципі партнерства, та класифікує моделі комунікативної політики, зважаючи на рівні управління: державна влада – громадянське суспільство та муніципальна влада – громада [5]. Ю. Хабермас упевнений, що незабаром «всім і всюди» буде керувати «комунікативний розум». О. Бабінова відзначає, що взаємодія – це постійна співпраця у вирішенні як значних, так і повсякденних питань, за якою обидві зі сторін діють відкрито та прозоро. Л. Литвинова у праці «Соціально-психологічний вимір побудови комунікацій державних службовців з громадськістю» [6] відзначає, що «комунікація з громадськістю діє як регулюючий і координуючий механізм у взаєминах держави і суспільства, що забезпечує стабільність та ефективність функціонування суспільного організму в цілому».

А. Леонт'єв відзначає [7], що «центральним моментом комунікативної взаємодії є не просто передача інформації, а взаємодія з іншими людьми та інститутами...»

У праці «Діалогічна взаємодія громадськості та органів державної влади у процесі формування державної політики» Є. Романенко характеризує такий вид взаємодії між органами влади та громадськістю, як діалогічна взаємодія, та розуміє її як [8] «сукупність соціальних інтеракцій, які здійснюються за допомогою такого комунікативного інструменту, як діалог в межах системи державного управління». Є. Романенко акцентує увагу на державно-громадському діалозі, під яким розуміє «інтерсуб'єктивний (міжсуб'єкту взаємодію) процес багатостороннього обміну інформацією, який має державно-управлінський зміст, спрямований на виявлення взаємних інтересів, пошук спільних позицій між органами державної влади та громадськістю з метою спільного вирішення актуальних проблем, узгодження їхніх цілей, дій, стратегій формування державної політики». На нашу думку, мова йде про мережевий підхід, оскільки автор зазначає, що «державно-громадський діалог є горизонтальною інституцією, яка пронизує собою всю взаємодію інститутів держави та суспільства, об'єднуючи їх у єдиний циклічний процес». У висновках автор визначає діалог як стратегічну умову розвитку суспільства та акцентує увагу на необхідності досліджень у напрямі електронного врядування як засобу інтерактивної взаємодії органів публічної влади та громадськості.

В. Плохих та К. Тригуб у публікації «Соціально-комунікативна проблематика у дослідженнях державно-управлінських відносин» [9] детально аналізують такі її напрямки, як комунікативна діяльність, зв'язки з громадськістю, соціальна взаємодія, інформаційно-комунікативне забезпечення та управлінське спілкування. Автори доходять висновку: «Складовими комунікативної діяльності державного управління, що отримали певний аналіз у наукових працях, є такі соціально-комунікативні дії, як зв'язки з громадськістю, взаємодія держави й громадськості та інформаційно-комунікативне забезпечення органів державного управління. На відміну від ПР (Паблік рілейшн (англ. – public relation) – **Авт**), взаємодія має більш діяльнісні, ніж інформаційні характеристики у своєму комунікативному вираженні».

У демократичних державах найбільш поширеними є наступні форми співпраці громадськості та публічної влади: інформування громадськості, консультації з громадськістю, громадські дорадчі комітети, круглі столи, опитування громадської думки, фокус-групи, соціальний моніторинг, громадські слухання, громадська просвіта, організація громади, створення громадських коаліцій тощо. Тобто акцентуємо увагу на тому, що місцеве самоврядування є платформою взаємин між громадянським суспільством і державою.

В аналітичній записці «Інформаційно-комунікаційні особливості взаємодії органів місцевого самоврядування з громадою: регіональний аспект» [10] наведені результати загальнонаціонального дослідження, проведеного Фондом «Демократична ініціатива» ім. Ілька Кучеріва спільно з фірмою «Ukrainian sociology service», підтвердили відсутність взаємодії і діалогу в українському суспільстві між населенням і владою. Серед основних причин визначені: корупція в органах влади (35,7%), зневіра людей у тому, що їхній вплив на владу може бути дієвим (33,8%), а також непрозорість органів влади, неготовність співпрацювати з громадськістю, відсутність інформації щодо її рішень. Причинами закритості й непрозорості у взаємодії виділені наступні: 1) недостатній рівень використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; 2) недостатня прозо-

---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

рість висвітлення діяльності місцевих рад; 3) недосконалість правового визначення відповідальності органів місцевого самоврядування.

Отже, на нашу думку, в умовах децентралізації влади в Україні на перший план виходить побудова адекватної, ефективної взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськістю на територіальному рівні, що може бути інтегрована в національний комунікативний процес. Комунікативна взаємодія давно вже виходить за існуюче поняття «зв'язки з громадськістю». Мета взаємодії полягає у забезпеченні успішної реалізації функцій і виконанні завдань органами місцевого самоврядування.

Як бачимо, більшість дослідників на сьогодні переконані, що влада має стимулювати самоорганізацію громадськості. Тому необхідним та стратегічно важливим елементом для України є побудова моделі ефективної комунікативної взаємодії між різними групами громадськості, органами влади та місцевого самоврядування.

Прозорість, відкритість та відповідальність органів місцевого самоврядування є тією базою, на основі якої налагоджується співпраця громадян та представників органів місцевого самоврядування.

Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) за сприяння Національного фонду демократії (США) видано книгу «Місцева демократія в Україні: нові стандарти» [11], у якій наведені рекомендації стосовно правового регулювання загальних зборів громадян за місцем проживання, а саме: 1) необхідно скасувати будь-які кількісні обмеження та вимоги щодо ініціативних груп громадян, кількості членів територіальної громади; 2) органам місцевого самоврядування необхідно спростити процедуру скликання зборів громадян; 3) місцева рада може відмовити у реєстрації тільки у разі, якщо питання не належать до відання місцевого самоврядування, або якщо звернулась особа, яка не може бути ініціатором скликання зборів; 3) підготовка та проведення зборів здійснюється ініціаторами у співпраці з уповноваженою посадовою особою чи структурним підрозділом з питань громадської участі; 4) загальні збори є правомочними за умов присутності на них більше половини громадян, які проживають на відповідній території і мають право брати участь у зборах, а у разі скликання конференції представників – не менш як двох третин представників відповідних територіальних утворень; 5) рішення загальних зборів мають враховуватися органами місцевого самоврядування в їхній діяльності [11, С.49-66]. Більш детальну інформацію стосовно аналізу механізмів громадської участі на місцевому рівні можна знайти в електронній версії видання, що знаходиться на сайті УНЦПД за адресою <http://www.ucipr.org.ua>.

Підбиваючи підсумок безпосередньої практики стосовно участі громадян у вирішенні питань місцевого значення, доцільно навести дані офіційної інформації 25 міських рад обласних центрів України та Севастопольської міської ради, надані на запит УНЦПД (таблиця 1).

Отже, громадське життя населення України протягом аналізованого періоду не вирізняється інтенсивністю. Можливо, зазначене пов'язано з побоюванням населення подальших змін, певною напругою в інших сферах життя, неналежним рівнем «громадянської освіти», але вважаємо, що основний фактор – це відсутність налагодженого комунікативного процесу між органами місцевого самоврядування та громадами.

Слід нагадати, що базовий принцип Ради Європи звучить так: «Справжня демократія неможлива без демократії на місцевому рівні». Тобто ефективність демократії залежить від комунікативного процесу, а саме від можливості громадян висловлювати свою думку та бути почутими.

Зауважимо також, що прозорість, відкритість та відповідальність органів місцевого самоврядування є тією базою, на основі якої налагоджується комунікативна взаємодія громадян та представників органів місцевого самоврядування.

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

Таблиця 1

**Практика участі членів громади у вирішенні питань місцевого значення в містах України, 2011-2012 рр.**

Місто	Громадські слухання	Місцеві ініціативи	Загальні збори громадян за місцем проживання	Громадська експертиза	Консультації з громадськістю	Консультативно-дорадчі органи
Вінниця	2	-	1	-	3	3
Дніпропетровськ	Інформації не надано					
Донецьк	4	-	-	-	-	-
Житомир	216	7	28	-	14	4
Запоріжжя	9	-	-	-	-	617
Івано-Франківськ	74	-	-	-	69	14
Київ	80	-	-	1	105	45
Кіровоград	242	-	2	-	26	6
Луганськ	6	2	459	-	43	5
Луцьк	17	-	73	-	187	3
Львів	74	Інформації не надано				
Миколаїв	1	-	143	-	16	42
Одеса	10	3	5	-	-	-
Полтава	2	-	2			
Рівне	2	-	-	-	32	18
Севастополь	Інформації не надано					
Сімферополь	2	-	75	-	138	-
Суми	-	-	-	-	-	-
Тернопіль	Інформації не надано					
Ужгород	1	-	-	-	6	5
Харків	1	-	-	-	-	-
Херсон	-	-	-	-	-	-
Хмельницький	3	12	14	-	41	59
Черкаси	-	12	54	-	-	4
Чернівці	3	-	68	-	-	12
Чернігів	-	-	-	-	-	-

Джерело: узагальнено автором за даними [11].

Цікавим у цьому аспекті є напрацювання Європейського комітету з питань місцевої та регіональної демократії, яким розроблено дієвий діагностичний інструмент під назвою **CLEAR** [11]. Даний інструмент включає п'ять факторів, які впливають на участь громадян у суспільно-політичному житті на місцевому рівні:

**C – Можуть** робити, а саме мають ресурси, вміння та знання для участі;

**L – Бажають**, а саме мають відчуття приналежності, яке підсилює участь;

**E – Уповноважені**, а саме отримали можливість для участі;

**A – Запрошені**, а саме мобілізовані для участі офіційними органами влади або групами волонтерів;

**R – Відчувають** зворотній зв'язок, а саме бачать приклади того, як їхня думка береться до уваги.

Практичне застосування CLEAR доводить, що участь громадян є найбільш успішною, коли вони можуть робити, мають бажання, уповноважені, запрошені та відчувають зворотній зв'язок.

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

Львівське представництво громадянської мережі ОПОРА за фінансової підтримки Європейського Союзу та в результаті спільної роботи Мережі партнерів з вимірювання індексу публічності місцевого самоврядування опублікувало дані моніторингу муніципалітетів усіх обласних центрів України (окрім АР Крим) за 2015 рік.

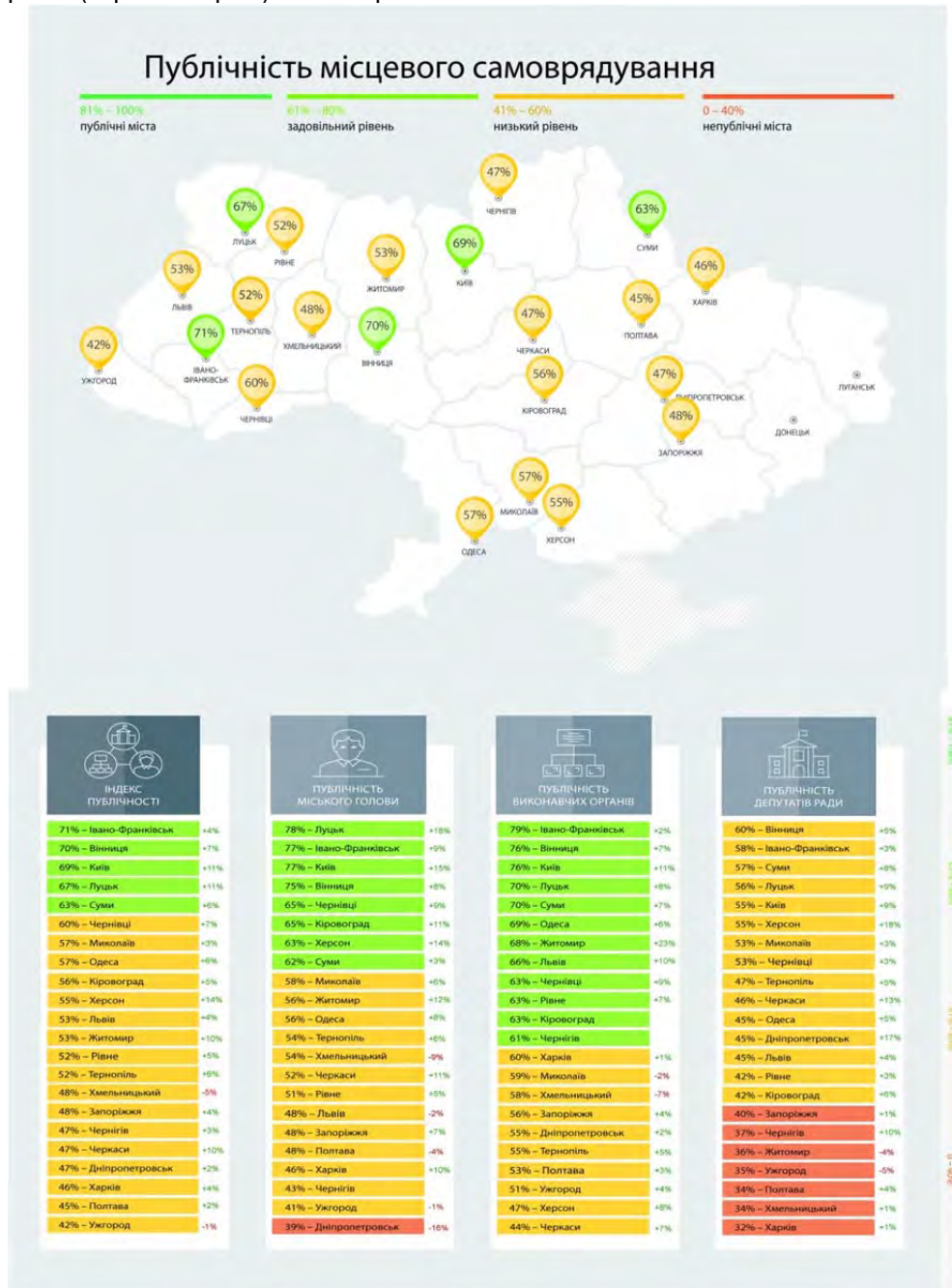


Рис. 1. Результати моніторингу обласних центрів України з вимірювання індексу публічності місцевого самоврядування, 2015 р. [12]

---

**РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

---

За результатами 2015 року зазначено, що органи та посадові особи місцевого самоврядування стали більш відкритими у співпраці з громадянами та публічнішими у поширенні інформації. Таким чином, майже всі муніципалітети покращили свої результати. Винятками стали Хмельницька та Ужгородська міські ради, показники яких знизилися на 5% та 1% відповідно у порівнянні з даними 2014 року [12]. Рейтинг муніципалітетів представлений на сайті <http://publicityindex.org/>. Результати моніторингу 2015 року представлено на рис. 1.

З одного боку, вимірювання Індексу публічності носить комплексний характер й оцінює функції та напрями діяльності муніципалітету (забезпечення доступу до публічної інформації, доступність адміністративних послуг, оприлюднення нормативно-правових місцевих актів, програмних документів, забезпечення участі громадськості, функціонування офіційного веб-сайту). З іншого боку, вимірювання полягає в оцінці та порівнянні окремих самодостатніх суб'єктів місцевого самоврядування: міських голів, виконавчих органів та депутатів.

Для рейтингування додатково використовувалась інтервальна шкала («принцип світлофора»). Такий підхід коректно демонструє реальний рівень публічності.

За результатами досліджень депутатів відразу 7 муніципалітетів (Запоріжжя, Чернігів, Житомир, Ужгород, Полтава, Хмельницький та Харків) визнано непублічними. Такий низький показник спричинений в першу чергу не надто активною співпрацею депутатів з громадянами, зокрема звітування перед виборцями.

Міські голови, на відміну від депутатів, більш публічні. Переважна більшість міських голів проводить особистий прийом громадян, однак виділяє для цього мінімальну кількість часу. Також процедура запису, а відтак і можливість потрапити безпосередньо на прийом до міського голови залишається ускладненою для мешканців. Головна ж проблема полягає в ігноруванні міськими головами обов'язку щорічного звітування про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі (окрім мерів Рівного, Черкас, Кіровограду, Києва, Луцька) [12]. Отже, в умовах реформування державно-управлінських відносин в Україні існуючі механізми взаємодії органів місцевого самоврядування і громадськості, не виправдовують суспільних очікувань та сподівань.

**Висновки.** Відтак, можемо стверджувати про необхідність удосконалення механізму комунікативної взаємодії між органами самоврядування та громадою, зокрема, розробляти шляхи впровадження принципу партнерської взаємодії, що передбачає не тільки інформування населення, а й налагодження ефективного зворотного зв'язку, проведення відповідної роз'яснювальної роботи, встановлення громадського контролю та сприяння «громадській просвіті». У зв'язку з цим існує потреба в розробці основних засад державної комунікативної політики, впровадженні стандартів інформаційного обміну між органами місцевого самоврядування й громадськістю.

**Література**

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>
2. Стаскевич, Ю. М. Взаємодія органів місцевого самоврядування і громадянина в умовах децентралізації влади [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://oaji.net/articles/2014/797-1400183104.pdf>
3. Левчук, М. Г. Взаємодія органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань в умовах децентралізації державно-управлінських послуг [Електронний ресурс] / М. Г. Левчук // Державне управління: теорія і практика. – 2008. – № 1 (7). – Режим доступу : [www.academy.gov.ua/ej7/doc\\_pdf/levchuk.pdf](http://www.academy.gov.ua/ej7/doc_pdf/levchuk.pdf).
4. Романенко, Є. Комунікативна взаємодія органів державної влади та громадськості: сутність та особливості її налагодження / Є. Романенко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 2 (21), – С. 190-201.
5. Вороб'єв, Ю. Л. Коммуникативное взаимодействие гражданского общества и структур публичной власти как управленческий процесс : монография / Ю. Л. Вороб'єв. – М. : [б. и.], 2008. – 370 с.
6. Литвинова, Л. В. Соціально-психологічний вимір побудови комунікацій державних службовців з громадськістю / Л. В. Литвинова. // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 1. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp\\_2013\\_1\\_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_1_24).
7. Леонтьев, А. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 2005. – С. 107.
8. Романенко, Є. Діалогічна взаємодія громадськості та органів державної влади у процесі формування державної політики / Є. Романенко // Актуальні проблеми державного управління. - 2014. - Вип. 2. - С. 50-54. - Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo\\_2014\\_2\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2014_2_13).
9. Плохих, В. І. Соціально-комунікативна проблематика у дослідженнях державно-управлінських відносин / В. І. Плохих, К. О. Тригуб // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-

## РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Могилянська академія". Сер. : Державне управління. - 2010. - Т. 125, Вип. 112. - С. 38-41. - Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu\\_2010\\_125\\_112\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2010_125_112_10).

10. Інформаційно-комунікаційні особливості взаємодії органів місцевого самоврядування з громадою: регіональний аспект : Аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/978/> — Назва тит. екрана. - Укр.

11. Лациба, М. В. Місцева демократія в Україні: нові стандарти / М. В. Лациба, І. М. Лукеря, О. Л. Вашук-Орданська ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. (УНЦПД). - К. : Агентство Україна, 2013. - 232 с. : табл.

12. Індекс публічності у місцевому самоврядуванні : [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://publicityindex.org/> — Назва з тит. екрана.

## References

1. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [The Constitution of Ukraine: The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine. No. 254k/96-VR, 28 June 1996, as revised by laws]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3> [in Ukrainian].

2. Staskevych, Yu. M. Vzaiemodiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia i hromadianyna v umovakh detsentralizatsii vlady [Interaction between local government and citizens in terms of decentralization of power]. Retrieved from <http://oaji.net/articles/2014/797-1400183104.pdf> [in Ukrainian].

3. Levchuk, M. H. (2008). Vzaiemodiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia ta hromadskykh obiednan v umovakh detsentralizatsii derzhavno-upravlińskyykh posluh [Interaction between local governments and non-governmental organizations in a decentralized public-management services]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka – Public Administration: Theory and Practice*, № 1 (7) Retrieved from [www.academy.gov.ua/ej7/doc\\_pdf/levchuk.pdf](http://www.academy.gov.ua/ej7/doc_pdf/levchuk.pdf).

4. Romanenko, Ye. (2014). Komunikatyvna vzaiemodiia orhaniv derzhavnoi vlady ta hromadskosti: sutnist ta osoblyvosti yii nalahodzhennia [Communicative interaction of state and society, nature and peculiarities of its adjustment]. *Upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia – Public Administration and Local Self-Government*, 2 (21), 190-201 [in Ukrainian].

5. Vorobiov, Yu. L. (2008). Kommunikativnoie vzaimodeistvie grazhdanskogo obshchestva i struktur publichnoi vlasti kak upravlencheskii protsess [Interaction between local governments and non-governmental organizations in a decentralized public-management services]. M.: [b. y.] [in Russian].

6. Lytvynova, L. V. (2013). Sotsialno-psykhologichnyi vymir pobudovy komunikatsii derzhavnykh sluzhbovtiv z hromadskistiui [Socio-psychological dimension of building public servants communications with the public]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public Administration: Theory and Practice*, № 1 Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp\\_2013\\_1\\_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_1_24).

7. Leontev, A. N. (2005). Deiatelnost. Soznanie. Lichnost [Activity, Consciousness, and Personality]. M.: Polytyzdat [in Russian].

8. Romanenko, Ye. (2014). Dialohichna vzaiemodiia hromadskosti ta orhaniv derzhavnoi vlady u protsesi formuvannia derzhavnoi polityky [Dialogic interaction between the general public and public authorities]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia - Current issues in public administration*, 2, 50-54 Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo\\_2014\\_2\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2014_2_13).

9. Plokykh, V. I. Plokykh, V. I. Tryhub K. O. (2010). Sotsialno-komunikatyvna problematyka u doslidzhenniakh derzhavno-upravlińskyykh vidnosyn [Social and communicative problems in the study of public-management relations]. *Series: Derzhavne upravlinnia - Public administration*, Vol. 125, № 112, 38-41 Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu\\_2010\\_125\\_112\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2010_125_112_10) [in Ukrainian].

10. Informatsiino-komunikatsiini osoblyvosti vzaiemodii orhaniv mistsevoho samovriaduvannia z hromadoiu: rehionalnyi aspekt : Analitychna zapyska [Information and communication peculiarities of interaction of local governments with the community: regional aspect: A snapshot]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen - National Institute for Strategic Studies* Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/978/> [in Ukrainian].

11. Latsyba, M. V. Lukeria, I. M. Vashchuk-Ohdanska, O. L. (2013). Mistseva demokratiia v Ukraini: novi standarty [Local democracy in Ukraine: new standards]. K. : Ahentstvo "Ukraina" [in Ukrainian].

12. Indeks publichnosti u mistsevomu samovriaduvanni [Index publicity in local government]. Retrieved from <http://publicityindex.org/> [in Ukrainian].

Надійшла 01.03.2016

---

**ІННОВАЦІЇ**

---

УДК 336.143:330.341.1

**В. Б. Тропіна**, д. е. н., професор**ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

**Анотація.** *Визначено сутність та складові системи бюджетного забезпечення інноваційного розвитку країни. Проведено аналіз сучасного стану державної фінансової підтримки інноваційних процесів в Україні. Обґрунтовано пропозиції щодо оптимізації системи бюджетного фінансування державних інноваційних програм з метою реалізації інноваційної моделі розвитку країни.*

**Ключові слова:** бюджет, інновації, бюджетне забезпечення інноваційної діяльності, національна інноваційна система, державні цільові інноваційні програми.

**В. Б. Тропина**, д. э. н., профессор**ОПТИМИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ БЮДЖЕТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ**

**Аннотация.** *Определена сущность и составляющие системы бюджетного обеспечения инновационного развития страны. Осуществлен анализ современного состояния государственной финансовой поддержки инновационных процессов в Украине. Предложены направления оптимизации системы бюджетного финансирования государственных инновационных программ с целью реализации инновационной модели развития страны.*

**Ключевые слова:** бюджет, инновации, бюджетное обеспечение инновационной деятельности, национальная инновационная система, государственные целевые инновационные программы.

**V. B. Tropina**, Doctor of Economic Sciences, Professor**OPTIMIZATION OF THE INNOVATIVE ACTIVITY BUDGET SUPPORT SYSTEM IN UKRAINE**

**Abstract.** *The essence and components of the system of budget support of innovative development of the country are defined. The current state of public financial support for innovation processes in Ukraine is analyzed. Ways of optimization of the system of budget financing of the state innovation programs with the aim of implementing an innovative model of development of the country are proposed.*

**Keywords:** budget, innovations, budget support of innovation activities, national innovation system, state target innovation programs.

**Актуальність теми дослідження.** Інновації сьогодні стають дедалі більш визначальними сферами розвитку суспільства. Більшість розвинутих країн світу, зокрема Велика Британія, Ірландія, США, Фінляндія, Швеція, Японія, формують або вже сформували національні системи інноваційного розвитку.

На початку реформ, тобто більше ніж 25 років тому, Україна входила до групи країн з найвищим рівнем наукомісткості економіки. Витрати на науку у 1990 р. перевищували 3 % обсягу ВВП України. На той час такі самі показники мали найрозвинутіші країни світу – Велика Британія, Німеччина, США, Франція, Японія. Незважаючи на те, що рівень технологічного розвитку вітчизняної економіки тоді був нижчим, ніж у зазначених країнах, значна частка продукції на світових ринках була неконкурентоспроможною, а науковий потенціал використовувався недостатньо продуктивно, країна все-таки залишалася індустріально розвинутою.



---

**ІННОВАЦІЇ**

---

**Постановка проблеми.** Сподівання на те, що ринковий механізм автоматично забезпечить високу якість розвитку та модернізацію вітчизняної економіки завдяки включенню інноваційних факторів, не виправдалися. Як наслідок, сьогодні інноваційність і конкурентоспроможність України оцінюється у світі досить низько. Наприклад, у відомому рейтингу Global Innovation Index Україна у 2015 р. посіла 64 місце, пропустивши поперед себе на 63 і 62 місця Сербію та Панаму [1].

Зміна технологічної бази виробництва, модернізація повинна спиратися на широке використання інновацій в економіці. При цьому, оскільки приватний бізнес дуже стримано вкладає кошти в НДДКР, особливо у великі проекти, роль держави в цій сфері не зменшується.

Бюджетне фінансування – найбільш бажаний метод фінансування, що передбачає отримання коштів з бюджетів різного рівня. Привабливість цієї форми фінансування полягає в тому, що за роки радянської влади керівники підприємств звикли до того, що це джерело коштів практично безкоштовне, нерідко отримані кошти не повертаються, а їхнє витрачання слабо контролюється. В силу ряду об'єктивних причин доступ до цього джерела в Україні, як і в інших пострадянських країнах, постійно звужується. В умовах переходу до ринкових відносин у науково-технічній сфері, система державного фінансування повинна адекватно реагувати на мінливі умови економічного життя з метою досягнення максимально можливої ефективності. Зазначене обумовлює необхідність теоретичного обґрунтування необхідності та напрямів оптимізації системи бюджетного фінансування інноваційної діяльності в нашій країні.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню інноваційної політики держави та ролі бюджетної політики у фінансовому регулюванні інноваційного розвитку присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний вклад у вивчення цієї проблеми внесли вітчизняні вчені: Г. О. Андрощук, Т. М. Боголіб, Н. М. Буняк, Ю. М. Бажал, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, І. В. Запатріна, О. П. Кавтиш, Л. В. Лебедева, Л. В. Лисяк, В. Семиноженко, Л. І. Федулова та інші.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** Оскільки питання комплексної реструктуризації форм і методів бюджетного фінансування інноваційної сфери недостатньо відображені в наукових публікаціях, до переліку невирішених завдань означеної проблематики слід віднести пошук підходів щодо формування в Україні оптимальної системи бюджетного фінансування інноваційної діяльності, яка, з одного боку, зменшить навантаження на бюджет, а з іншого – сприятиме реалізації інноваційної моделі розвитку країни.

**Постановка завдання.** Мета цього дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності та напрямів оптимізації системи фінансових інструментів державного регулювання інноваційної діяльності в Україні.

**Виклад основного матеріалу.** Вивчення інноваційної діяльності, теоретичні і практичні пошуки можливостей її активізації як на рівні підприємств, так і на рівні держави активно проводяться в усіх країнах світу. Хоча саме поняття „інновація” з'явилося у XIX ст., але до сьогодні як у світовій, так і у вітчизняній економічній літературі немає однозначного визначення інновацій, тому для викладу основного матеріалу статті це поняття потребує уточнення

Вчені, які вивчають інноваційні проблеми, трактують зміст поняття „інновація” по-різному. Узагальнюючи, можемо зазначити, що досить часто визначення інновації дається з точки зору двох аспектів: як процес впровадження нових товарів, методів, технологій тощо, якісний рівень яких суттєво перевищує попередні, і як результат творчої діяльності, втілений в нових товарах, методах, технологіях і т.п. У статті термін "інновація" буде використовуватися у значенні, наведеному у Законі України „Про інноваційну діяльність”, де інновації визначено як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, які суттєво поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери [2].

Критичною фазою інноваційної діяльності є її фінансування. Фінансові ресурси в інноваційному процесі виконують такі функції:

- забезпечення надходжень фінансових коштів на різних етапах реалізації інноваційних процесів;
- створення стимулів та умов для розробки інновацій;

---

**ІННОВАЦІЇ**

---

- забезпечення можливості здійснення інноваційних процесів;
- вплив на вибір тематики інноваційних проектів відповідно до потреб функціонування і розвитку суб'єктів НІС;
- сприяння ефективному витрачання коштів на інновації.

Теорія та практика фінансів визначає досить широкий спектр фінансових джерел для інноваційного розвитку: кошти державного та місцевих бюджетів; власні кошти підприємств; позикові кошти; кошти вітчизняних інвесторів; кошти іноземних інвесторів та інші.

Найвагомішим джерелом фінансування інновацій в Україні залишаються власні кошти суб'єктів господарювання. Проте, на сьогодні, враховуючи економічну та політичну ситуацію в країні, навіть найпрогресивніші галузі не мають достатніх власних фінансових ресурсів для інноваційних проектів. Пряма державна фінансова підтримка суб'єктів інноваційного підприємництва не відіграє важливої ролі. Так, питома вага державних коштів від загального обсягу фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні за період 2000-2015 рр змінювалася в межах від 0,4 % (у 2000 р. та 2015 р.) до 4,5 % у 2014 р.\* Внесок місцевих бюджетів ще менший – 0,1 % [3].

Наука не належить до тих сфер суспільного життя, що підлягають виключно ринковому регулюванню. Останнім часом багато говориться про комерціалізацію науки, що має на меті стимулювання приватних інвестицій у науку. Проте частка і відповідальність держави в науково-пошуковій діяльності у світі є стабільно високою. Отже, інноваційні процеси потребують змішаного фінансування, в якому ініціатором повинна виступати держава, залучаючи і використовуючи різні фінансові джерела.

Існує досить багато чинників, які перешкоджають фінансовому забезпеченню інноваційної діяльності в Україні, серед яких – неефективна система бюджетного фінансування інноваційної сфери.

Функція створення необхідних умов для інноваційної діяльності – її регулювання (у тому числі і насамперед, шляхом формування і реалізації відповідної бюджетної політики та бюджетного механізму) та розроблення стратегії інноваційного розвитку з урахуванням прогнозів розвитку глобальної економіки, – покладається на державу як апарат управління, що об'єктивно обумовлено необхідністю: здійснення фундаментальних досліджень, які майже не виконуються приватним бізнесом у зв'язку з тривалими термінами проведення, а також невизначеністю витрат і результатів; здійснення масштабних проектів, виконання яких потребує значних фінансових ресурсів; проведення НДДКР у пріоритетних для держави сферах (екологія, медицина, гуманітарна сфера, оборона тощо).

Найвпливовішим інструментом державної інноваційної політики є система бюджетного забезпечення інноваційного розвитку, сутність якої можна визначити як єдність бюджетної політики інноваційного розвитку та механізму бюджетного фінансування пріоритетних напрямів інноваційної політики держави. Складовими бюджетного фінансування інноваційної діяльності є пряме фінансове забезпечення фундаментальних наукових досліджень та прикладних розробок, а також непряме фінансування шляхом створення сприятливих умов для виконання НДДКР (податкові пільги, інвестиційний податковий кредит, прискорена амортизація тощо).

Державне фінансування інноваційної діяльності переважно відбувається через реалізацію цільових інноваційних програм з використанням бюджетних коштів. В Україні державні цільові науково-технічні та інноваційні програми були впроваджені з метою використання державного фінансування науково-дослідної роботи у більш ефективний спосіб та для реалізації пріоритетних напрямів у науково-технічній сфері. Цей інструмент державного регулювання та фінансової підтримки інноваційної діяльності функціонує згідно із Законом України "Про державні цільові програми" (№ 1621-IV від 18.03.2004 р.), та Законом України "Про пріоритетні напрями розвитку науки та техніки" (в редакції Закону № 2519-VI від 09.09.2010 р.).

Порівняльний аналіз реалізації державних цільових науково-технічних та інноваційних програм в Європі та Україні (див. табл. 1) дає можливість визначити напрями удосконалення національної системи бюджетного фінансування інноваційної діяльності.

**ІННОВАЦІЇ**

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз реалізації державних цільових науково-технічних та інноваційних програм в Європі та Україні**

<b>В Європейському Союзі:</b>	<b>В Україні:</b>
– сума коштів, яка виділяється в Європі, вища, ніж в Україні: у ЄС бюджет невеликих програм складає близько 90000 євро. А якщо це великі програми, то бюджет може сягати від 2-х до 3-х млн. євро;	– навіть найбільш фінансовані програми мають бюджет в межах 15-18 тис євро;
– науковці та науково-дослідні інститути можуть планувати проекти в рамках визначеного бюджету програми;	– Міністерство економічного розвитку і торгівлі та Міністерство фінансів не можуть спільно передбачити суму фінансування у державному бюджеті згідно з програмами, затвердженими Парламентом і Урядом;
– участь підприємств в науково-дослідних та інноваційних проектах часто є передумовою виділення коштів;	– менше 1% підприємств беруть участь в державних науково-технічних програмах;
– заохочується державно-приватна співпраця. Спільне фінансування проектів приватним сектором часто є критерієм для прийняття рішень про виділення коштів;	– відсутні ефективні інструменти та механізми використання публічно-приватного партнерства в інноваційних процесах;
– рамкові проекти затверджуються лише міжнародним науково-дослідним консорціумом. Рішення про фінансування таких проектів в країнах-учасницях також у все більшій мірі залежить від рівня інтернаціоналізації проектних пропозицій;	– міжнародні науково-дослідні програми не є поширеним явищем;
– моніторинг програми передбачений в плані її реалізації. Часто моніторинг може виконуватися протягом кількох років після завершення програми, тому що результати можуть з'явитися через тривалий час після завершення програми;	– оцінка та моніторинг не є одним із ключових елементів реалізації програм. У державних програмах немає відповідних показників. У багатьох випадках ані проміжні, ані остаточні результати програм не підлягають моніторингу та оцінці з точки зору витрачання бюджетних коштів, досягнення цілей чи якості;
– відбір спеціалістів з оцінювання рамкових програм та проектів відбувається на основі їхнього досвіду в тій чи іншій сфері;	– спеціалісти з оцінювання не отримують знань та навичок щодо правильного здійснення оцінювання проектів;
– програми зазвичай розробляються організаціями, які фінансують програму, в тісній співпраці з промисловим сектором економіки та науковцями;	– програми розробляються міністерствами, державними комітетами або працівниками агентств;
– програмний менеджмент є ключовим критерієм для прийняття рішення про фінансування і оцінюється протягом виконання програми;	– програми недостатньо сплановані, особливо у питаннях фінансування, координації з іншими проектами та реалізації програми в цілому;
– рішення щодо фінансування приймається групами незалежних осіб, які уповноважені приймати рішення на принципах прозорості та визначених критеріїв відбору.	– процес прийняття рішення про фінансування не є прозорим.

Джерело: Складено за [4, с. 26-27].

Аналіз стану фінансового забезпечення затверджених Урядом пріоритетних напрямів інноваційної діяльності свідчить, що в цілому загальний обсяг їхнього фінансування за галузевими пріоритетами, зокрема, в 2012 р. склав 26,4 % загального обсягу фінансування інноваційної діяльності в країні. Таким чином, тільки незначна частина сформованих державних програм може завершитися економічно ефективними інноваціями [5, с. 96]. З 2000 р. в Україні жодного бюджетного року не була виконана визначена статтею 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» норма щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП України. Фактично щорічний розмір бюджетних видатків на науку становив 0,3-0,5% ВВП і сумарно (з усіх джерел) – 0,89%.

---

**ІННОВАЦІЇ**

---

**Висновки.** Аналіз ситуації в інноваційній сфері в Україні дозволяє зробити висновок про те, що в даний час у країні ще не склалася ефективно діюча система бюджетного фінансування інноваційної сфери. Визначальним фактором оптимізації цієї систем є посилення взаємозв'язку науки, бізнесу та держави з метою формування системи, яка об'єднує технологічні, фінансові та організаційні фактори генерування та поширення інновацій. Оптимізація системи бюджетного забезпечення інноваційних процесів передбачає перехід до змішаного фінансування, де ініціатором повинна виступати держава, залучаючи і використовуючи різні фінансові джерела. Система бюджетного фінансування інноваційної діяльності в Україні потребує суттєвих змін, що найперше, шляхом формування прозорого механізму фінансування державних програм, а також активнішого використання непрямих методів державної фінансової підтримки інноваційної діяльності.

**Література**

1. The Global Innovation Index 2015 Effective Innovation Policies for Development [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2015-v6.pdf>
2. Про інноваційну діяльність: Закон України № 40-IV від 04.07.2002 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://kneu.edu.ua/userfiles/our\\_partners/gudrun/3\\_UA.pdf](http://kneu.edu.ua/userfiles/our_partners/gudrun/3_UA.pdf).
5. Бюджетна складова реалізації домінуючих напрямів суспільного розвитку : монографія / Лисяк Л. В., Гриценко О. В., Качула С. В., Роменська К. М. [та ін.]; за наук. ред. Л. В. Лисяк. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. – 396 с.

**References**

1. The Global Innovation Index 2015 Effective Innovation Policies for Development Retrieved from <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2015-v6.pdf> [in English].
2. Verkhovna Rada Ukrainy Zakon Ukrainy "Pro innovatsiynu diialnist" [The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On innovation activity"]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15> [in Ukrainian].
3. Ofitsiynyi sait Derzhavnoho komitetu statystyky [The official website of the State Statistics Committee] Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Innovatsii v Ukraini: Yevropeiskii dosvid ta rekomendatsii dlia Ukrainy [Innovation in Ukraine: European experience and recommendations for Ukraine], Retrieved from [http://kneu.edu.ua/userfiles/our\\_partners/gudrun/3\\_UA.pdf](http://kneu.edu.ua/userfiles/our_partners/gudrun/3_UA.pdf). [in Ukrainian].
5. Lysiak, L. V. Grytsenko, O. V. Kachula, S. V. Romenskikh, K. M. and other (2015), *Biudzhethna skladova realizatsii dominantnykh napriamiv suspiynogo rozvytku* [Budget component of the dominant directions of social development], DDFFA, Dnipropetrovsk, Ukraine [in Ukrainian].

Надійшла 14.01.2016

---

**ІННОВАЦІЇ**

---

УДК 330.341.1:378(447)

Н. О. Бабіна, к. е. н.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

**Анотація.** Описано деякі особливості інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. Сформульовано парадигму інноваційних трансформацій вказаних закладів. Показано вплив інноваційної активності на динаміку конкурентоспроможності сфери вищої освіти.

**Ключові слова:** інноваційна діяльність, інноваційні трансформації, конкурентоспроможність вищої освіти.

Н. А. Бабина, к. э. н.

**ОРГАНИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ**

**Аннотация.** Описаны некоторые особенности инновационной деятельности высших учебных заведений. Сформулирована парадигма инновационных трансформаций указанных заведений. Показано влияние инновационной активности на динамику конкурентоспособности сферы высшего образования.

**Ключевые слова:** инновационная деятельность, инновационные трансформации, конкурентоспособность высшего образования.

N. O. Babina, Candidate of Economic Sciences

**INNOVATION ACTIVITY IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

**Abstract.** Some peculiarities of innovation activity of higher education institutions are defined. A paradigm for innovative transformation of these institutions is developed. The impact of innovation activity on the dynamics of the higher education competitiveness is revealed.

**Keywords:** innovation activity, innovative transformations, competitiveness in higher education.

**Актуальність теми дослідження.** Трансформаційні перетворення в геоекономічній сфері світу, які розпочалися наприкінці ХХ століття, все більше підсилюють відрив розвинутих країн з пост-індустріальною економікою від інших, до числа яких належить і Україна. Ефективною можливістю скоротити цей розрив та забезпечити випереджальні темпи розвитку національної економіки є перехід її на рейки інноваційного розвитку [1].

Сучасна парадигма державної інноваційної політики має виходити з того, що перехід економіки на інноваційну модель розвитку вимагає не лише нарощування наукового, науково-технічного та інформаційно-інтелектуального потенціалу, а й підтримку достатнього рівня людського потенціалу. Це, в свою чергу, визначає необхідність відповідних інвестицій у розвиток людського потенціалу, тобто інвестицій у фізичний, інтелектуальний, духовний розвиток громадян [2, с. 12]. В таких умовах вельми актуальним є завдання щодо забезпечення процесу відтворення, який призводить би до поступового поліпшення якості ресурсів інноваційного розвитку. Високий рівень розвитку інформаційно-інтелектуальної складової суспільства повинен доповнюватись не менш високим рівнем розвитку трудових ресурсів, тобто по суті – високим рівнем людського розвитку. Завдання підготовки компетентних спеціалістів може вирішуватись на основі високоякісної системи вищої освіти, що використовує сучасні освітні технології. Вказані технології є результатом інноваційної діяльності у сфері вищої освіти.

Вирішення комплексу означених завдань неможливе без вжиття заходів зі стимулювання роботи та впровадження інновацій у сфері вищої освіти.

**Аналіз наукової літератури.** Проблемам організації інноваційної діяльності вищих навчальних закладів присвячується чимало наукових праць [1-7]. Проте мають бути розроблені та надані реалістичні пропозиції з питань активізації інноваційного забезпечення розвитку вищих навча-

---

**ІННОВАЦІЇ**

---

льних закладів в умовах викликів посткризового періоду, який характеризується звуженням традиційних джерел фінансування перспективних інноваційних проектів.

**Мета роботи** – викласти результати досліджень з питань організації інноваційної діяльності вищих навчальних закладів в умовах викликів посткризового розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** Нині економічна політика провідних країн спрямовується на підтримку тих галузей, які є інноваційними за суттю, представляють вищі технологічні уклади і здатні забезпечити домінування національних виробників. Приміром, у споживчому секторі економіки США такими галузями визнано [5; 8]:

- телекомунікації (на початкових стадіях освоєння),
- генна інженерія та біотехнології (включаючи так звані “споживчі біотехнології”),
- розширення сфери застосування лазерної та оптико-волоконної техніки,
- виробництво електронної техніки, що задовольняє споживчі потреби (включаючи електронну поліграфію, електронний документообіг, електронні технології купівлі товарів і послуг тощо).

З урахуванням визначених пріоритетів формується і пропозиція на ринку освітніх послуг. Провідні університети США вкладають значні інноваційні ресурси у організацію навчальної бази для підготовки спеціалістів саме пріоритетних галузей, які забезпечують майбутнім працівникам найбільш гідні умови праці [5 ; 8].

Країни-лідери добре усвідомлюють, що в креативній економіці основною цінністю в процесі виробництва є не обладнання, і навіть не технології (за наявності фінансового ресурсу їх можна придбати або у короткі терміни створити), а саме творча людина. Відповідно, компанії ведуть доволі жорстку боротьбу за креативних працівників (цю боротьбу інколи називають “скупкою мізків”). Таким працівникам створюють усі умови для забезпечення комфортною трудовою діяльністю, включаючи і підвищення кваліфікації за рахунок компанії [3, с. 11-13].

На нашу думку, цілком очевидно, що в таких умовах ключовим сектором забезпечення національної конкурентоспроможності стане вища освіта, а також створення національної мережі закладів підготовки та перепідготовки фахівців відповідно до потреб ринку. В основу стратегії розвитку освіти мають бути покладені принципи розвитку та самореалізації творчої особистості, розвитку креативних здібностей людини, постійна спрямованість освіти до потреб інноваційної економіки, забезпечення безперервного навчання, інтеграції науки, освіти і виробництва.

Відтак, розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонійно поєднуватися з модернізацією вищої освіти для того, щоб задовольнити потреби й прагнення людей, особливо молоді, встановити нову систему суспільних цінностей як в громадському, так і у приватному секторах.

Сучасна вища освіта повинна забезпечувати виконання низки завдань, зокрема, економічний успіх, політичну стабільність, сталий розвиток суспільства тощо. Ці завдання реалізуються через таку організацію підготовки фахівців, яка повністю відповідає запитам ринку праці та здатна прогнозувати його розвиток, підготовку до життя активних громадян демократичного суспільства, їх особистісний розвиток, виокремлення таких наукових та освітніх пріоритетів, що забезпечать якісну підготовку фахівців [4, с. 59-66]. Тобто, без перебільшення, від параметрів розвитку сфери вищої освіти в значній мірі залежить формування інтелектуального потенціалу суспільства та параметрів національної інноваційної системи держави, а відтак – і її місце в глобальній системі координат.

Наразі в Україні відсутні передумови і для формування моделі “креативної економіки”, оскільки показники раціоналізаторської та винахідницької активності є заниженими. Це проявляється у порівняно незначній кількості зареєстрованих об’єктів промислової та інтелектуальної власності. Чисельність зайнятих у промисловості творців, тобто основних суб’єктів формування інтелектуального капіталу, має стійку тенденцію до скорочення. Зменшується кількість підприємств, що виконували роботи по створенню і використанню об’єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій [5]. Це матиме значні негативні наслідки, оскільки економіка втрачає інституціональний потенціал для розширеного відтворення інтелектуаль-

---

**ІННОВАЦІЇ**

---

льного капіталу, а відтак – гальмується ефективна інтеграція освіти і виробництва. Відтак, якість та престижність професійної (в тому числі вищої) освіти залишатимуться недостатніми.

У сучасних умовах найочевиднішим фактором ризику стійкого економічного зростання (як складової сталого розвитку) є інноваційний. Державна політика забезпечення такого зростання має бути спрямована на формування необхідного обсягу інвестиційних та інноваційних ресурсів, їх цільове використання, а також на створення умов для здійснення порівняно некапіталомісткого інноваційного прориву (розвитку конкурентоспроможних наукомістких виробництв, які не потребують великих фінансових витрат). Одним із засобів побудови соціальної держави є забезпечення розвитку вищої освіти на інноваційних засадах [6, с.29].

З іншого боку, розбалансованість соціально-економічної системи, яка не здатна забезпечити достатній платоспроможний попит на освітні послуги, а відтак – призводить до згорання у сфері вищої освіти інноваційних трансформацій, знижує об'єктивно існуючі її можливості до самозбереження і саморозвитку. Така загроза поглиблюється перехідним характером економічної системи, а отже – її іманентною нестійкістю, що, в свою чергу, посилює ступінь впливу дестабілюючих чинників на розвиток вищих навчальних закладів. Зазначена ситуація великою мірою є наслідком відсутності стратегії розвитку вищої освіти, чіткої мети регулювання освітньої діяльності, організації державної підтримки провідних навчальних закладів. Результатом цього є неефективність системи державного регулювання діяльності вищих навчальних закладів, що саме по собі також провокує виникнення додаткових ризиків [7].

Якщо проаналізувати вплив науково-технічного прогресу на розвиток глобального ринку освітніх послуг та культури їхнього споживання, можна виділити певні особливості. Економісти зазначають [8, с. 122], що сучасний рівень розвитку суспільного виробництва немовби “давить” на споживача, змушуючи його купувати більш досконалі у технологічному відношенні товари, формуючи таким чином і певні нові споживчі потреби. У науці навіть існує термін “рабська поведінка споживача”, що характеризує комплекс дій споживача щодо задоволення нав'язаних йому потреб в процесі інноваційного розвитку виробництва.

Найбільш яскраво вказані тенденції простежуються на прикладі послуг мобільного з'язку. Важко повірити, але лише на початку 90-х рр. ХХ ст. кількість українських споживачів, що мали індивідуальний переносний телефон, який здатен підтримувати з'язок за допомогою супутникових технологій, вимірювалася сотнями. У середині 90-х років таких споживачів було біля сотні тисяч. Наприкінці 90-х – біля мільйона. Нині – біля двадцяти мільйонів. Крім того, значно збільшуються можливості самих мобільних телефонів. Нині це не лише пристрій прийому-передачі звукового сигналу, а й відеокамера, фотокамера, калькулятор, органайзер та ін. Купуючи такі телефони, споживачі немов “наздоганяють” науково-технічний прогрес, хоча реальних потреб у такій складній техніці, як правило, вони не мають [5; 8].

Сформований таким чином попит являє собою важливу характеристику розвитку ринку будь-якої країни. Якщо в економіці переважають високотехнологічні виробники, споживачі віддають перевагу високотехнологічній продукції, і навпаки, як це має місце в Україні – домінування в складі економіки виробництв з низьким ступенем переробки за умов слабого платоспроможного попиту призводить до надмірного споживання низькотехнологічної продукції (переважно це продукти харчування та житлово-комунальні послуги).

У зв'язку з цим, важливим напрямом державної політики є формування і виховання у громадян певної культури споживчої поведінки. Ефективними важелями вирішення цього завдання виступає саме вища освіта, а також наука, культура, підтримка належного рівня толерантності і моральності у суспільстві. Важливу роль відіграють і рівень доходів домогосподарств, оскільки більший рівень доходів дає змогу купувати більш якісні (а відтак – і високотехнологічні) товари та послуги.

На наш погляд, політика формування споживчих настроїв в Україні має бути спрямованою на стимулювання попиту на інноваційні товари та послуги вітчизняних підприємств. В сфері послуг доцільна підтримка вищої освіти, яка виконує низку важливих соціально-гуманітарних функцій.

Конкурентоспроможність системи вищої освіти насамперед залежить від впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних, креативних елементів, в тому числі так званих мето-

---

**ІННОВАЦІЇ**

---

дів “активного навчання” [9]. Таке можливо, якщо уся система освіти, зокрема і вища, базуються на результатах наукових досліджень, які є двигуном вищої освіти. Щоб домогтися бажаних змін у системі професійної освіти в Україні, необхідно насамперед залучити підприємства до цієї системи, і таким чином забезпечити фактичні потреби в кваліфікованих знаннях і навичках. Успішна взаємодія з соціальними партнерами дозволить вирішувати проблеми працевлаштування випускників, забезпечувати контроль за якістю їхньої підготовки, прогнозувати потребу у фахівцях певних професій, удосконалювати зміст професійних програм відповідно до вимог сучасного виробництва [10].

Хибна настанова призвела до відриву інноваційної сфери від її органічної суті – виробничого сектору. Безпосереднім результатом подібних ідеологічних імперативів став превалюючий розвиток “модних” невиробничих сфер (торгівля, банки, біржі, казино, шоу-бізнес тощо) та нераціональне дрібнення виробничих об’єктів. Не дивно, що така “нова” економіка просто фізично не в змозі забезпечити запуск промислових інновацій.

Країна, яка не здатна забезпечити випереджальний розвиток власної науки та освіти, годіє іноземну науку та промисловість (саме так можна перефразувати відомий афоризм). Подібна країна приречена на нееквівалентний зовнішньоекономічний обмін, залежність від багатьох зовнішніх чинників, виконання функції постачальника природної сировини і робочої сили для ТНК і розвинутих країн, що концентрують глобальний інтелектуальний потенціал.

**Висновки.** Технологічна реструктуризація вищої освіти стає пріоритетним завданням державної антикризової політики на перспективу.

Організація високоефективної інноваційної діяльності вищих навчальних закладів виступає неодмінною умовою високої якості освітніх послуг, і як наслідок – сприяє прискоренню переходу економіки на інноваційну модель розвитку.

Для підтримки інноваційної діяльності вищих навчальних закладів необхідно розробити реалістичні механізми державно-приватного партнерства, які дозволили б акумулювати фінансові та інтелектуальні ресурси для реалізації відповідних проектів.

Необхідно враховувати, що високий рівень конкурентоспроможності вищої освіти на основі широкого впровадження та використання освітніх інновацій є також вагомим чинником сталості національної системи освіти взагалі, особливо якщо він досягається передусім за рахунок створення і реалізації конкурентних переваг країни та підвищення ефективності усіх видів освітньої діяльності. Стабільна затребуваність на внутрішньому та зовнішньому ринках вироблених в країні інноваційних освітніх послуг визначає стабільність темпів її економічного розвитку.

Інноваційна діяльність у вищих навчальних закладів має здійснюватися через впровадження інноваційних освітніх розробок та нововведень, реалізацію інноваційних освітніх проектів, трансфер освітніх технологій.

**Перспективи подальших розвідок.** У подальшому слід провести дослідження з проблем методології бізнес-планування інноваційних проектів, що реалізуються вищими навчальними закладами.

**Література**

1. Коровський, А. В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування: монографія / А. В. Коровський. – К.: КНЕУ, 2004. – 184 с.
2. Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Основа, 2006. – 592 с.
3. Каленюк, І. С. Економіка освіти: навчальний посібник / І. С. Каленюк. – К.: Знання України, 2003. – 316 с.
4. Комарова, О. А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування / О. А. Комарова. – Кіровоград: ДЛАУ, 2009. – 336 с.
5. Захарін, С. В. Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки / Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: монографія / за ред. д. е. н., проф. Л. І. Федулової. – К.: НАН України, Ін-т екон.прогноз., 2011. – С. 245-302.
6. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні: монографія / за ред. чл.-кор. НАПНУ І. М. Грищенко. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 478 с.
7. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку / за ред. акад. НАПНУ В. П. Андрущенка. – К.: Педагогічна преса, 2006. – 208 с.
8. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України: монографія / Л. І. Федулова, М. П. Данько, С. В. Захарін [та ін.]. – К.: Ін-т екон.прогноз., 2007. – 472 с.



---

**ІННОВАЦІЇ**

---

9. Смолкин, А. М. Методы активного обучения / А. М. Смолкин. – М.: Высшая школа, 1999. – 176 с.
10. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / за ред. акад. НАПНУ В .І. Лугово-го. – К.: Педагогічна преса, 2009. – 384 с.

**References**

1. Korovskiy, A. V. (2004). Evoliutsiia liudskoho faktora ekonomiky ta problemy yoho formuvannia [Evolution of the human factor in the economic development and the problem of its formation]. Kyiv: KNEU, 184 [in Ukrainian].
2. Heitsia, V. M. (2006). Ukraina u vymiri ekonomiky znan [Ukraine in the dimension of knowledge economy]. V. M. Heitsia (Ed.). Kyiv: Osnova [in Ukrainian].
3. Kaleniuk, I. S. (2003). Ekonomika osvity [Knowledge Economy]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
4. Komarova, O. A. (2009). Osvitniy potentsial: teoretyko-metodolohichni ta praktychni aspekty formuvannia [The educational potential: theoretical, methodological and practical aspects of its formation]. Kirovohrad: DLAU [in Ukrainian].
5. Zakharin, S. V. (2011). Investytsiynyi resurs tekhnolohichnoho rozvytku ekonomiky [The investment resource of the technology development and economic growth]. Tekhnolohichni imperatyv stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku–The technological imperative and the strategies of socio-economic development. Fedulova L .I.(Ed.). Kyiv: NASU Institute for Economics and Forecasting [in Ukrainian].
6. Hryshchenko, I. M. (Ed.) (2010). Ekonomichni aspekty problem rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini [Economic aspects of higher education development in Ukraine]. Khmelnytskyi: KhNU [in Ukrainian].
7. Andrushchenko, V. P. (2006) Ekonomika vyshchoi osvity Ukrainy: tendentsii ta mekhanizm rozvytku [Economics of higher education of Ukraine: trends and development mechanism]. Kyiv: Pedahohichna prasa [in Ukrainian].
8. Fedulova, L. I., Danko, M. P., Zakharin, S. V. (2007) Sotsiohumanitarnyi aspekt innovatsiino-tekhnolohichnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Socio-humanitarian aspects of innovation and technological economic development of Ukraine]. Kyiv: NASU Institute for Economics and Forecasting [in Ukrainian].
9. Smolkin, A. M. (1999). Metody aktivnogo obucheniya [Active Learning Techniques]. Moscow: Vysshaya shkola [in Ukrainian].
10. Luhovyi, V .I. (2009). Ekonomichni osnovy innovatsiinoho rozvytku vyshchych navchalnykh zakladiv Ukrainy [The economic fundamentals of innovation development of higher education in Ukraine]. Kyiv: Pedahohichna prasa [in Ukrainian].

Надійшла 25.12.2015

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

УДК 004:65.012.23:334.722

**Л. М. Клінцов**, к. т. н., доцент,  
**М. В. Міщенко**, к. т. н., доцент**ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ СТВОРЕННЯ БІЗНЕС-ПЛАНІВ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**Анотація.** Визначено необхідність дослідження інформаційних систем та технологій для полегшення самостійного написання підприємцями бізнес-планів для малих підприємств, що буде сприяти залученню банківського та інвестиційного капіталу при створенні та розширенні малих підприємств. Приведена система допомоги підприємцям малого бізнесу при написанні бізнес-планів, яка створена у Сполучених штатах Америки. Позитивні аспекти цієї системи та поширювані нею інформаційні технології для підтримки малого бізнесу, а також можливість отримання інформаційної та фінансової підтримки від Групи підтримки малого бізнесу Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР).

**Ключові слова:** інформаційні системи, бізнес-плани, малі підприємства, кредити.

**Л. М. Клинцов**, к. т. н., доцент,  
**М. В. Мищенко**, к. т. н., доцент**ИНФОРМАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ И ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ СОЗДАНИЯ БИЗНЕС-ПЛАНОВ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ.**

**Аннотация.** Определена необходимость исследования информационных систем и технологий для облегчения самостоятельного написания предпринимателями бизнес-планов для малых предприятий, что будет способствовать привлечению банковского и инвестиционного капитала при создании и расширении малых предприятий. Приведена система помощи предпринимателям малого бизнеса при написании бизнес-планов, созданная в Соединенных штатах Америки. Положительные аспекты системы и распространяемые ею информационные технологии для поддержки малого бизнеса, а также возможность получения информационной и финансовой поддержки от Группы поддержки малого бизнеса Европейского банка реконструкции и развития (ЕБРР).

**Ключевые слова:** информационные системы, бизнес-планы, малые предприятия, кредиты.

**L. M. Klintsov**, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,  
**M. V. Mishchenko**, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor**INFORMATION SYSTEMS AND TECHNOLOGY FOR CREATING BUSINESS PLANS OF SMALL BUSINESSES**

**Abstract.** The necessity of research information systems and technologies to assist independent entrepreneurs in creating business plans for small businesses that will facilitate attracting bank and investment capital under the creation and expansion of small businesses is defined. The system of help for small business owners in writing business plans, created in the United States, is presented. The positive aspects of this system, and distributed information technologies to support small businesses, as well as the opportunity for obtaining information and financial support for small business groups from the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) are outlined.

**Keywords:** information systems, business plans, small business, loans.

**Актуальність теми дослідження.** Впровадження інформаційних систем для самостійного написання досконалих бізнес-планів підприємцями малого бізнесу буде сприяти збільшенню

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

кількості малих та мікрмалих підприємств, що відіграють важливу роль у сучасній соціально орієнтованій ринковій економіці, перехід до якої є головним вектором реформ в Україні.

**Постановка проблеми.** Створення досконалого бізнес-плану потребує глибоких фахових знань, які важко отримати підприємцю-початківцю. На допомогу у складанні бізнес-планів повинні прийти інформаційні системи (IS), розроблені для цієї мети. Програмні засоби IS повинні бути простими і успішними як для початківців, так і досвідчених підприємців.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У навчальній і науковій літературі використанню IS у бізнес-плануванні присвячені роботи Борян Л. О., Харченко В. В., Півень В. В., Семко І. Б., Ліберзона В., Керзнера Г., Козирєва А., Іванова В., у яких розглядається використання таких систем як Project Expert, Microsoft Project, Turbo Project, Primavera, Spider Project. Ці пакети відносяться до корпоративних систем стратегічного планування і не відповідають вимогам для створення бізнес-планів малих та мікрмалих підприємств. В літературі відсутні публікації по інформаційних системах для створення бізнес-планів малих та мікрмалих підприємств.

**Постановка завдання.** Метою статті є ознайомлення суспільства з системою допомоги підприємцям малого бізнесу при написанні бізнес-планів, яка створена у Сполучених штатах Америки. Позитивні аспекти цієї системи та поширювані нею інформаційні технології будуть корисними для підтримки малого бізнесу в Україні, а також можливістю отримання інформаційної та фінансової підтримки від Групи підтримки малого бізнесу Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Матеріали статті будуть сприяти виконанню пункту 8 «Організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого і середнього підприємництва» статті 4 закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [ 1 ].

**Виклад основного матеріалу.** Українська держава бере на себе забезпечення фінансової державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо [1]. Але для отримання кредитів потрібне обґрунтування. Основним документом, на підставі якого партнери та інвестори дають гроші, є бізнес-план. За його складання консалтингові фірми беруть від \$2000 до \$40000 [2]. Хоча насправді його можна написати й самому.

Щоб переконати кредитора в успіху починання, потрібно ознайомити його з вашими планами на сьогодні і на перспективу, викладеними на папері і забезпеченими всіма необхідними розрахунками. Те, що буде написано на цьому папері, у середовищі людей ділових і називається бізнес-планом. Наявні в бізнес-плані надії на майбутній успіх повинні бути підкріплені цифрами, графіками і вступним резюме, яке надасть впевненості кредиторам. З особливою старанністю варто підійти до складання розділу, в якому оцінюється окупність підприємства. Консалтингові фірми, беручись за складання цього розділу, вивчають десятки, а то і сотні параметрів, що характеризують ваш бізнес. Вони враховують і прогнозовану кон'юнктуру ринку, і планований ріст кваліфікації ваших співробітників. Але остаточно їхня задача зводиться до одного – зробити цифри, які сподобаються кредитору, тому що вони є обґрунтованими і реальними. Складання бізнес-плану в консалтинговій фірмі коштує мінімум \$2000. Якщо будуть проведені маркетингові дослідження, вартість документа зросте до \$10000. Участь у розробках західних фахівців коштує від \$25000 до \$40000.

Складання бізнес-плану зазвичай займає місяць. За цей час фахівці знайомляться з документами, які надала фірма і роблять розрахунки. Хороший бізнес-план не може коштувати дешево. Серйозні фірми беруть за нього від \$1000 до \$10000 [2]. Так який шлях складання бізнес-плану обрати? Якщо необхідний невеликий кредит, краще написати бізнес-план самому. У крайньому разі банківські експерти внесуть у документ необхідні виправлення, причому зовсім безкоштовно. Якщо ж ви розраховуєте на солідні капіталовкладення, варто звернутися в серйозні консалтингові фірми. Так, їхні послуги дорогі, але зроблений ними продукт придатний і для одержання кредиту, і для реальної роботи.

Перший вид бізнес-плану – офіційний – зі стислим (до 50 сторінок) викладом на папері минулого, сьогодення і майбутнього вашого бізнесу. Він необхідний перспективним партнерам, інве-

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

сторам, менеджерам і акціонерам фірми для того, щоб мати загальну мету. У ньому зазвичай міститься три варіанти розрахунків: оптимістичний, песимістичний і реальний (оптимальний).

Другий вид бізнес-плану являє собою повсякденний робочий документ для першої особи підприємства, команди розроблювачів плану і консультантів. У ньому зосереджується робочий інформаційний матеріал. Він носить назву робочого бізнес-плану і дозволяє:

- зрозуміти важливість офіційного бізнес-плану;
- скласти програму ваших дій задовго до того, як реально почнеться нова справа;
- детально розглянути можливі варіанти рішення виникаючих проблем, і таким чином ви зможете подолати їх у майбутньому, тому що будете готові прийняти правильне рішення, щоб уникнути помилок в офіційному бізнес-плані;
- заздалегідь розпізнати й оцінити два основних види ризику в бізнесі: внутрішній, над яким ви в цілому маєте контроль (персонал, матеріальні запаси) і зовнішній (економіка, нове законодавство), тобто те, що ви не в змозі змінити;
- здійснювати ретельний контроль за станом справ, враховуючи постійні зміни в зовнішньому і внутрішньому середовищі на основі моніторингу;
- в міру необхідності служити довідником під час модернізації (коректуванні) офіційного бізнес-плану.

Таким чином, робочий бізнес-план – це широкий простір або ділове поле вашої гри, у ході якої розробляються правила складання продуманого офіційного бізнес-плану.

Фінансову частину бізнес-плану можна скласти за допомогою програмних продуктів Project Expert (виробник – фірма "Про-інвест консалтинг") або "Альт-Інвест" (фірма "Альт"), або "Аналітик" (фірма "Інек").

Звісно, ці програми полегшують розрахунки проектів, але не зовсім відповідають вимогам до бізнес-планів, які розроблені відповідно до вимог міжнародних стандартів UNIDO, тому погано сприймаються банківськими кредиторами [2].

UNIDO – (організація ООН з промислового розвитку) розробила пакет юридичних документів, фінансових розрахунків, маркетингового дослідження ринку, який є неофіційним міжнародним стандартом.

Для сприяння малому та середньому бізнесу у США разом з волонтерами створена цілісна система підтримки малого бізнесу та програмне забезпечення для створення бізнес-планів для малого бізнесу, яке пропонує фірма Palo Alto Software зі штаб-квартирою в місті Юджин, штат Орегон США, створена в 1988 році. Її творець, Тім Бері, працював з фірмою Silicon Valley по створенню бізнес-планів для стартапів і великих виробників технологій. Він дійшов висновку, що кожен бізнес, маленький чи великий, заслуговує гарного бізнес-планування для оптимізації керування й звітності. Так, у 1988 році він вирішив створити інструменти бізнес-планування, які були б доступні для малого бізнесу по всьому світу. Фірма постачає безкоштовне програмне забезпечення місцевим студентам в Університеті штату Орегон, дає безкоштовне програмне забезпечення для її локальних центрів розвитку малого бізнесу й SCORE офісів. SCORE є некомерційною асоціацією, що допомагає становленню малого бізнесу, ростить і досягає цих цілей за допомогою наставництва. Офіси SCORE роблять це впродовж майже п'ятдесяти років, тому що їхня робота проходить за підтримкою Адміністрації малого бізнесу (SBA) США, а також завдяки мережі добровольців з 11000 чоловік, які можуть поставляти свої послуги безкоштовно або за дуже низькою ціною.

Фірма Palo Alto Software вважає, що програмне забезпечення має бути доступним малим підприємствам які повинні мати доступ до якісних засобів за доступними цінами. Тім Бері стверджує, що програмні засоби повинні бути дуже прості у використанні. Будь-яка людина може почати свій бізнес, і все робиться, щоб допомогти як підприємцям-початківцям так і досвідченим власникам бізнесу досягти успіху.

Palo Alto Software підтримує це шляхом розробки бізнес-планів і організації конкурсів підприємництва, надаючи безкоштовне програмне забезпечення для SCORE і офісів SBDC по всій країні, а також даючи студентам і викладачам необхідні інструменти, щоб дізнатися про бізнес. Palo Alto Software пропонує свій головний продукт LivePlan [3] – це популярний веб-застосунок,

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

щомісячний платіж користування яким для підприємців складає \$ 11.66 на місяць по щорічному контракту. Контракт може бути на інших умовах, наприклад, плата за перший місяць користування складає \$ 9,95, а за наступний - \$ 19,95), що дозволяє легко робити планування й керувати своїм бізнесом завдяки порадам експертів-волонтерів. Маючи більш ніж 350000 клієнтів по всьому світу, LivePlan взяв на себе місію керівництва бізнес-плануванням. Версія програми Business Plan Pro коштує 79,95\$, поставляється на диску і призначена для користувачів настільних комп'ютерів на базі ОС Windows. Компанія також пропонує й інші дрібні інструменти програмного забезпечення для бізнесу. Разом з Bplans та Mplans запущено блог, що пропонує деякі найбільш популярні поради й інформаційні сайти для підприємців малого бізнесу.

Програма Business Plan Pro не є наскрізним процесом написання бізнес-плану. Це просто набір заготовок для заповнення, що не потребують консультації експертів або знання фінансових формул для створення плану, що спрощує одержання результату.

Palo Alto Software рекламує Business Plan Pro як розробку для самостійного написання бізнес-планів. В залежності від галузі, використовуються 500 прикладів як відправна точка для власного бізнес-плану, тому розробнику не доведеться довго думати, що писати. Він може розраховувати на допомогу при необхідності. Розроблений план буде виглядати як написаний професіоналом, з використанням ефективних графіків і діаграм, створених автоматично на основі ваших чисел. Зрозуміло, що на шляху оволодіння та поширення приведених програм необхідне більш глибоке ознайомлення з ними та адаптація їх до умов України. Невелика вартість програм дає можливість підприємцям скористатися ними при написанні бізнес-планів для отримання кредитів. За наявності бізнес-плану можна скористатися найбільш активно впроваджуваними європейськими структурами програм підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ) – це робота Групи підтримки малого бізнесу Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). У рамках програми можливе виділення грантів на суму до 10 тис. євро на консультаційну підтримку малого та середнього бізнесу (деталі про можливості програми на сайті [4]). Європейський Союз через дану програму пропонує підприємцям допомогу консультантів, які порадять, як пройти сертифікацію, поліпшити бухгалтерський облік, якість послуг, запровадити енергоефективні рішення. Консультанти також можуть допомогти розробити бізнес-план чи стратегію маркетингової активності для просування товарів українських виробників у Європі.

Як правило, ЄС відшкодовує від 25 до 75% вартості такої консультації, решту підприємець оплачує самотужки, однак при цьому може заощадити на наймі відповідного спеціаліста. Радниками є українські компанії, що добре знаються на вітчизняному законодавстві.

Крім того, ЄБРР заявив про намір виділити додаткову лінію для розширення кредитування безпосередньо МСБ на суму \$55 млн. Проект реалізовуватиметься через ПАТ «Райффайзен Банк Аваль».

**Висновок.** Приведені основні вимоги до бізнес-планів. Наведена система допомоги підприємцям малого бізнесу під час написання бізнес-планів, яка створена у Сполучених Штатах Америки, що складається з популярного веб-застосунку LivePlan фірми Palo Alto Software з можливістю безкоштовної підтримки від експертів волонтерів, та програми створення бізнес-плану Business Plan Pro, для настільних комп'ютерів, що має близько 500 прикладів бізнес-планів. Показана можливість отримання інформаційної та фінансової підтримки від Групи підтримки малого бізнесу Європейського банку реконструкції та розвитку.

**Література**

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 3. - Ст.23.
2. Збірник бізнес-планів з коментарями і рекомендаціями / [В. М. Попов та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Попова. - Вид. 4-те, переробл. і допов. - К. : ЦУЛ : КноРус, 2003. - 381 с.
3. [Електронний ресурс].- <https://www.liveplan.com/pricing/> ( Дата звернення 03.04. 2016 )
4. [Електронний ресурс].- [http://ufpp.gov.ua/business\\_advisory\\_services](http://ufpp.gov.ua/business_advisory_services) ( Дата звернення 03.04. 2016 )

---

---

## УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

---

---

### References

1. Zakon Ukrainy Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidpriumstva v Ukrainy [Law of Ukraine on State Support of Small and Medium Entrepreneurship in Ukraine]. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy st.23 – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 3, Article 23 [in Ukrainian].
2. Popova, V. M. (2003). *Zbirnyk biznes-planiv z komentariiamy ta rekomendatsiiamy* [Collection of business plans with comments and recommendations]. Kyiv: TSUL, KnoRus [in Ukrainian].
3. Modern, simplified business planning. Retrieved from <https://www.liveplan.com/pricing/> [in English].
4. Business Advisory Services. Retrieved from [http://ufpp.gov.ua/business\\_advisory\\_services](http://ufpp.gov.ua/business_advisory_services) [in Ukrainian].

Надійшла 02.02.2016

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

УДК 65.012.32

**А. В. Кунденко**, к. е. н., доцент**УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ**

**Анотація.** Стаття присвячена проблемі підвищення рівня якості управління бізнес-процесами на промислових підприємствах. Розглянуто кількісні та якісні параметри якості бізнес-процесів. Визначено основні проблеми управління якістю бізнес-процесів та запропоновано шляхи їхнього вирішення.

**Ключові слова:** бізнес-процес, управління бізнес-процесом, якість бізнес-процесів, проблеми управління якістю бізнес-процесів.

**А. В. Кунденко**, к. э. н., доцент**УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ**

**Аннотация.** Статья посвящена проблеме повышения уровня качества бизнес-процессов на производственных предприятиях. Рассмотрены количественные и качественные параметры качества бизнес-процессов и определены пути их решения.

**Ключевые слова:** бизнес-процесс, управление бизнес-процессом, качество бизнес-процессов, проблемы управления качеством бизнес-процессов.

**A. V. Kundenko**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor**QUALITY OF BUSINESS PROCESS MANAGEMENT AT ENTERPRISE**

**Abstract.** The article is concerned with the improvement of the quality level of business processes at production facilities. The quantitative and qualitative indicators of successful business processes and their implementation strategies are defined.

**Keywords:** business process, business process management, business process quality, business process quality management problems.

**Актуальність теми дослідження.** На даний час високий рівень конкуренції між вітчизняними промисловими підприємствами, прояви системної кризи в країні значно впливають на зниження ефективності роботи організацій. Успішно працюють ті підприємства, керівники яких орієнтовані на стратегічне управління, одночасно забезпечуючи функціонування систем оперативного менеджменту. Зміна характеристик та взаємозв'язку між елементами системи управління підприємством, в умовах нестабільного зовнішнього оточення, впливає на параметри виконання бізнес-процесів організації. Це зумовлює складність створення такої цінності для клієнта, яка б дозволила підприємству отримати бажаний фінансовий результат. Саме тому питання забезпечення якості управління бізнес-процесами є дуже актуальним на даний час.

**Постановка проблеми.** Сучасний інструментарій управління якістю бізнес-процесів налічує множини інструментів та методів, які апробовані на таких компаніях як «Toyota», «Prestor&Gamble», «Херох» та ін. [12]. Проте існуючі моделі управління якістю бізнес-процесів на даний час не можуть повною мірою бути впровадженими на всіх вітчизняних підприємствах. Причиною цього є характер їх роботи на ринку, правові та економічні особливості роботи, менталітет працівників тощо. Тому для визначення моделей та інструментів управління якістю бізнес-процесів, які доцільно впровадити в роботу вітчизняних підприємств, необхідно дослідити проблеми управління якістю та можливі напрямки оптимізації бізнес-процесів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми управління бізнес-процесами, зокрема якістю бізнес-процесів, досліджували такі зарубіжні науковці як Демінг Е., Хаммер М., Чампінг Дж., Андерсен Б., Сооляте А., Таїчі Оно, Ларрі Б., Ран Ч. та ін. Серед вітчизняних науковців, які

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

досліджують цю проблему, слід виділити Фролову Л. В., Кравченко О. С., Федулову Л. І., Данченко О., Лепейко Т. І. та ін.

**Виділення недосліджених частин загальної проблеми.** В множині наукових досліджень та розробок, а також практичних рекомендацій щодо покращення якості управління бізнес-процесами подальшої уваги потребує питання визначення проблем управління якістю бізнес-процесів виробничих підприємств та напрямків їх усунення.

**Постановка завдання.** Основною метою статті є дослідження особливостей трактування понять «якість бізнес-процесів» та «управління якістю бізнес-процесів», основних параметрів та проблем управління якістю, а також розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення та оптимізації бізнес-процесів на промислових підприємствах для підвищення їхньої якості.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз сучасних літературних джерел показав, що на даний час немає єдиного підходу до трактування понять «якість бізнес-процесу» та «управління якістю бізнес-процесів».

Згідно Міжнародного стандарту ISO 9000-2000 «якість» – це ступінь, за якою сукупність власних характеристик виконує певні вимоги. Характеристиками процесу вважається сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих видів діяльності, які перетворюють входи процесу у виходи. При цьому, процеси в організації, як правило, плануються та виконуються в керованих умовах з метою додавання цінності [3].

Виходячи з визначення, прийmemo, що якість бізнес-процесу – це сукупність його параметрів, які дозволяють забезпечити таку організацію різних видів діяльності, у рамках якої «на вході» використовується один чи більше видів ресурсів, а в результаті цієї діяльності на «виході» створюється продукт, що становить цінність для споживача [8].

У роботі [1] визначено, що управління якістю бізнес-процесів являє собою цілеспрямований вплив суб'єкта управління на об'єкт (сукупність об'єктивно існуючих властивостей і характеристик послідовних взаємозалежних видів дій, що спрямовані на створення споживчої цінності), шляхом трансформації «входів» за допомогою ресурсів у результати (продукцію, послуги), для задоволення зовнішніх клієнтів з метою зміни параметрів його функціонування відповідно до встановлених вимог.

На сучасних підприємствах використовуються два підходи до управління якістю бізнес-процесів: 1) функціонально-орієнтований підхід, який орієнтується на організаційну структуру підприємства, що передбачає здійснення управління діяльністю підприємства за структурними елементами, а взаємодію останніх – через роботу посадових осіб; 2) процесно-орієнтований підхід, який розглядає етапи управління якістю бізнес-процесів у вигляді сукупності процесів. Використання процесно-орієнтованого підходу ускладнене тим, що в ньому часто відсутні цільові орієнтири, які забезпечують необхідні умови протікання бізнес-процесу. Це потребує створення якісних умов функціонування бізнес-процесу та управління параметрами, що характеризують ці умови [1].

У роботі [4] якість розглядається як один з параметрів бізнес-процесу, поліпшення якого може покращити виконання всього процесу. Тому підходи до управління якістю пов'язані з підходами щодо вдосконалення бізнес-процесів. Ця теза чітко простежується в роботах Е. Демінга [2], який розробив чотирнадцять принципів управління, дотримання яких призводить до послідовного вдосконалення бізнес-процесів підприємства, покращення якості продукції та конкурентоспроможності підприємства.

Ряд авторів більшою мірою виділяють саме параметри якості бізнес-процесу, які поділяють на якісні та кількісні [7, 13].

Якісними параметрами бізнес-процесу прийнято вважати результативність, ефективність і адаптивність.

До показників результативності відносять точність, можливості, продуктивність, надійність, гармонійність, керованість, безпеку, ергономічність та економічність процесу.

До показників ефективності можна віднести складність, процесність, контрольованість, ресурсомісткість та регульованість бізнес-процесу [12].



---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

Адаптивність розглядають як властивість процесу задовольняти дійсні та мінливі майбутні вимоги споживачів продуктів бізнес-процесу.

У роботі [1] введена характеристика антиципативності бізнес-процесу. Під антиципативністю бізнес-процесу пропонується вважати здатність заздалегідь визначати та формувати потреби споживачів за умови оптимального співвідношення «ціна – якість», відповідно до вимог ринку щодо якості бізнес-процесів на підприємстві.

До кількісних параметрів бізнес-процесу відносять продуктивність, тривалість, вартість, кількість входів і виходів [8].

Ще одним параметром можна вважати KPI (Key Performance Indicator) – показник досягнення успіху в певній діяльності або в досягненні певних цілей. KPI являє собою кількісно вимірюваний індикатор фактично досягнутих результатів. При оцінці бізнес-процесів KPI дозволяє оцінити результативність, витрати, ефективність, продуктивність бізнес-процесу [10].

Використання зазначених кількісних та якісних параметрів дозволяє оцінити якість управління бізнес-процесів, для забезпечення якої необхідно ідентифікувати проблеми управління якістю та визначити шляхи їхнього вирішення.

Основними проблемами управління якістю бізнес-процесів на сучасних промислових підприємствах є:

1. Проблема недостатньої структуризації бізнес-процесів. Може проявлятися при виникненні організаційної рутини, коли певні роботи або потоки ресурсів спрощуються або не завжди виконуються працівниками. Часто проблема виникає при автоматизації роботи підприємства.

2. Проблема керування якістю бізнес-процесів управління та розвитку. Складність полягає у тому, що на відміну від основних та допоміжних бізнес-процесів, роботи яких закріплені за структурними підрозділами, виконання бізнес-процесів управління та розвитку як правило покладається на керівний склад підприємства. Ці бізнес-процеси не завжди чітко виділені та структуровані.

Усунення зазначених проблем можливе при документуванні чітких структур бізнес-процесів, автоматизації роботи підприємства.

3. Неготовність до серйозних змін в структурі управління підприємством під час проведення реінжинірингу бізнес-процесів. Вирішення проблеми можливе після усвідомлення керівником необхідності реструктуризації підприємства та забезпечення підтримки своїх дій ключовими працівниками підприємства [9].

4. Формування системи бізнес-процесів, яка є неадекватною стосовно реального бізнесу підприємства.

5. Відсутність розуміння необхідності регламентації бізнес-процесів та управління їхньою якістю.

6. Помилки при формуванні системи параметрів якості бізнес-процесів.

7. Відсутність терпіння, бажання та ресурсів, необхідних для управління якістю та оптимізації бізнес-процесів.

8. Відсутність ефективної системи управління якістю на підприємстві.

Вирішення зазначених проблем полягає у підвищенні рівня зрілості системи управління бізнес-процесами підприємства та залученні організаційних консультантів.

9. Проблема ініціалізації ролей виконавців залучених до виконання бізнес-процесів. Складність полягає в ініціалізації на певну роль працівника, який не належить до адміністративного управління. Шляхом вирішення проблеми є встановлення так званих бінарних відношень, які дають можливість ініціювати роль відразу множині виконавців завдання [6].

10. Проблема призначення заступників для виконання завдань – полягає в оптимальному розподілі навантаження між виконавцями. Для вирішення проблеми необхідно визначити ступінь навантаження виконавців та обирати компетентних працівників, які на даний час не зайняті у виконанні інших ролей.

11. Проблема росту кількості точок управління в екземплярі бізнес-процесу. Вирішити проблему можна на основі використання методології оптимізації бізнес-процесів.

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

12. Проблема опису бізнес-процесу у вигляді потоку робіт. Проблема полягає у: 1) відсутності розуміння суті процесу та процесного підходу, що зумовлює некоректність формулювання завдань щодо опису процесу та управління його якістю; 2) невмінні ефективно використовувати самі моделі опису бізнес-процесів. Для вирішення проблеми доцільно використовувати метод декомпозиції процесу та чітко виділяти потоки робіт, які виконуються як керівником, так і виконавцем [7].

Основними концепціями вдосконалення управління якістю бізнес-процесів є: система «Канбан» (точно в час), система «Lean Production» (методи «таргет-костинг» та «кайзен-костинг»), система TPM (загальна експлуатація обладнання), цикл PDCA, система «5S», гуртки контролю якості, метод «Шість сигм» та ін. [12]. Ці концепції широко впроваджені в роботу провідних зарубіжних компаній та деяких вітчизняних підприємств. Для ефективного впровадження систем управління якістю бізнес-процесів в роботу промислових підприємств слід зважати на те, що ефективність управління якістю бізнес-процесів прямо залежить від оптимальності самого бізнес-процесу.

На даний час основними напрямками вдосконалення бізнес-процесів є:

1. BPR – реінжиніринг бізнес-процесів за Хаммером М. та Чампі Дж.;
2. TQM – загальне управління якістю, система управління якістю відповідно до ISO;
3. CPI – система безперервного вдосконалення бізнес-процесів;
4. PIQS – система якості, інтегрована з бізнес-процесами.

Цілі та критерії вдосконалення та оптимізації бізнес-процесів повинні базуватися на ключових параметрах. В роботі [5] такі параметри представлені у вигляді п'яти груп: показники результативності, вартості, часу, якості та фрагментації бізнес-процесу.

Ефективне застосування процесно-цільового підходу до управління якістю бізнес-процесів на підприємстві передбачає проведення низки організаційних змін [11]:

1. Перехід від обліку і контролю якості кінцевих результатів до системного управління якістю бізнес-процесу.

2. Постійне вдосконалення якості бізнес-процесу з метою підвищення якості кінцевого результату і зниження витрат на його реалізацію.

3. Постійне підвищення компетенцій персоналу відносно якості, а також створення умов для залучення персоналу в цю діяльність.

4. Постійний моніторинг основних показників якості бізнес-процесу, які базуються на інтегральній оцінці сукупності соціальних, психологічних, технічних, технологічних, економічних і організаційних чинників, що дозволяє виявити можливі відхилення від встановленого ходу розвитку на ранніх стадіях і провести відповідне корегування параметрів.

Для ефективного контролю якості бізнес-процесів на підприємстві керівник повинен забезпечити виконання наступних умов: існування сертифікованої системи менеджменту якості, впровадженої та реально функціонуючої процесно-орієнтованої структури, партнерських взаємин з постачальниками, ефективної системи управління персоналом.

**Висновки.** Управління якістю бізнес-процесів на промислових підприємствах передбачає формування системи кількісних та якісних параметрів якості. До основних проблем управління якістю можна віднести неефективну структуризацію бізнес-процесів, визначення їх параметрів та недосконалу систему управління якістю на підприємстві. Для вирішення цих проблем доцільно підвищити рівень зрілості системи управління бізнес-процесами на підприємстві, запровадити автоматизовану систему управління підприємством та оптимізувати структуру бізнес-процесів.

**Література**

1. Безгін, К. С. Управління якістю бізнес-процесів на підприємстві: автореф. дис канд. екон. наук / К. С. Безгін. – Маріуполь: Б. в., 2009. – 20 с.
2. Деминг, Э. Выход из кризиса. Новая парадигма управления людьми, системами и процессами / Э. Деминг. – М.: Альпина Паблишер. 2016. – 417 с.
3. ИСО 9000-2000. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь. [Електронний ресурс].- Режим доступу: [http://www.stroyoffis.ru/gost\\_kacestvo/iso\\_\\_9000\\_2000/iso\\_\\_9000\\_2000.php](http://www.stroyoffis.ru/gost_kacestvo/iso__9000_2000/iso__9000_2000.php).

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

4. Кленин, А. Стратегия управления бизнес-процессами: управление качеством [Электронный ресурс] / А. Кленин. - Режим доступа: <http://quality.eup.ru/MATERIALY5/ukssss.html>.
5. Ковалев, С. М. Методы анализа и оптимизации бизнес-процессов [Электронный ресурс] / С. М. Ковалев, В. М. Ковалев // Консультант директора. – 2005. - № 7 (234). - Режим доступа: <http://www.betec.ru/index.php?id=6%20sid=71>
6. Михеев, А. Г. Три проблемы, относящиеся к системам управления бизнес-процессами / А. Г. Михеев // Научный семинар Международной научно-учебной лаборатории ПОИС, (г. Москва, 18 февраля 2012 г.). - М.: НИУ ВШЭ. - Режим доступа: <https://pais.hse.ru/study/seminars/s/20130218>.
7. Проблемы описания бизнес-процессов в виде потоков работ (IDEF3, ARIS ЕЕРС). [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://quality.eup.ru/MATERIALY3/kdr.html>
8. Організаційний розвиток підприємства [Електронний ресурс] / Бібліотека економіста. - Режим доступу: <http://library.if.ua/books/28.html>.
9. Репин, В. В. «Бизнес-процессы компании. Построение, анализ, регламентация» [Электронный ресурс] / В. В. Репин. - Режим доступа: [http://www.cfin.ru/itm/bpr/process\\_approach.shtml](http://www.cfin.ru/itm/bpr/process_approach.shtml).
10. Система KPI (Key Performance Indicator): разработка и применение показателей бизнес-процесса. Показатели эффективности [Электронный ресурс] / Businessstudio. - Режим доступа: <http://www.businessstudio.ru/procedures/business/kpi/>
11. Теоретические основы управления качеством бизнес-процессов на предприятии [Электронный ресурс] / Мир знаний. - Режим доступа: [http://mirznanii.com/info/teoreticheskie-osnovy-upravleniya-kachestvom-biznes-protsessov-na-predpriyatii\\_282430](http://mirznanii.com/info/teoreticheskie-osnovy-upravleniya-kachestvom-biznes-protsessov-na-predpriyatii_282430)
12. Фролова, Л. В. Формирование бизнес-модели предприятия: учебник. / Л. В. Фролова, Е. С. Кравченко. – К.: Центр учебной литературы, 2012. -384 с.
13. Шишков, Г. М. Измерение качества процесса [Электронный ресурс] / Г. М. Шишков, С. С. Зинина. - Режим доступа: [http://www.iso9000ff.ru/docs/art\\_04.html](http://www.iso9000ff.ru/docs/art_04.html).

**References**

1. Bezghin, K. S. (2009). Upravlinnia yakistiu biznes-protsesiv na pidpriemstvi. [Quality management of business processes at enterprises]. Mariupol [in Ukrainian].
2. Deming, E. Vykhoz iz krizisa. Novaya paradigma upravleniya liudmy, sistemami i protsessamy. Moscow: Alpina Publisher [in Russian].
3. Sistemy menedzhmenta kachestva. Osnovnyie polozheniya i slovar [Quality management systems. Fundamentals and vocabulary]. Retrieved from [http://www.stroyoffis.ru/gost\\_kacestvo/iso\\_9000\\_2000/iso\\_9000\\_2000.php](http://www.stroyoffis.ru/gost_kacestvo/iso_9000_2000/iso_9000_2000.php) [in Russian].
4. Klenin, A. Strategiya upravleniya biznes-protsessamy: upravleniye kachestvom [Business process management strategy: quality management]. Retrieved from <http://quality.eup.ru/MATERIALY5/ukssss.html> [in Russian].
5. Kovalev, S. M., Kovalev V. M. (2005). Metody analiza i optimizatsiyi byznes-protsessov [Methods of analysis and optimization of business processes]. Konsultant direktora – Director Consultant, 7, 234. Retrieved from <http://www.betec.ru/index.php?id=6%20sid=71> [in Russian].
6. Mykheev, A. H. (2012). Tri problemy, odnosiaschiesia k sistemam upravleniya biznes-protsessamy [Three issues related to business process management systems]. Nauchnui seminar Mezhdunarodnoi nauchno-uchebnoi laboratorii POIS – Scientific seminar of the International Research and Training Laboratory POIS. Moscow: NYU VShE. [in Russian].
7. Problemy opysaniya byznes-protsessov v vide potokov rabot [Problems of describing business processes as work-flows]. Retrieved from <http://quality.eup.ru/MATERIALY3/kdr.html> [in Russian].
8. Orhanizatsiinyi rozvytok pidpriemstva [Organizational development of enterprise]. Biblioteka ekonomista – Library of economist. Retrieved from <http://library.if.ua/books/28.html>. [in Ukrainian].
9. Repin, V. V. «Biznes-protsessy kompanii. Postroeniye, analiz, reglamentatsiya» [The business processes of the company. Construction, analysis, regulation]. Retrieved from [http://www.cfin.ru/itm/bpr/process\\_approach.shtml](http://www.cfin.ru/itm/bpr/process_approach.shtml) [in Russian].
10. Sistema KPI (Key Performance Indicator): razrabotka i primeneniye pokazateley biznes-protsesssa [System KPI (Key Performance Indicator): The development and application of indicators of the business process. Performance indicators]. Business studio. Retrieved from <http://www.businessstudio.ru/procedures/business/kpi/> [in Russian].
11. Teoreticheskiye osnovy upravleniya kachestvom biznes-protsessov na predpriyatii [Theoretical grounds of quality management of business processes at an enterprise]. Mir znaniy – World of Knowledge. Retrieved from [http://mirznanii.com/info/teoreticheskie-osnovy-upravleniya-kachestvom-biznes-protsessov-na-predpriyatii\\_282430](http://mirznanii.com/info/teoreticheskie-osnovy-upravleniya-kachestvom-biznes-protsessov-na-predpriyatii_282430) [in Russian].
12. Frolova, L. V., Kravchenko, E. S. (2012). Formirovaniye biznes-modeli predpriyatiya [Formation of the business model of enterprise]. Kyiv: Tsentr uchebnoy literatury – Center of educational literature [in Russian].
13. Shyshkov, H. M., Zynina, S. S. Izmereniye kachestva protsesssa [Measurement of process quality]. Retrieved from [http://www.iso9000ff.ru/docs/art\\_04.html](http://www.iso9000ff.ru/docs/art_04.html) [in Russian].

Надійшла 08.02.2016

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

УДК 65.012.32

Г. Р. Натрошвілі, к. е. н.

**МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ**

**Анотація.** Узагальнено виклики кризового розвитку, які здатні відчутно вплинути на стан економічної безпеки підприємств (корпоративного сектора). Сформульовано пропозиції з впровадження інноваційних технологій управління економічною безпекою. Проаналізовано основні економічні ризики, що виникають на рівні сучасного підприємства.

**Ключові слова:** безпека, управління підприємством, кризовий розвиток.

Г. Р. Натрошвили, к. э. н.

**МЕХАНИЗМ ПОДДЕРЖАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА**

**Аннотация.** Обобщены вызовы кризисного развития, которые способны в значительной степени повлиять на состояние экономической безопасности предприятий (корпоративного сектора). Сформулированы предложения по введению инновационных технологий управления экономической безопасностью. Проанализированы основные экономические риски, которые возникают на уровне современного предприятия.

**Ключевые слова:** безопасность, управление предприятием, кризисное развитие.

H. R. Natroshvili, Candidate of Economic Sciences

**MECHANISMS TO SUPPORT ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE IN CRISIS**

**Abstract.** The crisis development challenges that are able to significantly affect the economic security of enterprises (corporate sector) are outlined. The proposals on introduction of innovative technologies of economic security management are developed. The basic economic risks that arise at the level of modern enterprise are analyzed.

**Keywords:** security, enterprise management, crisis development.

**Актуальність дослідження.** В умовах загострення економічної кризи виникають нові виклики та ризики підтримки стабільного розвитку підприємств, які каталізують загострення стану їхньої економічної безпеки. Економічна безпека підприємства розуміється як стан його функціонування в умовах нормального (заздалегідь запланованого) розвитку, у відповідності до чого реалізуються визначені (задекларовані) місія, цілі і завдання. На жаль, наявні науково-методичні розробки з цих питань ґрунтуються в основному на механізмах управління економічною безпекою, що використовують кількісні методи, зокрема в рамках економічної ризикології. Однак необхідно розробити рекомендації з питань підтримки економічної безпеки підприємства, що функціонує в умовах кризи.

**Аналіз наукової літератури.** Проблеми функціонування системи управління економічною безпекою підприємства висвітлено у наукових працях І. Бланка, Л. Донець, Я. Жаліла, Т. Іванюти, О. Івченка, С. Кавуна, М. Камлик, О. Кириченка, Д. Ковальова, Н. Куркина, С. Лазарева, В. Мунтіяна, Т. Полозової, В. Пономаренко, Н. Реверчук, Т. Слободяник, І. Сорокіної, М. Швеця, С. Шкарлета, О. Шнипка, І. Шулги та інших науковців. Проте у економічній літературі дані з питань управління економічною безпекою в умовах дії викликів кризи представлені досить фрагментарно. Навіть відсутні єдині підходи до трактування понять «економічна безпека», «управління економічною безпекою», «механізм економічної безпеки» та ін. Існує нагальна потреба створення новітніх комплексних підходів управління економічною безпекою підприємства з урахуванням завдань та обмежень в умовах кризи.

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

**Мета статті** – подати обґрунтовані рекомендації з питань удосконалення механізмів управління економічною безпекою підприємства на інноваційній основі.

**Виклад основного матеріалу.** Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується одержання прибутку, величина якого достатня для перебування підприємства в економічній безпеці [5, сс.124-129].

Стан економічної безпеки підприємств значно погіршився після негативних проявів світової фінансово-економічної кризи (II півріччя 2008 р.) [1, с.20]. Проте в умовах кризи (2010-2013 рр.) зовнішнє середовище стосовно підприємств не стало набагато сприятливішим. Вказане пояснюється дією негативних чинників економічної кризи.

Загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових процедур – це далеко не повний перелік викликів кризи, які погіршують стан економічної безпеки підприємств [2; 4; 7].

Частка збиткових підприємств в економіці України коливається на рівні від 42,7% до 36,5%, тобто понад третини підприємств демонструють негативний фінансовий результат. Вказане явище пояснюється багатьма причинами, але глобальна фінансово-економічна криза, на наш погляд, є не основною (оскільки висока збитковість фіксувалася і у докризовий період). Вочевидь, окремі підприємства не відчувають мотиваторів до високорезультативної діяльності. Дається взнаки і проблема високої тінізації економіки України та окремих її секторів (реальні прибутки не фіксуються з метою ухилення від оподаткування) [9, с.41].

Зберігається залежність українських підприємств від зовнішньої кон'юнктури через суттєву концентрацію вітчизняної економіки (експорт забезпечує понад 50% ВВП, продукція нафтохімічної і металургійної промисловості складає понад 35-40 % експорту).

В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією [1, с.22]. Має місце так звана «різновекторність» впливу імпорту, що у короткостроковому періоді підтримує рівновагу товарно-грошових ринків і справляє «охолоджувальний» вплив на інфляційні тенденції, проте містить довгостроковий потенціал розгортання девальваційних тенденцій.

В умовах кризи, коли стрімко перерозподіляється ресурсна база та змінюється ціна факторів виробництва, метою побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства є захищеність його «життєвого простору» від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз, без нейтралізації яких відбувається зниження фінансово-економічних й організаційно-функціональних показників основної діяльності.

В умовах кризи взаємодія підприємств із зовнішнім середовищем відбувається в умовах недостатньо розвинутої ринкової інфраструктури, правової неоднозначності, різних фінансових коливань, високого ступеня невизначеності [3, с.177].

Механізм управління економічною безпекою підприємства, що функціонує в умовах кризи, може базуватися на одному із методологічних підходів:

- стан безпеки розглядається через захист від економічних злочинів та інших зазіхань (вузьке значення);
- стан безпеки розглядається через захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз (необхідність врахування яких не завжди усвідомлюється керівництвом підприємства) та адаптаційні властивості підприємства;
- стан безпеки визначається ефективністю використання ресурсів або потенціалу підприємства (ресурсно-функціональний підхід, який не враховує використання некорпоративних ресурсів забезпечення економічної безпеки підприємства та динаміку його розвитку);

---

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

---

- безпека сприймається через наявність конкурентних переваг і економічного потенціалу (що без належної реалізації не гарантує економічної безпеки підприємства);
- безпека розглядається як ступінь реалізації і захисту економічних інтересів (розвинена інтерпретація з акцентом на створенні специфічної системи захисту інтересів, що реалізуються через функціональні складові);
- комплексний підхід управління економічною безпекою, який поєднує в собі різні методичні підходи.

Підприємство, як будь-яка система, має граничні можливості адаптації до зовнішніх і внутрішніх умов, що постійно трансформуються. Загроза економічній безпеці підприємства проявляється, якщо вичерпано адаптаційний потенціал пристосування до зростаючої нестабільності зовнішнього середовища у межах сталої місії. Граничні можливості адаптації зумовлюють потребу в коригуванні стратегічної цілі, переорієнтації напрямів господарювання, технічній, технологічній та організаційній модернізації підприємства, підвищенні рівня кваліфікації персоналу [8, с.134].

Враховуючи новітні виклики економічної кризи, пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах економічної кризи доцільно, на наш погляд, особливу увагу приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці на цій основі загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що кризові виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

В процесі аналізу економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингу "Ведення бізнесу" *Doing Business* що складається Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК), яка входить до Світового Банку (СБ) [7, с.56]. Станом на початок 2013 р. в Україні можна виділити наступні найбільш проблемні ("небезпечні") зони, які значною мірою знижують рівень економічної безпеки підприємств: підключення до систем електропостачання, процедури банкрутства, дозвільна система в будівництві, виконання контрактів, зовнішня торгівля, захист прав інвесторів. Відповідно, в процесі побудови та організації функціонування систем управління економічною безпекою менеджмент підприємств на вказані процеси має звертати найбільше уваги.

Підґрунтям підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність й самоорганізація [6, с.290]. Система заходів має бути спрямована на досягнення (підтримку) належного рівня економічної безпеки: забезпечення оптимального поєднання ресурсів та наявних можливостей підприємства, виявлення і нейтралізацію загроз, відшкодування збитків та відтворення об'єктів захисту, що постраждали, у разі реалізації небезпек. Результативність забезпечення економічної безпеки підприємства визначається головними показниками його діяльності: стабільністю функціонування; належним рівнем конкурентоспроможності; збільшенням заможності власників (акціонерів); стійким інноваційним розвитком підприємства; гармонізацією соціально-економічних інтересів.

**Висновки.** Враховуючи новітні виклики, пропонуємо брати до уваги додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах економічної кризи особливу увагу слід приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці на цій основі загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

Запропоновано інноваційні за змістом підходи формування механізму управління економічною безпекою підприємства, що функціонує в умовах економічної кризи.

## УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В процесі аналізу економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингу “Ведення бізнесу” *Doing Business* що складається Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК).

Слід враховувати, що в умовах економічної кризи підприємство відчуває негативну дію нових викликів, серед яких: загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп’ютерної злочинності, ускладнення фінансових інструментів та процедур та ін. В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією.

Підґрунтям для підвищення рівня економічної безпеки суб’єктів господарської діяльності є формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність ісамоорганізація.

**Перспективи подальших розвідок.** У подальшому мають бути розроблені науково-методичні підходи з питань моделювання управлінських систем підтримки належного рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням викликів макроекономічного розвитку.

### Література

1. Базилевич, В. Д. Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В. Д. Базилевич, В. Л. Осецький // Фінанси України. – 2013. - № 5. – С. 19-30.
2. Захарін, С. В. Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки // Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України : монографія / за ред. д-ра екон. наук., проф. Л. І. Федулової. – К. : НАН України ; Ін-т екон. прогнозування, 2011. – С. 245-302.
3. Іванова, К. В. Стан фондового ринку в період світової фінансової кризи і його подальший розвиток / К. В. Іванова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 172-178.
4. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення : монографія / за ред. д.е.н. І. В. Крючкової. – К.: Основа, 2007. – 488 с.
5. Теоретико-методологічні основи інноваційно-інвестиційної безпеки України : монографія / за ред. член-кор. НАПН України І. М. Грищенко [та ін.]. - К.: КНУТД, 2013. – 540 с.
6. Технологічна модернізація промисловості України : монографія / М. В. Волосяк, К. Ю. Гончаров, С. В. Захарін [та ін.] / за ред. д.е.н. Л. І. Федулової. – К.: ІЕП НАНУ, 2008. – 427 с.
7. Україна у вимірі економіки знань : монографія / за ред. акад. НАН України В. М. Геєця. – К.: Основа, 2006. – 592 с.
8. Бланк, І. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, 2009. – 776 с.
9. Шаблиста, Л. Тенденції збитковості промислових підприємств та чинники, що її зумовлюють / Л. Шаблиста // Економіка України. – 2006. – № 12. – С. 38 – 47.

### References

1. Bazylevych, V. D., Osetsykiy V. L. (2013). Instytutsiyniy kontsept modernizatsii finansovykh instytutiv [Institutional modernization concept of financial institutions]. *Finansy Ukrainy– Ukraine’s Finances*, 5, 19-30 [in Ukrainian].
2. Zakharin, S. V. (2011). Investytsiyniy resurs tekhnolohichnoho rozvytku ekonomiky [Investment Resource of Technology Development in Economy]. *Tekhnolohichniy imperatyv stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy – The technological imperative of socio-economic development of Ukraine*, K.: NAN Ukrainy; In-t ekon. Prohnozuvannia [in Ukrainian].
3. Ivanova, K. V. (2009). Stan fondovoho rynku v period svitovoi finansovoi kryzy i yoho podalshyi rozvytok [State of the stock market during the global financial crisis and its further development]. *Aktualni problemy ekonomiky – Recent economic problems*, № 4, 172-178 [in Ukrainian].
4. Kriuchkoyi, I. V. (2007). Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: stan i perspektyvy pidvyshchennia [Competitiveness of Economy of Ukraine: current state and prospects for improvement]. K.: Osнова [in Ukrainian].
5. Hryshchenka, I. M. (2013). Teoretyko-metodolohichni osnovy innovatsiino-investytsiinoi bezpeky Ukrainy [Theoretical and methodological basis of innovation and investment security Ukraine]. K.: KNUITD [in Ukrainian].
- 6.. Volosiuk, M. V., Honcharov, K. Yu., Zakharin, S V. (2008). Tekhnolohichna modernizatsiia promyslovosti Ukrainy [Technological modernization of industry in Ukraine]. K.: IEP NANU [in Ukrainian].
7. Heiets, V. M. (2006). Ukraina u vymiri ekonomiky znan [Ukraine in terms of the knowledge economy]. K.: Osнова [in Ukrainian].
8. Blank, Y. A. (2009). Upravleniie finansovoi bezopasnostiu predpriatia [Financial enterprise security management]. K.: El-ga [in Russian].
9. Shablysta, L. (2006). Tendentsii zbytkovosti promyslovykh pidpriemstv ta chynnyky, shcho yii zumovliuiut [The losses of industrial enterprises and the factors that contribute to them]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine’s Economy*, № 12, 38 – 47. [in Ukrainian].

Надійшла 05.03.2016

---

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

---

УДК 336.02:[330.322+330.341.1](477)

С. В. Захарін, д. е. н.

**ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Анотація.** Проаналізовано ключові тенденції інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні в контексті макроекономічного розвитку. Наведено проблеми стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності. Подано перелік перспективних фінансових інструментів стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності.

**Ключові слова:** фінансові інструменти, стимулювання, інвестиційна діяльність, інноваційна діяльність.

С. В. Захарин, д. э. н.

**ФИНАНСОВЫЕ РЫЧАГИ АКТИВИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ И ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

**Аннотация.** Проанализированы ключевые тенденции инвестиционной и инновационной деятельности в Украине в контексте макроекономического развития. Приведены проблемы стимулирования инвестиционной и инновационной деятельности. Перечислены перспективные финансовые инструменты стимулирования инвестиционной и инновационной деятельности.

**Ключевые слова:** финансовые инструменты, стимулирование, инвестиционная деятельность, инновационная деятельность.

S. V. Zakharin, Doctor of Economic Sciences

**USE OF FINANCIAL INSTRUMENTS TO STIMULATE INVESTMENT AND INNOVATION**

**Abstract.** Major trends in investment and innovation activity in Ukraine within the context of macroeconomic development are analysed. The questions of stimulating investment and innovation are defined. The prospects of the financial instruments in boosting investment and innovation are outlined.

**Keywords:** financial instruments, incentives, investment, innovation.

**Постановка проблеми.** В розвинутих країнах урядові органи, виходячи з проголошених пріоритетів державної політики, вживають різних заходів задля підтримки та стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності. Інвестиційна та інноваційна діяльність є основою для підтримки стійкого економічного зростання та переходу економіки на модель сталого розвитку. Особливістю побудови сучасних національних економічних систем провідних країн світу є організація взаємовигідних інвестиційних відносин між виробництвом (промисловістю) та іншими інституційними секторами, запровадження в цій роботі ефективних механізмів державно-приватного партнерства, а також побудова раціональних способів захисту інтелектуальної та промислової власності.

В Україні, однак, стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності носить обмежений характер, в першу чергу через гострий дефіцит державних фінансів, що викликаний економічною кризою. Також відсутні методики та механізми ефективного розподілу фінансових ресурсів, що спрямовуються на підтримку інвестиційної та інноваційної діяльності на пріоритетних напрямках, а також контролю за ефективністю витрачання вказаних ресурсів. Не мають належного обґрунтування моделі та методи стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності в умовах так званої "системної кризи", що проявляється не лише в системі економічних показників, а і в інших елементах функціонування держави.

**Аналіз останніх публікацій.** З актуальних питань фінансового стимулювання інвестиційної



## ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

та інноваційної діяльності видається чимало наукових праць. Плідно працюють над цією проблематикою В. Геєць [1], Н. Левчук [4], І. Луніна [5], О. Шнипко [7], Л. Федулова [8] та інші науковці. В той же час, доцільно поглиблено дослідити можливі механізми фінансового стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності з урахуванням макроекономічної динаміки.

**Мета дослідження** – виявити проблеми та перспективи застосування фінансових інструментів стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності.

**Основні результати дослідження.** У періоди загострення економічних криз найбільших втрат зазнає саме інвестиційна сфера. Індекс інвестицій в такі періоди зазвичай демонструє стрімке падіння, глибина якого значно перевищує темпи падіння ВВП. Приміром, у 2009 р. індекс інвестицій становив біля 50%, у 2014 р. – біля 75% [3].

Інноваційна активність у промисловості України залишається традиційно низькою (при цьому вітчизняна статистика інноваційно активними вважає навіть підприємства, в яких частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу реалізації становить менше 1%). Інноваційна активність в Україні у 2014 р. досягла значення 16,1%, що у кілька разів менше показника розвинутих країн. Протягом 2004 – 2014 рр. тривало зниження кількості підприємств, що здійснюють механізацію та автоматизацію виробництва. Найбільш високі темпи спаду технологічної та інноваційної активності демонструють підприємства обробної промисловості, в тому числі машинобудування [2; 6].

Аналітичні дані про ключові тенденції інвестиційної та інноваційної діяльності в контексті макроекономічного розвитку представлено у табл.1.

Таблиця 1

### Інвестиційна та інноваційна активність в економіці України

Показники	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
ВВП, млрд.грн.	170,1	441,5	1082,6	1302,1	1411,2	1454,9	1566,7
Капітальні інвестиції, млрд.грн.	46,6	111,2	189,1	259,9	263,7	247,9	204,1
Загальна сума інноваційних витрат, млрд.грн.	1,8	5,8	8,1	14,3	11,5	9,6	7,7
Капітальні інвестиції, % до ВВП	27,4	25,2	17,5	19,9	18,7	17,0	13,0
Інноваційні витрати, % до ВВП	1,1	1,3	0,7	1,1	0,8	0,7	0,4
Індекс інвестицій до попереднього року, %	114,4	101,9	99,4	118,9	108,5	92,1	75,9

Складено за даними Держстату [2; 3; 6].

Абсолютні показники капітальних інвестицій та інноваційних витрат продемонстрували падіння у 2013 та 2014 рр., що вказує на різке звуження привабливості інвестиційної та інноваційної діяльності. Як наслідок, рівень капітальних інвестицій впав з 19,9% від ВВП у 2011 р. до 13,0% у 2014 р., а рівень інноваційних витрат – з 1,1% від ВВП у 2011 р. до 0,4% у 2014 р. [2; 6].

Водночас показники загальної інвестиційної та інноваційної активності демонструють слабку кореляцію з показниками макроекономічного розвитку. Основними причинами цього явища є непослідовність політики державної підтримки інноваційної діяльності, висока “латентність” інноваційно-технологічних трансформацій (підприємства в переважній більшості не звітують про реалізацію інвестиційно-технологічних проектів), недосконалість методології збору та обробки відповідних даних.

В Україні, не дивлячись на певне пожвавлення розвитку інвестиційної сфери протягом 2005-2008 та 2011-2012 рр., постійно спостерігається старіння основних фондів. У 2006 р. рівень зношеності основних фондів в середньому по економіці перевищив критичну межу 50%. Тенденції споживання основного капіталу в Україні є в цілому деструктивними, оскільки нагромаджені ресурси амортизаційного фонду спрямовуються переважно на “проїдання”, а не на реалізацію програм технічного та технологічного оновлення виробництва.

---

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

---

Технологічна структура інвестицій в основний капітал протягом 2000-2014 рр. не потерпала суттєвих змін – найбільша частина інвестицій в основний капітал спрямовується на обладнання, інструмент та інвентар. В останні роки у технологічній структурі інвестицій в основний капітал домінуючими в обсягах освоєних вкладень стали витрати на придбання машин, обладнання, устаткування для новозбудованих об'єктів і для реконструкції та технічного переоснащення діючих підприємств [8, с.20].

Не дивлячись на постійне зростання вартості основних засобів в економіці, вартість основних засобів організацій, які займаються науково-технічною діяльністю, є нестабільною (приміром, у 2005, 2008, 2013, 2014 рр. зафіксоване зменшення цього показника). Це негативна тенденція, що позбавляє промисловість підґрунтя для розробки наукомісткої та інноваційної продукції, призводить до зменшення технологічного рівня виробництва [7, с.269].

Більшу частку реалізації інноваційної продукції у загальному обсягу реалізованої продукції мають підприємства машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості (ці галузі є інноваційними лідерами), а також підприємства меблевої промисловості (за рівнем інноваційної активності ця галузь є аутсайдером). Меншу частку реалізації інноваційної продукції у загальному обсягу реалізованої продукції мають підприємства легкої промисловості, з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, а також інших галузей (перш за все, за рахунок металургії та обробки металу). Ці галузі, крім виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, відстають і за рівнем інноваційної активності.

В сучасній економіці ключовим елементом, який забезпечує інвестування за рахунок використання залучених джерел, є система фінансових ринків. Основними суб'єктами таких ринків є фінансово-кредитні інститути (банківські і небанківські). У докризовий період на фінансових ринках України спостерігалися суттєвий приріст кількісних параметрів та вдосконалення якісних показників інституцій, представлених в різних фінансових секторах. Між тим, є підстави стверджувати, що в Україні фінансові ринки неефективно справляються з покладеними на них функціями забезпечення перерозподілу інвестиційних ресурсів між різними секторами економіки. Фінансова нестабільність в Україні поставила під загрозу досягнення всіх останніх років – довіру до національної грошової одиниці, стійкість фінансових (перш за все банківського та фондового) ринків, нормальне функціонування системи фінансових посередників [1; 5; 8].

Наслідки загострення економічних криз 2008 р. та 2014 р. показали недосконалість кредитної політики банків. На фоні широкого рекламування, простоти отримання та відсутності застави гіпертрофовані обсяги продемонструвало так зване споживче кредитування (приміром, зафіксоване зростання понад 50% протягом 2006 – першої половини 2008 рр.). Причому більше половини виданих кредитів (у перерахунку) видавалися в іноземній валюті. Це було зумовлено як порівняно низькими відсотковими ставками таких кредитів, так і широким залученням банками зовнішніх запозичень. Недосконалою була і процедура заставного кредитування. Це говорить про неефективність системи ризик-менеджменту банківського сектору, яка стала заручницею гонити за високою рентабельністю. В таких умовах слід визнати і прорахунки НБУ, який вчасно не ввів заборону на кредитування в іноземній валюті та не вжив заходів для регулювання якості кредитного портфелю банків.

Створення нових та модернізація існуючих основних засобів є головним напрямком інвестиційної діяльності суб'єктів промислової діяльності. Отже, ефективність усього інвестиційного процесу визначається не лише обсягами і структурою як джерел, так і напрямків інвестицій, а й їхньою економічною віддачею, яка проявляється лише в результаті використання отриманих в результаті реалізації інвестиційних проектів вигод.

Недостатніми є і темпи введення в дію нових основних засобів (максимальне значення – 5,5% від вартості наявних засобів – зафіксовано у 2005 р.). Частка вартості нововведених основних фондів галузей обробної промисловості у загальній вартості нововведених основних фондів по економіці є стабільною (приблизно 18-22%). Проте слід взяти до уваги, що валова додана вартість промисловості в загальному обсязі валової доданої вартості протягом 2000-2014 рр. коливається в межах 28 – 35%, а вартість основних засобів промисловості в загальній вартості основних засобів по економіці – 34 – 39% [3]. Отже, темпи оновлення основних фондів

---

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

---

у галузях промисловості є такими, що не відповідають її вкладу в загальну економічну динаміку. Вказаний висновок дозволяє висунути гіпотезу про втрату промисловістю набутого технологічного рівня.

Згідно позиції академіка НАН України В. М. Геєця, забезпечення інноваційного оновлення промисловості в сучасній Україні обмежено в першу чергу можливостями фінансування з боку як держави, так і бізнесу фундаментальних досліджень і прикладних розробок, що формують базу для здійснення інновацій [1, сс. 4-25]. Вирішувати вказані проблеми необхідно в контексті реформування міжбюджетних відносин [5, сс. 70-74]. Кошти державного та місцевих бюджетів мають стати стимулятором інвестиційної та інноваційної активності, але це можливо за умови наявності відповідних правових, організаційних та адміністративно-технічних інструментів.

У розвитку вітчизняної економіки панують тенденції, протилежні загальносвітовим. У період кризи в Україні відбулася докорінна зміна структури економіки на користь низькотехнологічних і сировинних галузей, що зберігається досі. Відновлювальне зростання, яке фіксувалося у докризовий період, базувалося переважно на сировинних галузях та галузях первинної переробки. Відповідно, на світових ринках Україна представлена переважно сировинною продукцією та напівфабрикатами [9; 10]. Зростання відбувалося в основному за рахунок екстенсивних чинників [7, с.304]. За такої структури економіки, в якій обробній промисловості та машинобудуванню відведено незначне місце, не може реалізовуватись інноваційна модель розвитку економіки навіть індустріального типу (про постіндустріальний розвиток взагалі не йдеться).

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** Головним інституційним завданням державної політики щодо стимулювання формування джерел продуктивної інвестиційної та інноваційної діяльності реального сектора економіки має стати створення високопривабливого економіко-правового середовища, яке активізує інвестиційно-інноваційний процес на пріоритетних напрямках реального та інфраструктурного секторів економіки, з активізацією здійснення інвестиційних вкладень інноваційного характеру.

Застосування фінансових інструментів стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності мають забезпечити сприяння у вирішенні макроекономічних завдань: зростання валового внутрішнього продукту; підвищення конкурентоспроможності економіки; підтримку розвитку високотехнологічних виробництв; подальше формування інституцій національної інноваційної системи; стимулювання високотехнологічного експорту; впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Доцільне подальше удосконалення державної політики, спрямованої на розвиток фінансової системи та фінансових ринків, за такими напрямками:

- вирішення стратегічних завдань розвитку банківського сектора та посилення його орієнтації на реалізацію інвестиційно-інноваційних запитів національної економіки (стимулювання створення нових кредитних структур, а також можливостей для широкого використання "дешевих" кредитних ресурсів на розвиток завдань структурної модернізації та підвищення технологічного рівня промислового виробництва);

- створення Державного банку розвитку (Державного інвестиційного банку), діяльність якого має бути спрямована на фінансування капіталомістких інфраструктурних проектів із тривалим строком окупності (як правило, на паритетних засадах державно-приватного партнерства), сприяння створенню високотехнологічних виробництв, забезпечення якісного прориву у сфері виробничого інвестування (найважливішими умовами для досягнення цих цілей є наявність достатнього капіталу, твердих державних гарантій, чітка організація інвестування і твердий контроль за цільовим використанням ресурсів);

- підтримка подальшого розвитку фондового ринку і його інфраструктури шляхом трансформації механізмів регулювання та саморегулювання на основі реалізації пріоритетів державної інвестиційної політики, включаючи посилення контролю за дотриманням учасниками фондового ринку регулятивних вимог;

- чітке визначення прав та обов'язків емітентів та інвесторів, підвищення вимог до стандартів корпоративної звітності, запровадження міжнародних стандартів обліку прав власності на цінні папери, спрощення процедури розрахунків за угодами з цінними паперами за участю нерезидентів;

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

- приведення інвестиційного законодавства до міжнародних стандартів;
- розширення доступних для інвесторів спектру фінансових інструментів.

Доцільно вжити заходів з оптимізації фіскальної (бюджетно-податкової) політики, яка в умовах посткризового розвитку виступатиме основним стимулятором інвестиційної та інноваційної активності, а саме:

- формування реалістичного бюджету розвитку, видаткова частина якого передбачатиме фінансування прямих інвестицій держави, що надаються на конкурсній (грантовій) основі для спільного фінансування інноваційно-технологічних проектів, а також програм модернізації основних фондів;

- звільнення з бази оподаткування коштів, які спрямовуються на фінансування науково-практичних досліджень, інноваційних проектів (з прорівнюванням їх до інвестицій у інтелектуальний капітал);

- звільнення з бази оподаткування коштів, витрачених платниками на отримання власної освіти та послуг охорони здоров'я, інформаційно-консалтингових послуг, підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів, на соціальне забезпечення (з прорівнюванням їх до інвестицій у людський капітал), а також інвестицій, здійснених у відкриття власної справи;

- надання пільг підприємствам, які здійснюють високотехнологічне виробництво, а також експортують високотехнологічну продукцію;

- звільнення від оподаткування ресурсів комерційних банків, страхових компаній, пенсійних фондів та інших фінансових установ, які спрямовуються на інвестиційне кредитування чи інвестуються в інноваційні підприємства;

- законодавче встановлення порядку звітності та контролю за використанням фінансових ресурсів, наданих у вигляді пільг, з правом стягнення їх до бюджету в разі нецільового або неефективного використання.

У подальшому мають бути виконані дослідження з питань моделювання фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності в умовах високого боргового навантаження на бюджет.

**Література**

1. Геєць, В. М. Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання / В. М. Геєць // *Економіка України*. – 2015. - № 1. – С.4-25.
2. Інноваційна діяльність промислових підприємств України у 2014 році: експрес-повідомлення Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
3. Капітальні інвестиції в Україні у 2014 році: експрес-повідомлення Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
4. Левчук, Н. І. Формування та використання інвестиційного ресурсу інноваційного розвитку промислових підприємств / Н. І. Левчук // *Проблеми науки*. – 2012. – № 5. – С. 15- 19.
5. Луніна, І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ / І. О. Луніна // *Економіка України*. – 2014. – № 11. – С. 61-75.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник / відповідальний за випуск: І. В. Калачова. – К.: Держстат України, 2014. – 287 с.
7. Шнипко, О. С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації: монографія / О. С. Шнипко. – К.: Наукова думка, 2003. – 334 с.
8. Федулова, Л. Технологічна готовність економіки України до нових викликів в умовах відсутності технологічної політики / Л. Федулова // *Економіка України*. – 2010. – № 9. – С. 12-25.
9. Development: Aid increases, but with worrying trends/ Сайт Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/document/29/>.
10. Industrial Development Report Series / Сайт Організації Об'єднаних націй з промислового розвитку (UNIDO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unido.org/index.php?id=o5156>.

**References**

1. Heiets, V. M. (2015). Bariery na shliakhu rozvytku promyslovosti na innovatsiinii osnovi ta mozhlyvosti yikh podolannia [On the obstacles to industrial development based on innovation and ways to overcome them]. *Ekonomika Ukrainy – The economy of Ukraine*, 1, 4-25 [in Ukrainian].
2. Innovatsiina diialnist promyslovykh pidpriemstv Ukrainy u 2014 rotsi [Innovation activity of industrial enterprises in Ukraine 2014]. Express issues. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) [in Ukrainian].
3. Kapitalni investytsii v Ukraini u 2014 rotsi: ekspres-povidomlennia Derzhstatu Ukrainy [Capital investment in Ukraine in 2014: Express issues. State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) [in Ukrainian].

---

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

---

4. Levchuk, N. I. (2012). Formuvannya ta vykorystannya investytsiinoho resursu innovatsiinoho rozvytku promyslovykh pidpriemstv [Formation and use of investment resources of innovative industrial development]. *Problemy nauky*, 5, 15- 19 [in Ukrainian].
5. Lunina, I. O. (2014). Biudzhethna detsentralizatsiia: tsili ta napriamy reform [Fiscal decentralization: goals and reform directions]. *Ekonomika Ukrainy – The economy of Ukraine*, 11, 61-75 [in Ukrainian].
6. Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini [Research and Innovation in Ukraine]. (2014). *Statystychnyi zbirnyk – Statistical Bulletin*. I. V. Kalachova. – Kyiv: Derzhstat Ukrainy [in Ukrainian].
7. Shnytko, O. S. (2003). Natsionalna konkurentospromozhnist: sutnist, problemy, mekhanizmy realizatsii [National competitiveness: essence, problems and realization mechanisms]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Fedulova, L. (2010). Tekhnolohichna hotovnist ekonomiky Ukrainy do novykh vyklykiv v umovakh vidsutnosti tekhnolohichnoi polityky [Technological readiness of Ukraine's economy to new challenges in the absence of technological policy]. *Ekonomika Ukrainy – The economy of Ukraine*, 9, 12-25 [in Ukrainian].
9. Development: Aid increases, but with worrying trends / Site of Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) Retrieved from: <http://www.oecd.org/document/29/>.
10. Industrial Development Report Series / Site of UNO Industrial Development Organization (UNIDO) Retrieved from: <http://www.unido.org/index.php?id=o5156>.

Надійшла 16.02.2016

---

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

---

УДК 336(477)

К. В. Повжик, аспірант

**ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ  
ТУРБУЛЕНТНОСТІ**

**Анотація.** У статті обґрунтована необхідність дослідження фінансового ринку та визначена його роль у розвитку економіки. Проаналізовані основні сектори фінансового ринку: банківський сектор, валютний та фондовий ринки, ринок небанківських фінансових установ. Визначені основні особливості їхнього розвитку. Сформовані рекомендації, щодо покращення поточної ситуації.

**Ключові слова:** фінансовий ринок, банківський сектор, валютний ринок, лізинг, страхування, фондовий ринок.

Е. В. Повжик, аспірант

**ФИНАНСОВЫЙ СЕКТОР УКРАИНЫ: ДЕТЕРМИНАНТЫ РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ  
ТУРБУЛЕНТНОСТИ**

**Аннотация.** В статье обоснована необходимость исследования финансового рынка и определена его роль в развитии экономики. Проанализированы основные секторы финансового рынка: банковский сектор, валютный и фондовый рынки, рынок небанковских финансовых учреждений. Определены основные особенности их развития. Сформированы рекомендации по улучшению текущей ситуации.

**Ключевые слова:** финансовый рынок, банковский сектор, валютный рынок, лизинг, страхование, фондовый рынок.

K. V. Povzhyk, Postgraduate Student

**FINANCIAL SECTOR OF UKRAINE: FACTORS OF DEVELOPMENT IN TURBULENT TIMES**

**Abstract.** The necessity of the financial market investigation and its role in the economic development are determined. The major sectors of the financial market: banking, foreign exchange and stock markets, the market of non-bank financial institutions are analysed and the main peculiarities of their development are defined. Recommendations for improvement of the current situation are suggested.

**Keywords:** financial market, banking sector, foreign exchange market, leasing, insurance, stock market.

**Актуальність теми дослідження.** В сучасних економічних реаліях важко переоцінити роль фінансового сектору, адже саме він забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами економіки. Тому питання забезпечення стабільності функціонування фінансового сектору, причини, що її порушують та об'єктивна оцінка сучасного стану фінансового ринку України є актуальним питанням сьогодення.

**Постановка проблеми.** У розвинених країнах фінансові ринки є досить ефективними. Вітчизняний фінансовий сектор на сьогодні не відповідає потребам української економіки та є вразливим до зовнішніх та внутрішніх коливань ринкової кон'юнктури та економічних потрясінь.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблеми та особливості розвитку фінансового ринку України було досліджено такими відомими вітчизняними науковцями як: І. Алексєєв, О. Барановський, О. Вовчак, В. Геєць, О. Кіреєв, В. Корнеєв, О. Костюк, В. Міщенко, Т. Смовженко, В. М. Опарін, О. Р. Романенко, В. Стельмах, І. О. Школьник та ін.

## ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

**Постановка завдання.** На сьогодні фінансовий ринок потребує удосконалення, визначення основних векторів його зміцнення, розробки довгострокової стратегії росту. Метою статті є дослідження його стану та основних чинників, що впливають на його розвиток в сучасних умовах.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасні процеси, що відбуваються у світовій економіці, значним чином видозмінюють фінансовий ринок як на глобальному, так і локальному рівнях. Поштовхом до перегляду критеріїв фінансової стабільності, ролі держави у регулюванні діяльності суб'єктів фінансового ринку стала масштабність фінансово-економічної кризи 2008 р., причому гостроту проблеми обумовлює те, що світова економіка все ще перебуває в рецесії після неї.

В цьому аспекті чільне місце займає питання вітчизняного фінансового ринку в розрізі сегментарного аналізу з метою виявлення диспропорцій його розвитку та його приведення до міжнародних норм та стандартів. Дослідження фінансового ринку України є дуже важливим аспектом, оскільки останній є домінуючою рушійною інвестиційної складової реального сектору економіки.

Для визначення причин, що стримують розвиток фінансового ринку України, проведемо аналіз усіх його складових. Для початку розглянемо структуру активів фінансового ринку України за секторами (табл.1).

Таблиця 1

**Структура активів за секторами фінансового ринку України за 2008-III кв. 2014 рр.**  
(млрд. грн.)

Фінансові активи	2008	2009	2010	2011	2012	2013	III кв. 2014
Фінансовий ринок	1464,1	1549,9	1737,6	1882,9	1967,1	2134,5	2482,3
Депозитні корпорації	1267,9	1322,3	1468,9	1584,0	1608,7	1747,9	2046,0
% до підсумку	87%	85%	85%	84%	82%	82%	82%
Активи банків	926,1	880,3	942,1	1054,3	1127,2	1278,1	1343,4
% до підсумку	63%	57%	54%	56%	57%	60%	54%
Небанківський фінансовий ринок	196,2	227,6	268,7	298,9	358,4	386,6	436,2
% до підсумку	13%	15%	15%	16%	18%	18%	18%
Інші фінансові посередники	98,5	114,3	142,3	180,3	224,7	250,1	293,1
Допоміжні фінансові організації	54,2	70,2	79,0	70,1	76,5	70,9	75,1
Страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди	43,5	43,1	47,4	48,5	57,3	65,7	68,0

Джерело: [http://nssmc.gov.ua/user\\_files/content/965/1427444686.pdf](http://nssmc.gov.ua/user_files/content/965/1427444686.pdf)

Наведені дані ілюструють тенденцію, характерну для країн, в яких відбувається становлення ринкових відносин – домінування банківського сектору. Зокрема, співвідношення активів депозитних корпорацій і небанківського фінансового сектору складало у 2008 р. 87% і 13% відповідно, 2013 – 82% і 18%. Хоча превалювання банківського сектору залишилось, проте його питома вага зменшилась. Самі ж активи фінансового сектору протягом досліджуваного періоду демонструють тенденцію до зростання в абсолютному вираженні, але зазначимо, що ріст у 2008-2009 та протягом 2014 р. пов'язаний з переоцінкою активів у зв'язку із девальвацією гривні.

Оскільки фінансовий ринок України є банкоцентричним, розглянемо основні показники його розвитку у табл. 2.

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

Таблиця 2

**Основні показники діяльності банківського сектору України за 2007- 2014 рр.  
(млрд. грн.)**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Номинальний ВВП	720,7	948,1	913,3	1082,6	1316,6	1411,2	1454,9	1566,7
Ланцюговий темп росту, %	100	131,5	96,3	118,5	121,6	107,2	103,1	107,7
Активи	599,4	926,1	880,3	942,1	1054,3	1127,2	1278,1	1316,9
Ланцюговий темп росту, %	100	154,5	95,1	107,0	111,9	106,9	113,4	103,0
Доходи банків	68,2	122,6	142,9	136,8	142,8	150,4	168,9	210,2
Витрати банків	61,6	115,3	181,4	149,9	150,5	145,6	167,5	263,2
Фінансовий результат	6,6	7,3	-38,5	-13,1	-7,7	4,8	1,4	-53,0

Джерело: <http://www.bank.gov.ua/>

Показники номінального ВВП, активів, кредитного портфелю у 2007-2008 рр. зростали. Проте, варто відмітити, що темп росту ВВП склав 131,5%, а активів банківського сектору - 155%. Це свідчить про невиправдане розширення банківського сектору та нарощення його спекулятивної складової [10]. В результаті нарощення ризиків в системі та впливу кризи 2008-2009 рр. загальні збитки у 2009 р. склали 38,5 млрд. грн. У 2013 р. можна спостерігати схожу тенденцію – перевищення темпів росту показників банківського сектору над макроекономічними в результаті чого банківський сектор знову стає вразливим до загострення соціально-політичної ситуації в країні. Наслідками стало введення тимчасової адміністрації та ліквідація більш ніж 50 банків, зростання збитків банківського сектору у 2014 р. до 53 млрд. грн., тотальна втрата довіри до банківських установ серед населення.

Окремої оцінки варте співвідношення кредитів та депозитів у банківському секторі країни. Протягом 2007-2014 рр. обсяг виданих кредитів постійно перевищував обсяги депозитного портфелю. Це свідчить про недовіру домогосподарств до банківських установ як інструмента інвестицій. Це підтверджує і динаміка депозитного портфелю (табл. 3). Зокрема, протягом досліджуваного періоду цей показник мав від'ємну динаміку (скорочення на 6,9%) лише у 2009 р., що пояснюється світовою фінансовою кризою, проте зростання останніх років обумовлено переоцінкою валютних депозитів. Згідно даних НБУ, обсяг гривневих депозитів у 2013 р. склав 421,8 млрд. грн., у іноземній валюті – 248,2 млрд. грн. Аналогічні показники станом на кінець 2014 р. складають 365,5 млрд. грн. і 309,6 млрд. грн. відповідно, у 2015 р. 391,9 та 324,8 млрд. грн.

Таблиця 3

**Динаміка депозитного портфелю банківського сектору України у 2006-2015 рр.**

	Обсяги депозитного портфелю, млрд. грн.	Темп росту, %	Обсяги депозитів у гривні, млрд. грн.	Темп росту, %	Обсяги депозитів в іноземній валюті, млрд. грн.	Темп росту, %
1	2	3	4	5	6	7
2006	185,9	100,0	115,1	100,0	70,8	100,0
2007	283,9	152,7	192,3	167,1	91,6	129,4
2008	359,7	126,7	201,8	104,9	157,9	172,4
2009	335,0	93,1	173,1	85,8	161,9	102,5
2010	416,7	124,4	239,3	138,2	177,4	109,6



**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА***Продовження таблиці 3*

1	2	3	4	5	6	7
2011	491,8	118,0	280,4	117,2	211,4	119,2
2012	572,3	116,4	320,3	114,2	252	119,2
2013	670,0	117,1	421,8	131,7	248,2	98,5
2014	675,1	100,8	365,5	86,7	309,6	124,7
2015	716,7	106,2	391,9	107,2	324,8	104,9

Джерело: <http://www.bank.gov.ua/>

Як бачимо, у 2014 обсяг гривневих депозитів скоротився в абсолютному вираженні, аналогічний показник в іноземній валюті зріс, але, враховуючи девальвацію національної валюти, можемо говорити про те, що населення масово вилучало і ці вклади. У 2015 р. обсяги вкладів у національній і в іноземній валюті дещо зросли. Зростання гривневих депозитів обумовлено тим, що частина населення все ж повернула свої депозити з метою хоча б часткового захисту від інфляції, частина отримала кошти від Фонду гарантування вкладів та розмістила їх переважно в банках-агентах. Обсяги відтоку вкладів в іноземній валюті все ще залишаються високими – про це свідчать темпи приросту депозитного портфелю, які в порівнянні з рівнем девальвації національної валюти є досить незначними.

Безумовно, поточна ситуація в банківському секторі загострюється зниженням платоспроможності позичальників (табл. 4).

*Таблиця 4***Динаміка кредитного портфеля та проблемної заборгованості банківського сектору України за 2006-2014 рр.**

	Кредитний портфель, млрд. грн.	Темп росту, %	Проблемні кредити, млрд. грн.	Темп росту, %	Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі, %
2006	245,2	100,0	4,5	100,0	1,8
2007	426,9	174,1	6,4	142,2	1,5
2008	734,0	171,9	18,02	281,6	2,5
2009	723,3	98,5	69,9	387,9	9,7
2010	732,8	101,3	84,9	121,5	11,6
2011	801,8	109,4	79,3	93,4	9,9
2012	815,1	101,7	72,5	91,4	8,9
2013	910,8	111,7	70,2	96,8	7,7
2014	1020,7	112,1	135,9	193,6	13,3

Джерело: <http://www.bank.gov.ua/>

Кредитний портфель протягом 2006-2008 рр. щороку збільшувався майже вдвічі. Скорочення у 2009 р. було обумовлене фінансовою кризою, воно не було досить масштабним в абсолютному вираженні, оскільки валютні кредити були переоцінені у зв'язку з девальвацією національної валюти. Разом з цим зросла частка проблемних кредитів у кредитному портфелі у 2009 р. до 9,7%, подальше нарощення цього показника до 11,6% у 2010 р. пояснюється рецесією в економіці [4]. Протягом 2011-2013 рр. цей показник поступово скорочувався за рахунок зниження обсягів проблемних кредитів і нарощення кредитного портфелю. У 2014 р. обсяг проблемної заборгованості банків зріс майже вдвічі до 135,9 млрд. грн. (13,3 % від загального обсягу кредитів).

## ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

В результаті вищеописаних чинників, спостерігається значний відтік капіталу іноземних інвесторів. Зокрема, у 2015 р. Європейський банк реконструкції і розвитку придбав 30% акцій Райфайзен банк Аваль, крім цього також планується збільшення його частки в ПАТ Укрсиббанк з 15 до 40%. Однією з гучних угод початку 2016 р. став продаж ПАТ Укрсоцбанк (дочірній банк італійського Unicredit Group). Власником 99,8% частки Unicredit Group в ПАТ Укрсоцбанк стане консорціум Альфа Груп. Натомість італійський холдинг отримає 9,9% акцій в АВН Holdings (материнська компанія Альфа Груп).

Однією зі складових фінансового ринку є валютний ринок. За останні роки він зазнав значних потрясінь, серед яких стрімка девальвація національної валюти. Офіційна вартість 100 доларів США за 2006-2015 рр. наведена на рис. 1.

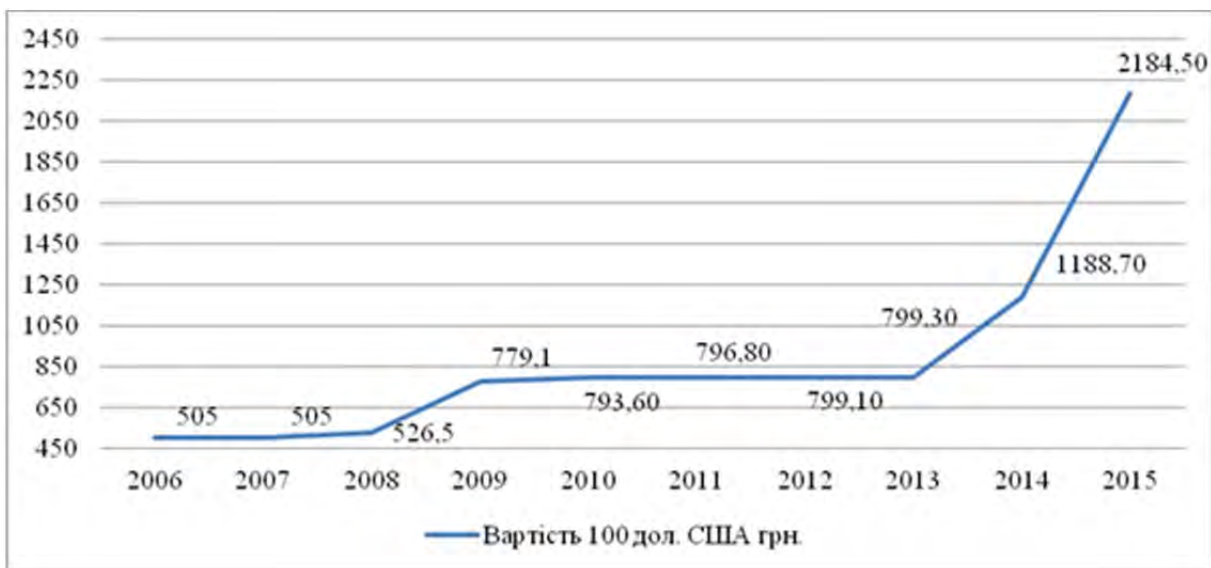


Рис. 1 Офіційний курс долара у 2006-2015 рр. [7]

З наведених вище даних бачимо, що відбулося падіння гривні у 2013-2015 рр. майже втричі. Це в свою чергу вплинуло значною мірою і на фінансовий ринок дестабілізуючи його. Для стримування паніки серед населення Національний банк України ввів додаткові податки на придбання валюти та обмеження на купівлю та зняття валюти з рахунків, але це призвело лише до збільшення частки сірого та чорного валютних ринків та значного відхилення курсів. Значною мірою такі процеси ускладнили діяльність суб'єктів господарювання [1].

Через вищеописані причини НБУ здійснював рефінансування комерційних банків. Проте досить часто воно виконувалось виходячи не з якісних критеріїв, а з політичних вподобань. Зокрема обсяги кредитів, наданих більш ніж на 30 днів у 2014 р. склали 115,6 млрд. грн., у 2015 р. 17,3 млрд. Зниження обсягів рефінансування пояснюється виснаженням золотовалютних резервів (рис. 2), які ще були паралельно направлені на підтримку валютного курсу.

Як бачимо, у 2014 р. об'єм золотовалютних резервів сягнув мінімуму 7533 млн. дол. США. У 2015 р аналогічний показник склав 13300 млн. дол. США, що значною мірою було обумовлено отриманням кредитів від МВФ: 2 транші у 2014 р. у розмірі 4,6 млрд. дол. та 2 транші у 2015 р. у розмірі 6,5 млрд. дол. США.

Фондовий ринок є важливою складовою фінансового ринку країни. Його основними функціями є обмеження монополізму, створення конкуренції на ринку фінансових ресурсів, забезпечення їх ефективного перерозподілу. На сьогодні фондовий ринок України можна охарактеризувати як слабкий та слаборозвинений. Він абсолютно не виконує жодної із вищеописаних функцій.

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**



Рис. 2 Обсяги золотовалютних резервів НБУ 2006-2015 рр. [7]

Як бачимо з табл. 5, обсяги біржових контрактів з цінними паперами протягом 2007-2014 рр. постійно зростали, крім 2009 р. Подальші темпи росту біржових контрактів значно перевищують темпи росту ВВП країни, що вказує на те, що в післякризовий період операції фондового ринку носили переважно спекулятивний характер [1].

Таблиця 5

**Обсяг біржових контрактів з цінними паперами та їхня структура за організаторами торгів у 2007-2014 рр.**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ПФТС	30,8	34	14	61	88,9	89,5	102,4	99,9
% до підс.	87,7	89,9	38,9	46,5	37,7	33,9	21,7	15,9
Перспектива	0,4	1,4	11,4	36,6	79,1	146	289,2	496,1
% до підс.	1,1	3,7	31,7	27,9	33,5	55,2	61,2	78,8
Українська біржа	-	-	3,3	27,5	63,9	24,1	10,3	8,6
% до підс.	-	-	9,2	20,9	27,1	9,1	2,2	1,4
ПФБ	0,04	0,2	1,0	0,2	0,3	0,7	13,1	12,7
% до підс.	0,1	0,6	2,7	0,2	0,1	0,3	2,8	2,0
УМФБ	0,5	1,2	0,5	2,7	2,1	2,1	11,8	10
% до підс.	1,5	3,1	1,4	2,0	0,9	0,8	2,5	1,6
Інші	3,3	1,0	9,1	30,8	65,4	26,0	55,7	2,1
% до підс.	9,5	2,7	25,4	23,5	27,7	9,8	11,8	0,3
Всього	35,1	37,8	36	131,3	235,8	264,3	472,2	629,4
Темп росту, %	100,0	107,7	95,2	364,7	179,6	112,1	178,7	133,3

Джерело: <http://www.nssmc.gov.ua/>

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, станом на 1 січня 2015 р. в Україні зареєстровано 10 організаторів торгів на фондовому ринку. Світовий досвід дозволяє стверджувати, що така кількість є досить великою, для організації ефективної біржової діяльності достатньо значно меншої кількості. Зокрема, в США, країні, що є світовим лідером бір-

## ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

жової діяльності нараховується 11 фондових бірж, Великобританії – 5, Швеції, Швейцарії, Нідерландах – 1. Велика кількість організаторів торгів на ринку цінних паперів, призводить до децентралізації попиту та пропозиції на фінансові інструменти, провокує спекуляції.

Отже, проведемо структурний аналіз обсягу біржових контрактів за фондовими біржами (табл. 5). Згідно даних НКЦПФР, у 2007-2008 рр. лєвова частка біржових контрактів була укладена через ПАТ «Фондова біржа ПФТС» - 87,7% та 89,9% відповідно, у 2010 р. частка цієї біржі скоротилась більш ніж вдвічі до 38,9%, у 2014 р. 15,9% (99,9 млрд. грн.) і стала другою за розміром біржею на ринку цінних паперів України. Натомість значною мірою наростила свої позиції біржа ПАТ «Фондової біржі «Перспектива» – з 1,1% у 2007 р. вона наростила обсяги торгів до 78,8% у 2014 р. та 496,1 млрд. грн. у абсолютному вираженні. Загалом наведені дані демонструють, що на 2 біржі вітчизняного фондового ринку припадає 94,7% (596 млрд. грн.), на 5 перших бірж - 99,7% (627,3 млрд. грн.). Проте, враховуючи потреби держави та досвід зарубіжних країн, зазначимо, що навіть функціонування п'яти торгових площадок ускладнює контроль над операціями з цінними паперами та сприяє розповсюдженню маніпулювання вартістю цінних паперів, що котируються.

На сьогодні біля 90% інструментів на фондовому ринку України використовується для уникнення сплати податків та для «відмивання» грошей. З метою підвищення кількісних та якісних показників фондового ринку Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку здійснюється ряд заходів. Одним із таких є набуття чинності Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». Цей нормативно-правовий акт встановлює нові вимоги до надання ліцензій для суб'єктів господарювання, зокрема і для тих, що здійснюють діяльність на фондовому ринку. Результатом стало відкликання ліцензії у 2 організаторів торгів - ПАТ «Фондова біржа ПФТС» та ПАТ «Українська біржа». Також у 2015 р. була відкликана ліцензія у ПрАТ "Українська міжнародна фондова біржа" – причиною стала необхідність проведення перевірки у ході провадження про правопорушення на фондовому ринку. Описані вище події свідчать про формування монополії на фондовому ринку в особі ПАТ «Фондової біржі «Перспектива».

Розглянемо структуру торгів на фондовому ринку за 2007-2014 рр. (табл. 6). За досліджуванний період відбулись значні зміни в структурі торгів. Поступово скоротилась частка акцій з 38,7% (13,6 млрд. грн.) у 2007 р. до 4,2% (26,6 млрд. грн.) у 2014 р. та облігацій підприємств з 49,5% (17,4 млрд. грн.) у 2007 р. до 5,4% (33,8 млрд. грн.) у 2014 р. Структура була змінена на користь державних облігацій: їхня частка зросла з 8% (2 млрд. грн.) у 2007 р. до 87,9% (553,3 млрд. грн.) у 2014 р. Основною причиною такого зростання ринку облігацій внутрішньодержавної позики є політика уряду, направлена на погашення дефіциту бюджету шляхом випуску боргових цінних паперів. Також значний обсяг ОВДП емітується для здійснення рефінансування старих зобов'язань, термін погашення по яких настав. Нерозвиненим залишається ринок похідних цінних паперів, станом на кінець 2014 р. їхня питома вага у загальних обсягах торгів склала 1,5% (9,6 млрд. грн.), що в свою чергу не дає можливості учасникам ринку хеджувати ризики та захистити себе від цінових коливань на товарному, фондовому та валютному ринках.

Таблиця 6

**Структура торгів на фондовому ринку України за фінансовими інструментами за 2007-2014 рр., млрд. грн.**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Акції	13,6	11,8	13,5	52,7	79,22	23,4	45,3	26,6
% до підс.	38,7	31,2	37,5	40,1	33,6	8,9	9,6	4,2
Облігації підприємств	17,4	16,6	7,07	6,71	21,42	26,4	49,4	33,8
% до підс.	49,5	43,9	19,6	5,1	9,1	10,0	10,5	5,4
Облігації місцевих позик	0,8	0,46	0,03	0,14	0,5	6,4	0,9	0,6
% до підс.	2,3	1,2	0,1	0,1	0,2	2,4	0,2	0,1

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА***Продовження таблиці 6*

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Державні облигації України	2,8	8,6	8,2	60,9	99,1	179,1	351,3	553,3
% до підс.	8,0	22,8	22,8	46,4	42,0	67,8	74,4	87,9
Деривативи	0,05	0,12	0,05	3,7	23,8	25	21,4	9,6
% до підс.	0,1	0,3	0,1	2,8	10,1	9,5	4,5	1,5
Інші цінні папери	0,49	0,22	7,15	7,15	11,76	4	3,9	5,5
% до підс.	1,4	0,6	19,9	5,4	5,0	1,5	0,8	0,9
Усього	35,1	37,8	36	131,3	235,8	264,3	472,2	629,4

Джерело: <http://www.nssmc.gov.ua/>

Сектор фінансових послуг включає в себе страхові компанії, недержавне пенсійне забезпечення, лізингові компанії та ін. Найбільш капіталізованим серед них є ринок страхових послуг. Розглянемо основні показники розвитку страхового ринку (табл. 7).

*Таблиця 7***Основні показники розвитку страхового ринку України у 2007-2014 рр.**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Валові страхові премії, млрд. грн.	18,0	24,0	20,4	23,1	22,7	21,5	28,7	26,8
Валові страхові виплати, млрд. грн.	4,2	7,1	6,7	6,1	4,9	5,2	4,7	5,0
Рівень валових виплат, %	23,3	29,6	32,8	26,4	21,6	24,2	16,4	18,7
Обсяг сформованих страхових резервів, млрд. грн.	8,4	10,9	10,1	11,4	11,2	12,6	14,4	15,8
Загальні активи страховиків, млрд. грн.	32,2	41,9	42,0	45,2	48,1	56,2	66,4	70,3
Номинальний ВВП	720,7	948,1	913,3	1082,6	1316,6	1411,2	1454,9	1566,7
Частка валової страхової премії у ВВП, %	2,5	2,5	2,2	2,1	1,7	1,5	2,0	1,7
Частка активів страховиків у ВВП, %	4,5	4,4	4,6	4,2	3,7	4,0	4,6	4,5

Джерело: <http://nfp.gov.ua/>

Згідно даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, станом на кінець 2014 р. кількість страхових компаній становила 382, що на 25 менше ніж у 2013 р. Частка валових страхових премій у ВВП складає 1,7%, що на 0,3% менше ніж у минулому році. Скорочення цього показника пояснюється зменшенням обсягів надходжень валових страхових премій в абсолютному вираженні з 28,7 млрд. грн. у 2013 р. до 26,8 млрд. грн. у 2014 р. (на 6,6%). Зменшення валових страхових премій відбулось за рахунок таких видів страхування: страхування майна скоротилось на 15%; страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ на 32,7%; страхування відповідальності перед третіми особами на 20,8%. Натомість зросли валові премії зі страхування фінансових ризиків на 12,5%, страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів на 38,8%, медичне страхування 9,3%.

Протягом досліджуваного періоду обсяги страхових резервів зросли майже вдвічі з 8,4 млрд. грн. у 2007 р. до 15,8 млрд. грн. у 2014 р. Загальні активи страховиків протягом 2007-2014 рр. постійно зростали, та у 2014 р. становили 70,3 млрд. грн. (4,5% від ВВП). Для порівняння аналогічний показник у розвинутих країнах є значно вищим і становить: Великобританія - 96,5%, США

## ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

- 45,2%, Японія - 66,9%, Франція - 63,0%, Німеччина - 45,5%. Хоча страховий ринок активно розвивається, рівень його покриття залишається все ще досить низьким – 3-5%, для порівняння у країнах Західної Європи він складає понад 95% [9].

Одним із джерел залучення довгострокових фінансових ресурсів в економіку є недержавне пенсійне забезпечення. Сума пенсійних внесків станом на кінець 2014 р. складає 1,8 млрд. грн., що 13,9% більше в порівнянні з попереднім роком. Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на кінець 2014 р. становила 2 469,2 млн. грн., що на 18,2 %, або на 379,4 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2013 р. Виходячи з вищезазначених даних бачимо, що рівень розвитку цього сектору також є вкрай низьким, що пов'язано з низьким рівнем популярності цих послуг серед населення, а також низьким рівнем доходів останніх.

Лізинг є одним із джерел залучення капітальних інвестицій для структурної перебудови та оновлення основних фондів [2]. На жаль, цей сегмент фінансового ринку також є досить слабо-розвиненим. Станом на кінець 2014 р. в Україні було зареєстровано 267 юридичних осіб, що надають послуги лізингу. В порівнянні з 2013 р. їхня кількість зросла на 13 од. Розглянемо вартісну структуру договорів лізингу за 2007-2014 рр. (табл. 8.).

Загалом динаміка договорів лізингу у 2007-2014 рр. була позитивною, крім 2009 р. та 2014 р. У першому випадку зниження було обумовлено світовою фінансовою кризою у другому - нестабільною соціально-політичною ситуацією. Динаміка показників лізингової діяльності повністю корелює із загальними тенденціями фінансового ринку.

Таблиця 8

**Вартісна структура договорів лізингу за галузями у 2007-2014 рр.**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Вартість договорів	20,2	28,5	27,2	30,6	33,6	41,5	67,1	58,6
Транспорт	12,9	14,6	16,1	18,1	19,3	24,1	48,2	36,6
% до підсумку	63,8	51,2	59,1	59,3	57,4	58,1	71,7	62,6
Сфера послуг	0,6	2,2	2,2	1,5	2,1	2,0	1,4	1,2
% до підсумку	3,0	7,7	8,1	5,0	6,2	4,8	2,0	2,0
Сільське гос-во	3,0	2,3	3,2	4,0	4,8	7,9	9,4	11,2
% до підсумку	14,8	8,1	11,7	13,0	14,2	19,0	14,0	19,2
Будівництво	2,1	4,3	3,0	2,5	2,3	2,1	1,9	2,0
% до підсумку	10,4	15,1	11,0	8,3	6,7	5,0	2,8	3,4
Інші	1,6	5,1	2,7	4,4	5,2	5,4	6,3	7,5
% до підсумку	8,0	17,9	10,1	14,4	15,5	13,1	9,4	12,9

Джерело: <http://nfp.gov.ua/>

Питома вага договорів у транспортній галузі коливалась протягом досліджуваного періоду в діапазоні 51-72%, але постійно була домінуючою. Друга галузь за обсягом укладених договорів лізингу – сільське господарство – 19,2% від усіх укладених договорів або 11,2 млрд. грн. у абсолютному вираженні. Спостерігається скорочення питомої ваги договорів лізингу у сфері послуг: максимальна частка складала 8,1% (2,2 млрд. грн.) у 2009 р., у 2014 р. – 2% (1,2 млрд. грн.). Станом на кінець 2014 р. питома вага договорів у сфері будівництва складала 3,4% (2 млрд. грн.), у 2013 р. цей показник був нижчим і складав 2,8% від усіх укладених договорів (1,9 млрд. грн.).

Виходячи з проведеного аналізу та встановлених особливостей функціонування вітчизняного фінансового ринку, пропозиції для його подальшого розвитку пропонуємо умовно розділити на загальні (ті, що стосуються фінансового ринку в цілому) та спеціальні (стосуються певних секторів). Таким чином, до заходів загального характеру пропонуємо:

---

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

---

- ґрунтовний перегляд підходу до регулювання вітчизняного фінансового ринку шляхом переходу від секторальної моделі регулювання фінансового ринку до моделі на основі завдань («двох вершин»), одним із завдань якої має стати обґрунтування граничних темпів приросту кредитного портфелю банків та грошової пропозиції, а також розробка та постійний моніторинг системи показників, що вказують на настання фінансової крихкості і введення заходів щодо обмеження інвестиційної діяльності фінансових установ на цей період;

- удосконалення законодавства з питань захисту прав інвесторів;
- підвищення рівня фінансової грамотності серед населення та суб'єктів господарювання;
- вдосконалення нормативно-правового забезпечення, що регулює діяльність усіх секторів фінансового ринку.

До спеціальних заходів відносимо наступні:

- подальше очищення банківського сектору від неефективних банків, удосконалення механізму рефінансування, вдосконалення вимог щодо нормативів достатності капіталу, уніфікація звітності згідно міжнародних вимог та підвищення її прозорості, надання пільг комерційним банкам, що кредитують пріоритетні галузі економіки;

- стабілізація валютного ринку шляхом вирівнювання офіційного та ринкового курсів, відміни додаткових платежів за валютообмінні операції, введення переліку критичного імпорту, викуп валюти від експорту через НБУ і забезпечення експортерам права купівлі валюти у регулятора;

- підвищення ролі фондового ринку шляхом підвищення прозорості його діяльності, розбудова інфраструктури ринку, збільшення пропозиції фінансових інструментів, укрупнення та консолідація існуючих фондових бірж, його демонополізація для забезпечення конкурентоспроможних умов його розвитку;

- стимулювання діяльності в сфері лізингу та страхової діяльності, запровадження пільг для лізингоотримувачів у пріоритетних для держави галузях, стимулювання банківських установ до активізації своєї діяльності у цьому напрямі шляхом надання їм преференцій, зниження вартості нотаріальних послуг, створення лізингових центрів, що спеціалізуються на наданні лізингових послуг та розробці програм збору та аналізу попиту і пропозиції на обладнання та транспорт для покращення пропозиції лізингу та ін.

**Висновки.** Таким чином, подальший розвиток фінансового ринку потребує розробки комплексної стратегії, що враховуватиме розвиток усіх його секторів. Важливим є моніторинг і своєчасне її коригування відповідно до змін ринкової кон'юнктури та макроекономічних показників. Реалізація усіх заходів комплексно дозволить сформувати стійкий фінансовий ринок, що стане однією із складових до розвитку української економіки в цілому.

**Література**

1. Абакуменко, О. В. Розвиток кон'юнктури фінансового ринку України: монографія / О. В. Абакуменко – Чернівці: ПАТ ПБК Десна, 2013. – 464 с.
2. Глазунов, Є. О. Сучасний стан розвитку ринку лізингових послуг в Україні / Є. О. Глазунов // Магістеріум. Економічні студії. – 2014. – №3. – С. 47-50.
3. Комплексна програма розвитку фінансового ринку України на 2015-2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nssmc.gov.ua/user\\_files/content/965/1427444686.pdf](http://nssmc.gov.ua/user_files/content/965/1427444686.pdf)
4. Крупка, М. І. Оцінка обсягів та якості кредитного портфелю банків України [Електронний ресурс] / М. І. Крупка, О. Б. Баран // Ефективна економіка. – 2015. -№ 11. – Режим доступу: [www.economy.nayka.com.ua/pdf/11.../13.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11.../13.pdf)
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/>
9. Ратошнюк, І. М. Страховий ринок України: проблеми і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / І. М. Ратошнюк. – Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/2\\_KAND\\_2011/Economics/78288.doc.htm](http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78288.doc.htm)
10. Черненко, Л. В. Проблеми розвитку банківської системи України [Електронний ресурс] / Л. В. Черненко. – Режим доступу: [www.khntusg.com.ua/files/sbornik.../55.pdf](http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik.../55.pdf)

**References**

1. Abakumenko O. V., (2013). Rozvytok koniunktury finansovoho rynku Ukrainy [The development of financial market of Ukraine]. Chernihiv: PAT «PVK «Desna» [in Ukrainian].

---

**ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА**

---

2. Hlazunov Ye. O., (2014). Suchasnyi stan rozvytku rynku lizynhovykh posluh v Ukraini [The current state of development of the leasing market in Ukraine]. *Mahisterium. Ekonomichni studii – Magisterium. Economic studies*, 3. 47-50 [in Ukrainian].
3. Kompleksna prohrama rozvytku finansovoho rynku Ukrainy na 2015-2020 rr. [A comprehensive program of financial market of Ukraine for 2015-2020] Retrieved from: [http://nssmc.gov.ua/user\\_files/content/965/1427444686.pdf](http://nssmc.gov.ua/user_files/content/965/1427444686.pdf) [in Ukrainian].
4. Krupka M. I., Baran, O. B. Otsinka obsiahiv ta yakosti kredytnoho portfelia bankiv Ukrainy [Estimated amount and quality of the loan portfolio of banks of Ukraine]. Retrieved from: [www.economy.nayka.com.ua/pdf/11.../13.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11.../13.pdf) [in Ukrainian].
5. Ofitsiynyi sait Derzhavnogo komitetu statystyky [The official website of the State Statistics Committee]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Ofitsiynyi sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi ryнкiv finansovykh posluh [The official site of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets] Retrieved from: <http://nfp.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. Ofitsiynyi sait Natsionalnogo banku Ukrainy [The official site of the National Bank of Ukraine] Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. Ofitsiynyi sait Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku [The official site of the National Commission on Securities and Stock Market] Retrieved from: <http://www.nssmc.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. Ratoshniuk I. M. Strakhovyi ryнок Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku [The insurance market in Ukraine: problems and prospects] Retrieved from: [http://www.rusnauka.com/2\\_KAND\\_2011/Economics/78288.doc.htm](http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78288.doc.htm) [in Ukrainian].
10. Chernenko L. V. Problemy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy [The problems of the banking system of Ukraine] Retrieved from: [www.khntusg.com.ua/files/sbornik/.../55.pdf](http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/.../55.pdf) [in Ukrainian].

Надійшла 16.03.2016



---

**МАРКЕТИНГ**

---

УДК 339.138

**Т. А. Рябова**, к. е. н., доцент  
**І. Б. Рябов**, к. е. н., старший викладач**УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ СИСТЕМАМИ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СПОЖИВАЧАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

**Анотація.** В статті проаналізовано сутність і поведінкові особливості маркетингової взаємодії виробників і споживачів. Визначено найбільш результативні технології організації взаємодії підприємств на промислових ринках.

**Ключові слова:** система маркетингової взаємодії, споживання, поведінка споживачів, диспозиція.

**Т. А. Рябова**, к. э. н., доцент  
**И. Б. Рябов**, к. э. н., старший преподаватель**УПРАВЛЕНИЕ МАРКЕТИНГОВЫМИ СИСТЕМАМИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ПОТРЕБИТЕЛЯМИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

**Аннотация.** В статье проанализированы сущность и поведенческие особенности маркетингового взаимодействия производителей и потребителей. Определены наиболее результативные технологии организации взаимодействия предприятий на промышленных рынках.

**Ключевые слова:** система маркетингового взаимодействия, потребление, поведение потребителей, диспозиция.

**T. A. Riabova**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
**I. B. Riabov**, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer**MANAGEMENT OF MARKETING SYSTEM OF INTERACTION WITH CUSTOMERS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION**

**Abstract.** The nature and behavioral peculiarities of the marketing cooperation of manufacturers and consumers are analyzed in the article. The most productive technologies of enterprise interactions on the industrial markets are outlined.

**Keywords:** interacting market systems, consumption, consumer behaviour, disposition.

**Актуальність теми дослідження.** Зростання динамічності товарних ринків, підвищення конкуренції як серед виробників товарів, так і серед їхніх споживачів, наростання інтеграційних процесів на усіх рівнях соціально-економічних систем, зміна внутрішньої природи економічних процесів та інші чинники актуалізували проблему організації ефективних економічних транзакцій, у першу чергу у сфері споживання. Саме побудова стійких, взаємовигідних, прозорих і результативних маркетингових систем взаємодії виступає ключовим фактором стабілізації ринкового попиту та забезпечення стратегічної конкурентоспроможності підприємств усіх сфер бізнесу.

**Постановка проблеми.** Задоволений споживач є стратегічною метою маркетингу, адже загальноновизнано, що на "завоювання" нового клієнта потрібно витратити в п'ять разів більше коштів, аніж на утримання існуючого. Проте лояльність споживача в сучасному глобальному середовищі вимагає нетривіальних маркетингових підходів. М. Кристофер і Х. Пек, як і багато інших дослідників в сфері маркетингу, відзначають зростання сумнівів щодо ефективності традиційного використання маркетингу. Хоча основні принципи – визначення потреб споживачів і задоволення їх з вигодою для постачальника – все ще актуальні, викликає сумніви зосередження "традиційного" маркетингу на брендінгу і позиціонуванні.

---

**МАРКЕТИНГ**

---

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Значний внесок в дослідження споживчої поведінки підприємств стали наукові праці В. П. Пилипчука, М. А. Окландера, Д. М. Узнадзе, І. Божовича, О. М. Леонтьєва, А. А. Афанасьєва, М. М. Вороновицького, В. Г. Герасимчука, Н. Ю. Глинського, М. М. Дмитрука, О. В. Зозульова, К. Ерроу, М. Мак-Дональда, Дж. Е. Лінча, Г. Лівітта, С. Мінетта, Т. Пітерса, Р. Уотермена, Д. Бодді, Р. Пейтона, Л. Штерна, Дж. Енджела та інших вітчизняних і зарубіжних науковців.

**Постановка завдання.** Метою статті є теоретичне обґрунтування концептуального підходу до формування маркетингових систем взаємодії в умовах глобалізації.

**Виклад основного матеріалу.** Класичною складовою загальноприйнятої маркетингової стратегії є конкурентна перевага, що побудована на сильних брендах, корпоративному іміджі, інтенсивній рекламі і порівняно низькій ціні. Проте для всіх ринків характерним стало:

- зрушення чутливості клієнтів до рівня обслуговування;
- зміна лояльності до бренду на його переважність, внаслідок зростання поінформованості споживачів;
- концентрація купівельних ресурсів на рівні організацій одночасно з протилежною їй фрагментацією на рівні закупівель за індивідуальними запитами;
- перехід від домінування конкурентної переваги підприємства до конкурентоспроможності інтегрованих ланцюжків поставок.

Більшість великих споживачів, що ведуть активний бізнес, зацікавлені в стратегічному партнерстві з постачальниками. Вони орієнтовані не на отримання тривіальної разової знижки, а на сучасний конкурентоспроможний товар, високий рівень економного і швидкого обслуговування, постійні інновації, що збільшують цінність їх пропонування на ринку [2].

Чітке усвідомлення і формалізація продуктивних підходів до виділення та симетричного співвіднесення ієрархій потреб, умов діяльності, диспозиційних утворень сформованих або актуалізованих "на стиках" між відповідними потребами і умовами їхньої реалізації – полями детермінації дозволяють виокремити рівні поведінки підприємств, як складно організованих суб'єктів споживання, що значно збільшують прогностичні можливості прикладних моделей маркетингу.

Численні дослідження школи диспозиційних регуляцій виявили і підтвердили об'єктивність існування в людській психіці великої кількості сформованих і потенційно можливих, більш-менш активних диспозицій, які цілісно або компонентно накопичуються суб'єктом поведінки протягом життєдіяльності, засвоюється внаслідок цілеспрямованого впливу агентів соціалізації. Виникнення певної конфігурації внутрішніх і зовнішніх умов, за наявності активної потреби, необхідної цілеспрямованості активності, викликають реалізацію відповідної диспозиції. Остання відображає прогностичність логічних причинно-наслідкових формул "ситуація-цілі-засоби-результати", встановлює необхідні динамічні зв'язки між всіма елементами.

Діапазон актуальності "прогностичної моделі" визначають межі інтегрованого поля активності суб'єкта поведінки, яке характеризується рядом ознак.

Процеси цілеспрямованої взаємодії, що мають місце в системах функціонально-соціальних полів, носять надіндивідуальний характер, проте люди виступають їхніми провідниками. Існування поля неможливе без кооперованої діяльності суб'єктів, що залучені до нього. Споживачі, слідуючи нормам і цінностям даного поля, підтримують процес, здатний залучати до цього руху тих, хто ще вагається або чинить опір [1].

Суб'єкти поведінки, засвоївши стандарти, прийнятні умови організації, ринкової конкуренції та розвитку економічної кон'юнктури, цінності корпоративної культури, які визначають характеристики поля, вільно вибирають те, що "прийняте", "пристойно", "красиво" і що "роблять всі". В результаті зовнішні чинники перетворюються на індивідуальний вільний вибір, в особисту потребу та алгоритми реалізації поведінкової активності. Протилежність свободи учасників і примусів силового поля знімається. Цим пояснюється той факт, що безліч людей просто не помічають примусової дії на них полів і щиро вважають, що вибирають товари, спираючись лише на свій смак. Слідуючи зовнішнім нормам, споживачі відтворюють їх і цим перетворюють на реальні соціально-економічні процеси. При цьому, вони сортують зовнішні норми, одні віддаючи забуттю, а інші дотримуючись них. Таким чином, організації-споживачі та члени їхнього колективу виступа-

---

**МАРКЕТИНГ**

---

ють не тільки як тріски в могутньому соціальному потоці, але і як конструктори тих чи інших елементів соціально-економічної структури.

Системні впливи потенціалів полів створюють цілу низку можливостей для збереження і розвитку індивідуальності їхніх активних учасників. По-перше, кожна організація-споживач володіє своїм особливим (економічним, психологічним, соціальним) потенціалом, обсяг і структура якого можуть сильно варіюватися. На цій основі формується особисте поле споживача (життєвий простір), яке в тій чи іншій мірі може послабити або корегувати дію поля. Коопераційна доцільність та ефективність індивідуальних підсистем – основа незалежності кожного суб'єкта поведінки. Відмінності в його силі – причина різної сприйнятливості споживачів на індивідуальному й організаційному рівнях до зовнішньої дії соціальною поля або полів.

З іншого боку, різниця в характеристиках та потужності можливостей і обмежень індивідуальних, також як і системних (полів) призводить до того, що суб'єкти поведінки різною мірою схильні до прийняття і дотримання необхідних, передбачених умовами взаємодії стандартів і принципів [4].

Саме тому, в одному тому самому полі можуть діяти різні норми і цінності, співіснуючі або як взаємодоповнюючі один одного, або як ті, що конкурують. Чим більше культура і субкультура відкриті для плюралізму, тим вільнішими є учасники соціально-економічних процесів в своєму виборі і творчості [6].

В результаті індивідуальне і соціальні поля колективу, організації тісно переплітаються, одне конструюється з матеріалу іншого. Закріплюється образ і стиль споживання підприємства.

Сукупність стійких характеристик споживчої поведінки групи, обумовлена профілем її поля, – це образ споживання. Категорія образу споживання окреслює область необхідної, примусової поведінки. При цьому стиль споживання, як категорія, відображає свободу, якою володіють організації різного масштабу в межах образу споживання, що нав'язується соціальним полем. Стиль відображає притаманні споживачам, в тому числі організованим, смаки, здібності, характери в розпорядженні ресурсами, що надаються соціальним полем. Оскільки мільйони людських об'єднань в своїй поведінці неминуче повторюються, дотримуються досить обмеженого арсеналу елементів і алгоритмічних варіантів організації активності у споживанні, то індивідуальні риси піддаються більш менш глибоким узагальненням і типізації, складаються в стилі споживання. Останні відображають сукупність певних функціональних (структурних і динамічних) зв'язків між диспозиціями різних рівнів регуляції, що ґрунтовно були досліджені школою Ядова В. О. Компонентам організованої системи знань і навичок диспозицій, навіть за умов значної диференціації властивостей і характеристик, в конкретних поведінкових проявах характерні узгодженість емоційного (в тому числі обумовленого напруженістю систем задоволення потреб) і когнітивного компонентів, спрямована на досягнення актуального набору нагальних потреб і інтересів, широкого застосування аналогій стосовно близьких за природою та проявами властивостей об'єктів та явищ, що історично мають різну часову перспективу і етапність щодо розвитку життєдіяльності (функціонування) суб'єктів з різним рівнем організаційної складності, відповідно масштабом поширення і специфічності.

Для підприємств вольові прояви мають, окрім психологічних особливостей, важливі складові, що виявляють детермінанти систем керування виробничо-комерційною та іншими видами діяльності [3]. Саме вертикальні зв'язки між якісно однорідними елементами (компонентами) диспозицій одного або різних ієрархічних рівнів, тобто в межах окремо взятих когнітивної, емоційної і поведінкової підсистем обумовлюють особливості підприємства чи організації як учасника поля.

Розгортання диспозиційної концепції для бізнес-організацій за схемою "Потреби-Ситуація-Відповідна диспозиції Поведінка", де вплив і обрана суб'єктом активності конфігурація "поля" визначають найбільш прийнятний сценарій дій, профіль участі в мережах створення споживчої цінності, в тому числі для задоволення потреб власних (кінцевих) споживачів. Внаслідок наявності обмежень поведінковий сценарій не обов'язково є найоптимальнішим.

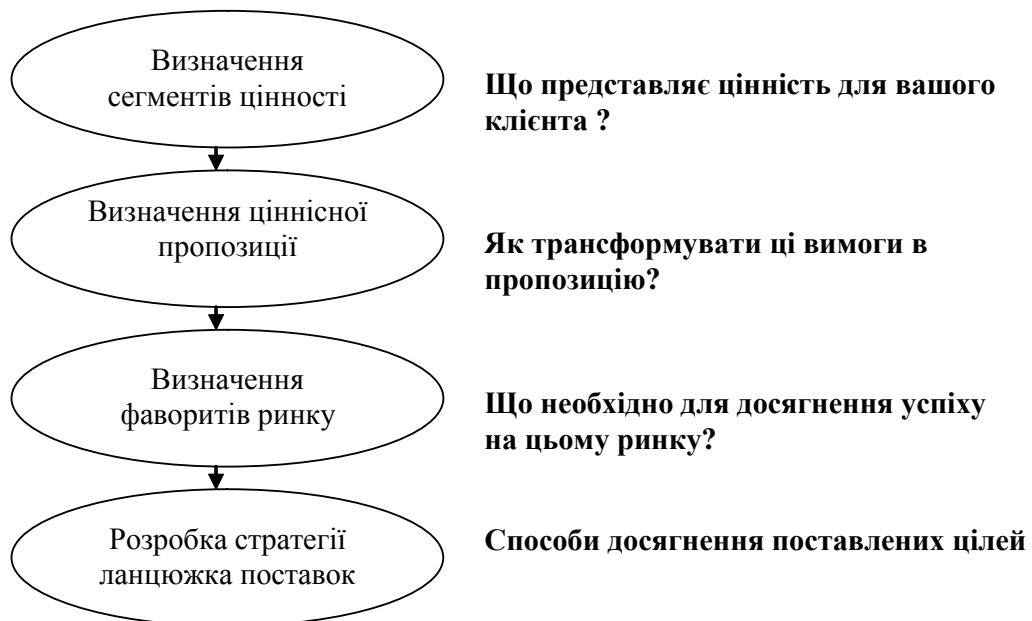
Аналіз сучасних публікацій засвідчує, що в новому конкурентному середовищі успішні маркетингові стратегії базуються на поєднанні трьох елементів. Перший – створення портфелю інно-

**МАРКЕТИНГ**

ваційних продуктів, які можуть вирішити реальні проблеми і надати суттєві переваги споживачам. Фундаментом пропозиції має бути привабливість сильного бренду. Другий – стратегічне партнерство зі споживачем, що гарантує значний економічний ефект. Третій – інтеграція зусиль учасників бізнесу в межах високоефективних ланцюгів створення споживчої цінності.

Досвідчені компанії на ринку усвідомлюють переваги спільного планування в межах категорій товарів з метою збільшення загального попиту.

Традиційні конкурентні структури ринків в сучасному світі бізнесу не створюють чіткого уявлення про дійсний стан речей. Кордони між постачальниками, споживачами і конкурентами не є чіткими. Комп'ютерні гіганти, IBM та Dell, що конкурують на ринках персональних комп'ютерів, здійснюють взаємні поставки компонентів і обмінюються технологіями [5]. Таке співробітництво, задля конкуренції настільки поширене, що знайшло відображення у науковій методології – "співробітництво в конкуренції" (рис. 1).



**Рис. 1. Зв'язок цінності для покупця зі стратегією ланцюжка поставок**  
**Джерело:** узагальнено автором за даними, представленими у джерелі [5]

Коли конкурують групи компаній, їхня мета – максимізація об'єднаної переваги, розширення конкурентоспроможних знань і навичок на всі ланки альянсу. Компетенції + Навички = Можливості – це сучасна формула успішного управління компетенціями, управління знаннями.

**Висновок.** Підприємство, як система і суб'єкт поведінки, організація, у сучасному розумінні цього явища, є синергією комплексу внутрішніх та зовнішніх взаємодій, стабільних за структурно-поведінковими ознаками внаслідок формальних і неформальних стандартів кооперації, спільного інформаційного та предметного контексту діяльності, скерованих спільною метою та інтересами, в якій людина є домінантою систематизації.

Стереотипність предметного змісту потреб, звичних способів їх задоволення у певних ситуаціях, закріплена системними взаємозв'язками поведінки різних рівнів системи організації, яку відображають диспозиції, обумовлює доцільність застосування відповідних шаблонів регуляції поведінки.

Адекватне реальності розуміння поведінки підприємств у споживанні за умов сучасного ринку можливе лише в контексті інтегрованого розвитку всіх учасників економічних систем створення цінності для споживача.

---

**МАРКЕТИНГ**

---

Таким чином, сьогодні першочерговим завданням маркетингу є включення до маркетингової стратегії підприємства не лише кінцевих споживачів, але й всіх учасників проміжних ланок створення цінності для споживача.

**Література**

1. Балабаниць А. В. Концептуальна модель інтегрованого управління системою маркетинговою взаємодією / А. В. Балабаниць // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 3. Т.1 – С. 63-67.
2. Дойль П. Менеджмент: стратегия и практика / П. Дойль – СПб.: Питер, 1999. -560 с.
3. Загородній А. Г. Формування інформаційної системи управління взаємозв'язками підприємства із споживачами продукції / А. Г. Загородній, З. О. Коваль, В. Д. Шквір // Вісник нац. ун-ту „Львівська політехніка”–2005. – №.526 – С. 549-557.(Серія: Логістика).
4. Коваль З. О. Напрями удосконалення регулювання взаємин виробників і посередників / З. О. Коваль // Галицький економічний вісник Тернопільського державного технічного університету ім. І. Полюя. – Тернопіль, - 2005. - № 2– С. 44-48.
5. Рябова Т. А. Особливості поведінки споживачів на промисловому ринку / Т. А. Рябова // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наук. праць. – Випуск 239 : В 5 т. – Т. IV. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 788-794.
6. James, E. Lynch The Marketing Concept : Putting the Theory into Practice / Author(s): Graham J. Hooley, James E. Lynch, Jenny Shepherd // Journal: European Journal of Marketing, Year: 1990. Page: 7 – 24

**References**

1. Balabanyts, A. V. (2009). Kontseptualna model intehrovanoho upravlinnia systemoiu marketynhovoioi vzaiedodiieiu [Conceptual model of integrated marketing management system interaction]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Herald of Khmelnytsky National University*, no. 3, vol. 1, pp. 63–67 (in Ukrainian).
2. Doil, P. (1999). *Menedzhment: stratehiya y praktyka [Management: Strategy and Practice]*. Saint Petersburg: Piter (in Russian).
3. Zahorodnii, A. H. (2005). Formuvannia informatsiinoi systemy upravlinnia vzaiezmozv'iazkamy pidpriemstva iz spozhyvachamy produktsii [Building management information system of enterprise relationships with consumers]. *Visnyk nats. un-tu „Lvivska politekhnikha” – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*, no. 526, pp. 549–557 (in Ukrainian).
4. Koval, Z. O. (2005). Napriamy udoskonalennia rehuliuвання vzaieymyn vyrobnykiv i poserednykiv [Ways of improving regulation of relations between producers and intermediaries]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk Ternopilskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu im. I. Poliuia – Economic Journal Ternopil Ivan Puluj National Technical University*, no. 2, pp. 44–48 (in Ukrainian).
5. Riabova, T. A. (2008). Osoblyvosti povedinky spozhyvachiv na promyslovomu rynku [Consumer behavior on industrial market]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: Zbirnyk nauk. prats – Economy: problems of theory and practice: Collected Works*, vol. 4, issue 239, pp. 788–794 (in Ukrainian).
6. James, E. Lynch (1990, January). The Marketing Concept: Putting the Theory into Practice – *European Journal of Marketing*, pp. 7 – 24 (in English).

Надійшла 19.02.2016

---

**МАРКЕТИНГ**

---

УДК 658.012.32

П. В. Ракосій, магістр з фінансів

**ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ МЕХАНІЗМУ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

**Анотація.** У статті розглянуто особливості побудови механізму антикризового управління на прикладі підприємств агрокомплексу. Зазначено, що незадовільний стан діяльності підприємств агропромислового комплексу зумовлений відсутністю механізму антикризового управління. Зазначений механізм дозволить підприємствам здійснювати ефективне управління та передбачувати негативні тенденції розвитку.

**Ключові слова:** криза, антикризове управління, механізм антикризового управління.

П. В. Ракосій, магістр фінансов

**ОСОБЕННОСТИ ПОСТРОЕНИЯ МЕХАНИЗМА АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА**

**Аннотация.** В статье рассмотрены особенности построения механизма антикризисного управления на примере агрокомплекса. Отмечено, что неудовлетворительное состояние деятельности предприятий агропромышленного комплекса обусловлено отсутствием механизма антикризисного управления. Указанный механизм позволит предприятиям осуществлять эффективное управление и предвидеть негативные тенденции развития.

**Ключевые слова:** кризис, антикризисное управление, механизм антикризисного управления.

P. V. Rakosii, MBA

**THE PECULIARITIES OF CRISIS MANAGEMENT STRATEGIES IN AGRICULTURAL ENTERPRISES**

**Abstract.** The peculiarities of the mechanism of crisis management on the example of agricultural complex are studied in the paper. It is noted that the poor state of agricultural enterprises is caused by the lack of a crisis management mechanism. The indicated mechanism will allow the enterprises to effectively control and predict the negative trends.

**Keywords:** crisis, crisis management, crisis management mechanism.

**Актуальність теми дослідження.** З усіх проблем управління вітчизняними підприємствами найбільш актуальною та найменш досліджуваною з точки зору практичних аспектів розвитку саме в Україні, як ми бачимо на сьогодні, є проблема визначення стратегічних напрямів антикризового управління підприємством.

**Постановка проблеми.** Науковці розглядають лише окремі питання антикризового управління, класифікацію криз та кризових явищ. В той час як відсутність методично-обґрунтованих напрямів антикризового управління на вітчизняних підприємствах, враховуючи досвід закордонних компаній, зумовлює необхідність й актуальність дослідження поставленої проблеми. Аналіз сучасної літератури дозволяє зробити висновок про суттєвий розрив між необхідним рівнем вивчення цих проблем і реальним станом їх наукового та практичного розв'язання. Зокрема це проблема визначення необхідності здійснення антикризових заходів на підприємствах.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Серед наукових праць, в яких досліджуються проблеми антикризового управління у цілому, окремі його інструменти та аспекти зокрема, необхідно виділити дослідження таких зарубіжних вчених, як: Едвард І. Альтман, В. Вінченц, Д. Браун, Дж. Ерл, В. Агйон, Ф. Агйон, Л. Бартон, І. Дональд, Д. Кантор [1-10]. З питань антикризо-

---

**МАРКЕТИНГ**

---

вого управління підприємствами, банкрутства, санації і фінансової реструктуризації та їхнього впливу на сучасний розвиток підприємств української економіки надруковано цілу низку науково-теоретичних досліджень вітчизняних вчених-економістів, а саме: І. П. Булеєва, Н. Е. Брюховецької, А. С. Гальчинського, В. М. Геєця, Л. О. Лігоненко, А. М. Чернявського, О. М. Терещенко, Короткова Е. М., Федоренко В. Г., Шершньової З. Є. та інших.

Представники економічної та юридичної наукових шкіл республік колишнього СРСР також не обійшли стороною згадану проблематику. Найпомітнішими серед них є праці російських науковців: П. Градова, А. Г. Грязнової, Г. П. Іванова, В. І. Кошкіна.

**Виклад основного матеріалу.** Причинами кризового стану підприємств практично усіх галузей та секторів економіки України є не тільки вплив зовнішніх факторів: зниження платоспроможного попиту, втрата налагоджених господарських зв'язків, ринків закупівлі та збуту, суттєве збільшення цін на енергоносії, недосконале правове поле господарювання тощо, а й не адекватний ринковим вимогам стан управління господарсько-фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання. Забезпечення реалізації визначеного курсу на стійке економічне зростання України робить надзвичайно актуальними питання організації протидії кризовим явищам та відродження нормального перебігу господарювання суб'єктів підприємницької діяльності, потребує термінової розробки теорії та вдосконалення практики антикризового управління підприємствами.

Саме тому основними причинами виникнення кризового стану вітчизняних підприємств можна назвати: складність економіко-політичної ситуації в країні; недостатній рівень знань про можливість передбачення кризи; низький рівень функціонування і взаємозв'язку між такими важливими механізмами, як соціально-політичний, господарсько-економічний, культурно-психологічний; незадовільне керівництво, яке є первинним внутрішнім чинником і головною першопричиною розвитку кризи (недостатні знання керівництва; незбалансована адміністративна команда; відсутність стратегічного підходу; слабка дисципліна; аморальність і недостатність ентузіазму; процеси корумпованості в країні); недостатній контроль, який проявляє себе в трьох аспектах: відсутність планування, необґрунтоване ухвалення рішень, випадкові відхилення, помилки та прорахунки (інженерні, управлінські, політичні, економічні, фінансові тощо); неналежне виконання фінансовими службами покладених на них функцій, зокрема – відсутність гнучкого фінансового планування та аналізу, управління ризиками та інше [складено на основі 2-6].

Проблематика банкрутства підприємств є актуальною не лише для України та інших країн з перехідною економікою. В економічно розвинутих країнах також спостерігається стрімке зростання кількості фінансово неспроможних підприємств. Останнім часом спостерігається глобальна тенденція до знищення створеної вартості, у тому числі через банкрутство багатьох крупних підприємств. Досить часто у фінансовій кризі опиняються не лише суб'єкти господарювання, життєвий цикл яких закінчується, а підприємства, які перебувають у «розквіті сил» і є лідерами у відповідній галузі. На підтвердження цієї тези можна навести відомі в усьому світі приклади з Alstom, Suez (Франція), Enron, WorldCom, General Motors, Chevrolet (США), Grundig (Німеччина), Parmalat (Італія), Swissair (Швейцарія), Юкос (Росія) [2].

Часом складається враження, що чим крупнішим стає бізнес, тим все більше він піддається кризовим явищам: за кілька останніх років після серії корпоративних скандалів за дуже короткий відрізок часу зникли відомі світові „монстри” — бухгалтерська A. Andersen, виробник телекомунікаційного обладнання Marconi [2].

На щастя, як стверджує Норманн Огастін, криза не завжди є вироком для підприємства, інколи вона відкриває перед ним нові можливості, які можуть стати його ключем до успіху та розвитку [2].

Проблема полягає в тому, що більшість підприємців не знають чинників виникнення кризи на підприємстві та не проводять взагалі своєчасної комплексної діагностики стану підприємства сучасними методами, якими, на жаль, більшість компаній, що працюють на українському ринку, також не володіють. Тому одним із важливих факторів у досягненні позитивних результатів і виходу з кризової ситуації стає визначення причин її настання та її раннього діагностування, адже саме на початкових етапах формування кризового стану підприємство може подолати негативну тенденцію з мінімальними втратами, водночас доведення кризового становища до запущеного

---

**МАРКЕТИНГ**

---

стану коштуватиме компанії значно більших ресурсів і навіть може поставити під питання подальше її існування.

На жаль, досить часто керівники українських підприємств губляться в кризових ситуаціях тим самим наражаючи підприємство на небезпеку ліквідації. Як свідчать дані Міжнародного центру перспективних досліджень [3], 25% опитаних керівників підприємств не знає, яких заходів треба вживати для подолання кризового стану, а майже 4% опитаних не збираються вдаватися до них. Серед заходів, які планують вживати чи вживають підприємства, найпоширенішими є підвищення відпускних цін (30,3%), переорієнтація на інші ринки збуту (30,3%), зміни в організації управління підприємством (27,7%). Близько третини підприємств мають намір вживати заходів, які пов'язані зі скороченням кількості зайнятих або звільненням працівників (18,8%) чи відправленням їх у вимушені відпустки (18,3%). Найбільшою мірою така позиція характерна для підприємств важкої промисловості, де цифри становлять відповідно 38,1% і 19,0%. Серед інших засобів подолання кризового стану керівники підприємств застосовують такі: зменшення обсягів виробництва (14,8%), зростання обсягів кредиторської заборгованості (7,2%), заборгованості із заробітної плати (4,5%), зміна виду діяльності (4,1%), тимчасове припинення виробництва (3,8%), зменшення цін (3,8%), закриття підприємства (1%). Усе це свідчить про те, що керівники підприємств України не готові адекватно реагувати на кризу.

В ситуації кризи без принципової зміни обставин не можна діяти традиційними засобами. В ситуації кризи не можна застосовувати пояснення, які зазвичай застосовують в докризовій ситуації. В ситуації кризи не можна використовувати лише наявні чи сумнівні можливості. В ситуації кризи можна діяти лише змінивши підхід до ситуації в цілому, придумавши нові варіанти дій, побачивши нові засоби, вийшовши зі стану неадекватності. Саме це і є основою механізму антикризового управління на підприємстві.

Аналізуючи всі антикризові кроки різних компаній можна зрозуміти, що кожен випадок є унікальним, не існує універсальних методів боротьби з кризовою ситуацією. Кожна компанія має виробити власний комплекс антикризових дій, які забезпечать її виживання. Якщо говорити про антикризові дії на основі новацій, то це неоднозначний шлях, який може привести компанію до цілковитого краху, проте, з іншого боку, це єдиний шлях для будь-якої компанії, обравши який вона отримує шанс не лише вижити, а й перетворитися у могутню конкурентоспроможну систему, формацію лідера, проте це звичайно не буде гарантувати довгостроковий успіх, адже успішний той, хто вмie швидко та безболісно адаптуватися до змін та викликів, що пропонує мінлива економічна система. І як зазначав Джозеф Вейзенталь: «Криза — не завжди вердикт. Це й унікальний шанс... сильні здорові компанії виживають за рахунок великих зусиль. Слабкі компанії не в змозі протистояти хворобі та вмирають...» [4].

Агропромисловий комплекс (АПК) є ключовою частиною економіки, яка спрямована на забезпечення населення достатнім рівнем продовольства для задоволення потреб харчування, отримання сировини для багатьох інших галузей економіки країни та реалізацію надлишків на міжнародних ринках. Сьогодні агропромислові підприємства зіткнулися з великими проблемами: зниження урожайності, кліматичні зміни, дефіцит води, землі та енергії.

**Висновки.** Розгортання кризи є результатом спільної й водночас негативної дії обох видів факторів, частка впливу яких може бути різною. Отже, виявлення ступеню негативного впливу окремих факторів на кризовий розвиток підприємства є основою комплексного аналізу.

Проте, у розумінні кризи велике значення мають не тільки її причини, а й різноманітні наслідки: можливе відновлення організації чи її руйнування, оздоровлення чи виникнення нової кризи. Наслідки кризи можуть призвести до різних змін чи м'якого тривалого і послідовного виходу. Вихід із кризи не завжди пов'язаний з позитивними наслідками. Доволі поширені випадки, коли вплив факторів, які спричинили кризу, припинився, а кризові явища не зникають. Це можна пояснити тим, що виникає замкнене коло між причинами та наслідками кризових явищ, де наслідки породжують нові причини. Тому не можна виключати перехід у стан нової кризи, навіть ще більш глибокої і тривалої. Кризи можуть виникати як ланцюгова реакція, тоді лавиноподібне наростання кризових причин призводить до такого стану, коли підприємство власними зусиллями не-



---

**МАРКЕТИНГ**

---

спроможне подолати кризу. Основною причиною цього є низька адаптація підприємства до змін, яку визначає людина, її інтелектуальні, професійні та інші характеристики.

Проблеми в управлінні АПК можуть бути пояснені складною структурою галузі та її залежністю і взаємодією із цілою низкою галузей економіки. Дослідження доводять, що єдиним принципом забезпечення життєздатності агропромислового підприємства є комплексність.

Загалом, наслідки кризи найтісніше пов'язані з двома факторами: її причинами і можливістю управління процесами кризового розвитку, оскільки саме процес управління має забезпечувати постійну готовність підприємства до подолання кризових ситуацій. Основою антикризового управління є чітке визначення не тільки причин, а й видів та параметрів кризи.

**Література**

1. Офіційний сайт Державного Комітету Статистики України : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] / Державний Комітет Статистики України. – Веб-сайт. – Режим доступу : [www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/) - Назва з екрану.
2. Probst, G.; Raisch, S. Die Logik des Niedergangs, in: Harvard Business manager, 26 Jg., Marz 2004, S.37.
3. Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД) : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] / МЦПД. – Веб-сайт. – Режим доступу : [www.icps.kiev.ua/publications](http://www.icps.kiev.ua/publications)
4. Лагоцька, Наталія, Орищенко, М. Надія є завжди. Антикризовий менеджмент: досвід який сьогодні варто запозичити / Наталія Лагоцька, М. Орищенко. // Консалтинг в Україні. - 2008. - № 11-12. - С. 14-17.
5. Дилемма інноватора. Как из-за новых технологий погибают сильные компании. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. - 240 с.
6. Пашкаев, Сергей. Не раз рушить / Сергей Пашкаев // Бизнес. - 2009. - № 6 (837), С. 44-45.
7. Гошовский, Игорь. Семь лет, и много бед / Игорь Гошовский // Инвест газета. - 2009. - № 4. - С. 36-37.
8. Рубис, Ирина Бизнес-реанимация / Ирина Рубис // Инвест газета. – 2009. - № 9, С. 66-77.
9. Зайцева, О. І. Дослідження та ідентифікація властивостей і здібностей підприємств до самоорганізації в контексті трансформації концепцій управління / О. І. Зайцева // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. - № 3, Том 3. – С. 100-103.
10. Olena Zaitseva. Types of self-organizing social and economic systems in the market environment // British Journal of Science, Education and Culture / Economics, London University Press, 2014. - №1(5), Volume IV: P. 293-299.

**References**

1. Ofitsiyniy sait Derzhavnoho Komitetu Statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Committee of Ukraine]. Retrieved from: [www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/) [in Ukrainian].
2. Probst, G.; Raisch, S. Die Logik des Niedergangs, in: Harvard Business manager, 26 Jg., Marz 2004, S.37 [in English].
3. Mizhnarodnyi tsentr perspektivnykh doslidzhen (MTSPD) [International Centre for Policy Studies (ICPS)]. Retrieved from: [www.icps.kiev.ua/publications](http://www.icps.kiev.ua/publications) [in Ukrainian].
4. Lahotska, N., Oryshchenko, M. (2008). Nadiia ye zavzhdy. Antykryzovyi menedzhment: dosvid yakyi sohodni varto zapozychyty [Hope is always there. Crisis Management: Experience worth adopting]. *Konsal'tynh v Ukraini – Consulting in Ukraine*, № 11-12, pp. 14-17 [in Ukrainian].
5. Dilemma innovatora. Kak iz-za novykh tekhnologii pogibaiut silnye kompanii [Innovator's dilemma. The way new technologies perish strong companies] 2004, M.: *Alpina Byznes Buks* [in Russian].
6. Pashkaev, Sergei. (2009). Ne raz rushit [Destroying not once]. *Biznes*, 6 (837), 44-45 [in Russian].
7. Goshovskii, Igor. (2009). Sem let, i mnoho bed [Seven years, and a lot of troubles]. *Invest gazeta– Investment newspaper*, 4, 36-37 [in Russian].
8. Rubis, Irina (2009). *Biznes-reanimatsiia* [Business Resuscitation]. *Invest gazeta– Investment newspaper*, 9, 66-77 [in Russian].
9. Zaitseva, O. I. (2014). *Doslidzhennia ta identyfikatsii vlastyvostei i zdibnostei pidpriemstv do samoorhanizatsii v konteksti transformatsii kontseptsii upravlinnia* [Study And Identification of The Features And Capabilities of Enterprises to Self-Transformation in The Context of Management Concepts]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Ekonomiczni nauky»*. – *Bulletin of Khmelnytsky National University. Section: Economics*, 3, Vol. 3, 100-103 [in Ukrainian].
10. Olena Zaitseva. Types of self-organizing social and economic systems in the market environment // *British Journal of Science, Education and Culture / Economics*, London University Press, 2014. - №1(5), Volume IV: P. 293-299 [in English].

Надійшла 01.03.2016

---

**МАРКЕТИНГ**

---

УДК 330.131.5

**О. І. Зайцева**, к. е. н., доцент  
**С. В. Нечаєв**, аспірант**ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ**

**Анотація.** В статті досліджено концептуальні засади становлення соціально-орієнтованого підприємництва, представлено еволюцію організаційних механізмів управління підприємствами в Україні, визначено особливості формування організаційних механізмів управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації.

**Ключові слова:** Організаційні механізми, соціальні підприємства, ринкова самоорганізація.

**Е. И. Зайцева**, к. э. н., доцент  
**С. В. Нечаев**, аспирант**ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ САМООРГАНИЗАЦИИ**

**Аннотация.** В статье исследованы концептуальные основы становления социально-ориентированного предпринимательства, представлена эволюция организационных механизмов управления предприятиями в Украине, определены особенности формирования организационных механизмов управления социальными предприятиями в условиях рыночной самоорганизации.

**Ключевые слова:** Организационные механизмы, социальные предприятия, рыночная самоорганизация.

**О. I. Zaitseva**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
**S. V. Nechaiev**, Postgraduate Student**INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR MANAGING SOCIAL ENTERPRISES UNDER CONDITIONS OF MARKET SELF-ORGANIZATION**

**Abstract.** The paper studies the conceptual basis of the formation of socially-oriented businesses, presents the evolution of organizational mechanisms of enterprises in Ukraine, peculiarities of formation of organizational mechanisms of social enterprises under conditions of market self-organization.

**Keywords:** Institutional mechanisms, social enterprises, market self-organization.

**Актуальність теми дослідження.** Сучасна економічна і політична криза в Україні з одного боку призвела до загострення великої кількості соціальних проблем: погіршення стану навколишнього середовища, безконтрольного використання і безвідповідального ставлення до відновлення природно-рекреаційних ресурсів, зростання рівня безробіття, недотримання умов і соціальних стандартів оплати праці, поляризації суспільства, збільшення кількості соціально незахищеного населення, посилення недобросовісної конкуренції і агресивної реклами, згортання державних соціальних ініціатив тощо. З іншого боку, суспільні очікування від підприємницьких структур досить високі, вони не виправдані та продовжують зростати. Це свідчить про необхідність впровадження в практику господарювання концепції соціальної відповідальності і формування відповідних організаційних механізмів управління соціально-орієнтованими підприємствами, які функціонують в умовах ринкової самоорганізації. Актуальність зазначеної проблематики зумовила вибір теми статті, визначення її мети, логіко-структурної побудови, наукової новизни та практичної значимості.

---

**МАРКЕТИНГ**

---

**Постановка завдання.** Метою статті є наукове обґрунтування доцільності формування організаційних механізмів управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації.

Відповідно до визначеної мети в роботі поставлено і вирішено наступні завдання: дослідити концептуальні засади становлення соціально-орієнтованого підприємництва і визначити особливості формування організаційних механізмів управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У числі перших дослідників, хто здійснив спробу відстежити зв'язок між соціальною етикою та підприємницьким розвитком, був засновник «органічної школи соціології» англійський філософ і соціолог Г. Спенсер. На його думку, суспільства можуть здійснювати централізований контроль і організацію процесів функціонування і тоді вони розвиваються в напрямку мілітаристичних режимів. Однак, вони можуть собі дозволити вільну і гнучку адаптацію, перетворюючись у промислово розвинуті держави. Науковець наголошував, що спроби прискорити прогрес адміністративними методами призведуть до відродження установа нижчого (військового) типу суспільства – які «задкують, бажаючи іти вперед». Соціальні інститути він визначав як механізми самоорганізації сумісної життєдіяльності людей, а розвиток як поступову відмову від централізованого впливу на користь усвідомленого самообмеження [3, с.206; 5, с.41-49]. Послідовником наукового напрямку «соціального дарвінізму» Г. Спенсера був Е. Карнегі. Будучи металургійним магнатом, він просував політику «ліберальних» економік, дозволяв робітникам об'єднуватися у профспілки і вважав необхідним надання допомоги соціально незахищеним верствам населення. Е. Карнегі був упевнений у тому, що окрім отримання зовнішньої допомоги людина і суспільство повинні прагнути до самовдосконалення і саморозвитку. В роботі «Євангеліє процвітання» він наголошує: «Головною метою в благодійництві є допомога тим, хто й сам допомагатиме собі. А ні окремі особи, а ні окремі народи не стануть кращими після отримання милостині» [10, с.54-99]. Питання узгодження етики відповідальності підприємця і економічного статку продовжують досліджуватися М. Вебером в роботі «Протестантська етика і дух капіталізму» [1], а в ХХ ст. на засадах онтології вона розвивається Г. Йонасом у праці «Принцип відповідальності» [2].

У межах даної проблематики соціальне підприємництво – тема, яка відносно нещодавно почала досліджуватися у вітчизняній економічній літературі. У публікаціях Л. Ткаченко, В. Зубова, Л. Кривеги, А. Косих зазначається, що процеси функціонування і розвитку соціальних підприємств є предметом міждисциплінарних досліджень, однак, теоретичні засади та особливості формування організаційно-економічних механізмів управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації ними не були визначені [3, с.206-215; 4; 8, с.65-69].

Стратегія української модернізації повинна охопити не тільки економіку і інновації, але й соціальну сферу і розвиток людини. Подолання поточної економічної кризи можливе шляхом еволюційної модернізації, успішні варіанти якої завжди супроводжувалися зростанням рівня якості життя і досягали максимального успіху там, де завдання економічного зростання розв'язувалися узгоджено з подоланням соціальних проблем. Сучасні науковці вважають, що криза – це пролог до надзвичайно серйозного соціального транзиту, унаслідок якого економіко-політична база життя стане соціологізованою, коли соціальні інновації стануть рівноцінними з технологічними [11].

**Виклад основного матеріалу.** В закордонній практиці напрацювання в сфері соціалізації бізнес-середовища сформувалися в контексті Корпоративної соціальної відповідальності за американською, європейською та азійськими моделями. Але «сліпе» копіювання та впровадження зазначених моделей в практику українського бізнесу та суспільства є неефективним в силу різних цінностей, менталітету, принципів взаємодії та співпраці, а тому замість вигоди може нанести ще й шкоду. Хоча частково елементи соціалізації вже впроваджуються на найбільш сучасних підприємствах та в організаціях в Україні. Так, наприклад, серед компаній, які підтримують соціальні ініціативи, в першу чергу можна зазначити такі: асоціація ACC-Ukraine, USaid, Сіменс Україна, NIKO (фонд «Крона»), Фокстрот Україна, Avon, страхова компанія Інго-Україна, Ernst & Young, KPMG. Компанія «Avon» проводить акцію під назвою «Avon проти раку молочної залози».

**МАРКЕТИНГ**

зи»; компанія «Філіпп Морріс Україна» протягом декількох років виділяє значні кошти на лікування дітей, які постраждали в результаті аварії на Чорнобильській АЕС, компанія «Roshen» проводила акцію під гаслом «Українці. Від серця до серця!». Однак, наведені заходи у бізнес середовищі відбуваються безсистемно, а тому і суспільством сприймаються неоднозначно, що унеможлиблює його стабільну підтримку.

Ці передумови актуалізують проблему формування дієвих організаційних механізмів управління соціальними підприємствами із застосуванням принципово нових методологічних орієнтирів, сформованих на принципах проактивності, гуманізації, інтеграції та самоорганізації. Зокрема, досвід самоорганізації та соціалізації в практиці ділової спільноти ініціатив і просування позитивних прикладів існує у таких сферах: підвищення динаміки інноваційного розвитку та конкурентоспроможності; відповідальне корпоративне управління та поведінка; співпраця з групами впливу; розвиток людського капіталу; дотримання принципу рівних можливостей (включаючи гендерну та вікову рівність, дотримання прав людей з особливими потребами); гідна праця та соціальний діалог; суспільний добробут (у тому числі викорінення злиднів, зменшення бідності); підприємництво та ініціативність; збереження та відтворення довкілля; відповідальна інтеграція у міжнародні ринки. Проте системна концепція управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації ще повністю не сформована і потребує подальшого фундаментального опрацювання та наповнення.

Еволюція організаційних форм управління підприємствами в контексті виникнення і застосування соціальної концепції, спрямованої на врахування інтересів і вимог споживачів, бізнес-партнерів і громадськості, обумовлюється поступовим підвищенням рівня зрілості ринкового підприємництва. Наповнені етичним змістом організаційні механізми управління самоорганізованими підприємствами є сучасною тенденцією в поступовому розумінні принципів формування соціально-орієнтованого ринку і розвитку суспільної свідомості.

Згідно з [9, с.38-40] і враховуючи наукові дослідження авторів в табл.1, представлено еволюцію організаційних механізмів управління підприємствами в Україні.

Представлені періоди функціонування організаційних механізмів управління підприємствами в Україні продемонстрували зміну пріоритетів форм і методів господарювання з жорстких адміністративних, ресурсно-орієнтованих у бік гнучких еколого-орієнтованих, етичних, позитивно-іміджевих і соціально-спрямованих.

Таблиця 1

**Еволюція організаційних механізмів управління підприємствами в Україні**

Характеристика періодів		
1991 – 1999	2000 – 2005	з 2006
Реструктуризація і руйнація соціальної інфраструктури підприємств, роздержавлення приватизація, відсутність чітких економічних засад соціального регулювання підприємництва, відсутність балансу між державою і підприємницьким досвідом лобювання олігархічних структур, низька соціально-економічна свідомість, відсутність дієвих важелів гармонізації інтересів держави, підприємництва і громадськості, відсутність проектів соціально-економічного розвитку регіонів, епізодична соціальна допомога фізичним особам та підприємницьким організаціям	Суспільство починає реагувати на побічні явища гонитви за прибутком: погіршення екологічного стану, недостовірну рекламу, інтервенцію закордонних виробників, незадоволеність споживачів товарами і сервісом, зародження механізмів ринкової самоорганізації, перехід від разової допомоги фізичним особам і підприємницьким організаціям до фінансування цілеспрямованих програм, формування уявлення про корпоративну соціальну відповідальність, розвиток можливостей впливу споживачів на виробників та постачальників товарів, робіт, послуг	Початок корпоративної філантропії, виділення корпоративних і приватних соціальних фондів, реалізація соціальних програм, зростання попиту на послуги суспільного характеру (освіти, медицини, будівництва, транспорту, відпочинку), соціально-політичні зв'язки підприємства з оточенням стають джерелом його життєзабезпечення, їхнє значення зростає, через ці канали поступає інформація, з'ясовуються орієнтири для пошуків нових напрямків діяльності, доходять нові соціальні сигнали про небезпеки для самоорганізованих підприємств



## МАРКЕТИНГ

Таким чином, соціальні підприємства стають носіями соціальної місії території розташування бізнесу, їхня діяльність спрямована на охорону і відновлення довкілля, збереження цілісної флори та фауни, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, виробництво екологічно чистої продукції, вирішення проблем ефективної переробки сміття, розвиток науки і освіти (новітні освітнянські сервіси), збереження традицій і культурної спадщини, охорону здоров'я і розвиток спорту. Соціальна підприємницька практика призводить до стійких соціальних змін і спрямована на формування у споживача позитивних асоціацій, лояльності, прихильності та довіри і бажання придбати продукцію і послуги, та залучатися до суспільно-корисних заходів.

**Висновок.** Соціальні підприємства з ефективними організаційними механізмами управління підвищують імідж території розташування, демонструють її конкурентоспроможність, є важливими складовими територіального брендингу. А бренд території, в свою чергу, є питомою складовою покращення добробуту і забезпечення соціальної стабільності, що досягається за рахунок збільшення рівня самооцінки місцевих жителів, роблячи їхнє проживання більш комфортним та менш конфліктним. В результаті активізуються процеси гуманізації в суспільстві, досягається баланс між суспільством, владою і бізнесом, гармонізуються трудові відносини, зростає ділова активність, здійснюється екологізація технологій виробництва і надання послуг, розвивається креативний менеджмент. Це дозволить у повній мірі розкрити людський і підприємницький потенціал, здійснити інноваційний прорив бізнесу, зробити життєздатними і результативними соціально-економічні інституції.

### Література

1. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму / Макс Вебер. – К.: Основи, 1994. – 261 с.
2. Йонас Ганс. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації : пер. с нем. / Ганс Йонас; Пер. А. Єрмоленко, В. Єрмоленко. – Київ : Лібра, 2001. – 399 с.
3. Зайцева, О. І. Вибір гнучких стратегічних методів управління підприємствами на основі використання їх здібностей до самоорганізації/ О. І. Зайцева // Вісник КНУТД. – 2014. – №1(75). – С. 206-215.
4. Зубов, В. Філософія підприємництва / В. Зубов, Л. Кривега, А. Косих. – Запоріжжя : Дінас, 2000. – 189 с.
5. Кон, И. С. Социологическая концепция Герберта Спенсера // История буржуазной социологии XIX — начала XX века / Под ред. И. С. Кона. — М.: Наука, 1979. — С. 40-52.
6. Офіційний сайт Центру розвитку КСВ в Україні. – Режим доступу: <http://www.csr-ukraine.org>.
7. Ткаченко, Л. Г. Соціальна відповідальність підприємця у вимірах масової свідомості / Л. Г. Ткаченко // Соціальна перспектива і регіональний розвиток: філософія, політика, соціологія: збірник наукових праць. - 2006. – № 1. – С. 64-70.
8. Финансовые гении Америки. Как Эндрю Карнеги, Джон Д. Рокфеллер, Джей Гульд и Дж. П. Морган создали американскую суперэкономику. – М.: Баланс Бизнес Букс, 2010. – 384 с.
9. Хамідова, А. Соціально-відповідальний маркетинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства хімічної промисловості / А. Хамідова // Маркетинг в Україні. – 2009. – №2 (54). – С. 38-40.
10. Яковлев, П. О. Корпоративна соціальна відповідальність як інструмент менеджменту [Електронний ресурс] / П. О. Яковлев, Я. В. Приходченко. – Режим доступу : [http://www.rusnauka.com/1\\_NIO\\_2011/Economics/77310.doc.htm](http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/77310.doc.htm)
11. Парламентські слухання. «Стратегія інноваційного розвитку України до 2020 року в умовах глобалізаційних викликів» [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.in.gov.ua/files/content/84789023470892>

### References

1. Veber Maks. (1994). Protestantska etyka i dukh kapitalizmu [The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism]. – Kyiv.: Osnovy [in Ukrainian].
2. Hans Yonas. (2001). Prynstyp vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii [The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age]. (A. Yermolenko, V. Yermolenko, Trans.). Kyiv : Libra [in Ukrainian].
3. Zaitseva, O. I. (2014). Vybir hnuchkykh stratehichnykh metodiv upravlinnia pidprijemstvamy na osnovi vykorystannia yikh zdbnosteii do samoorganizatsii [Selection of flexible strategic ways of enterprise management on the basis of their self-organization ability]. Visnyk KNUTD, № 1(75), 206-215 [in Ukrainian].
4. Zubov, V. Kryveha, L. Kosykh, A. (2000). Filosofiia pidprijemnytstva [Business Philosophy]. Zaporizhzhia :Dinas. [in Ukrainian].
5. Kon, Y. S. (1979). Sotsiologicheskaiia kontseptsia Herberta Spensera [Sociological concept of Herbert Spencer]. *Istoriia burzhuaaznoi sotsiologii XIX – nachala XX veka – History of bourgeois sociology XIX - early XX century*. Moscow: Nauka [in Russian].
6. Ofitsiyni sait Tsentru rozvytku KSV v Ukraini [Official site of the Center for CSR (Corporate Social Responsibility) development in Ukraine]. Retrieved from: <http://www.csr-ukraine.org>. [in Ukrainian].
7. Tkachenko, L. H. (2006). Sotsialna vidpovidalnist pidprijemtsia u vymirakh masovoi svidomosti [Social Responsibility of an entrepreneur within mass consciousness]. *Sotsialna perspektyva i rehionalnyi rozvytok: filosofiia, polityka, sotsiologia: zbirnyk naukovykh prats.* – *The social perspective and regional development, philosophy, politics, sociology, technologies*, 1, 64-70 [in Ukrainian].

---

**МАРКЕТИНГ**

---

8. Finansovye genii Ameriki. Kak Endriu Karnegi, Dzhon D. Rokfeller, Dzhei Huld i Dzh. P. Morgan sozdali amerykanskuu super ekonomiku [How Andrew Carnegie, John D. Rockefeller, Jay Gould, and J. P. Morgan Invented the American Super economy] (2010). Moscow: Balans Biznes Buks [in Russian].

9. Khamidova, A. (2009). Sotsialno-vidpovidalni marketynh yak instrument pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv khimichnoi promyslovosti [Socially Responsible Marketing as a Tool to Enhance the Competitiveness of the Chemical Industry]. Marketynh v Ukraini – Marketing in Ukraine, 2 (54), 38-40 [in Ukrainian].

10. Yakovlev, P. O. Prykhodchenko, V. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak instrument menedzhmentu [CSR as a management tool] Retrieved from: [http://www.rusnauka.com/1\\_NIO\\_2011/Economics/77310.doc.htm](http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/77310.doc.htm) [in Ukrainian].

11. Parlamentski slukhannia. «Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy do 2020 roku v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv» [Parliamentary Hearings. "The Strategies Of Innovative Development Of Ukraine For 2020 Under Global Challenges Conditions"]. Retrieved from: <http://www.in.gov.ua/files/content/84789023470892> [in Ukrainian].

Надійшла 06.02.2016

---

**МАРКЕТИНГ**

---

УДК 368

**В. В. Виговська**, к. е. н., доцент**ТЕОРЕТИЧНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ**

**Анотація.** В даній статті проведено теоретичне дослідження складу та структури страхового ринку, визначено його місце та роль в економічній системі країни через розкриття його соціальних й економічних функцій. В статті розглянуто ієрархію побудови страхового ринку у відповідності до рівнів суспільного відтворення. Автором розкрито напрямки взаємодії страхового ринку з ланками фінансової системи та обґрунтовано структурування страхового ринку з позиції єдності двох систем - внутрішньої системи і зовнішнього оточення.

**Ключові слова:** страхування, страховий ринок, фінансова система, страховики, страхувальники, страховий фонд, структура, середовище, система.

**В. В. Выговская**, к. э. н., доцент**ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ СТРАХОВОГО РЫНКА В ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЕ СТРАНЫ**

**Аннотация.** В данной статье проведено теоретическое исследование состава и структуры страхового рынка, определено его место и роль в экономической системе страны на основе характеристики его социальных и экономических функций. В статье рассмотрено иерархию построения страхового рынка в соответствии с уровнями общественного воспроизводства. Автором раскрыты направления взаимодействия страхового рынка со звеньями финансовой системы и обосновано структурирование страхового рынка с позиции единства двух систем - внутренней системы и внешнего окружения.

**Ключевые слова:** страхование, страховой рынок, финансовая система, страховщики, страхователи, страховой фонд, структура, среда, система.

**V. V. Vyhovska**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor**THEORETICAL ASPECT OF INSURANCE MARKET IN THE STATE'S FINANCIAL SYSTEM**

**Abstract.** A theoretical study of the composition and the structure of insurance market as well as its place and role in the economic system of the state on the basis of the characteristics of its social and economic functions are defined. The hierarchical arrangement of the insurance market in accordance with the levels of social reproduction is highlighted in the article. The author outlines the areas of cooperation of the insurance market with functioning financial system and justifies the structuring of the insurance market from the perspective of the unity of the two systems - the internal system and the external environment.

**Keywords:** insurance, insurance market, financial system, insurers, policy holders, insurance fund, structure, environment, system.

**Постановка проблеми.** Страхування є одним з ефективних інструментів гарантування якісних змін в економіці України, її активної інтеграції та взаємодії зі світовим економічним простором, підвищення конкурентоспроможності та іміджу країни, врахування викликів нової економіки та принципів формування соціально відповідальної держави. Таким чином, формування та реалізація державної економічної політики щодо страхового ринку на засадах забезпечення його стійкого розвитку потребує подальшого теоретичного обґрунтування структури страхового ринку, його місця та ролі у фінансовій системі країни.

---

**МАРКЕТИНГ**

---

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематика структури страхового ринку, його ролі в економіці країни та питання висхідного розвитку представлені науковими розробками відомих вчених, таких як В. Д.Базилевич, Н. М. Внукова, О. О. Гаманкова, О. А.Гвозденко, О. О. Журавка, О. В. Козьменко, С. С. Осадець, В. Й. Плиса, Н. В. Ткаченко, С. В. Фруміна, В. М. Фурман, Т. В. Яворська та інших. Підкреслюючи вагомість сформованих в економічній науці теоретичних поглядів щодо обґрунтування ролі страхового ринку в розвитку економіки країни, слід зазначити, що дане питання залишається актуальним і потребує подальших наукових розвідок.

**Метою статті** є узагальнення й поглиблення наукових поглядів щодо місця та ролі страхового ринку в економіці країни.

**Виклад основного матеріалу.** Традиційний підхід до вивчення фінансових ринків, в тому числі страхового, ґрунтується на розгляді їх як замкнутих систем. Дійсно, функціонування страхового ринку передбачає його відокремлення від зовнішнього середовища, що представляє собою сукупність інших систем, які, з одного боку, є джерелом та споживачем різних видів ресурсів, а з іншого боку, представляють загрозу для функціонування страхового ринку. Одночасно страховий ринок взаємодіє з зовнішнім середовищем та адаптується до зміни його поточних параметрів.

Структура страхового ринку як ієрархічно побудована система, в авторському трактуванні, представляє собою сукупність підсистем, що відносяться до різних рівнів суспільного відтворення. У найзагальнішому вигляді виділяється чотири рівня суспільного відтворення (відповідно й чотири рівня страхового ринку): мікрорівень (окрема страхова компанія); мезорівень (регіональний страховий ринок); макрорівень (національний страховий ринок); мегарівень (світовий страховий ринок). Під впливом глобалізації та інформатизації економіки в сучасних умовах відбувається еволюційне розширення і поява нових аналітичних напрямків дослідження: від макроекономіки до мегаекономіки, від мікроекономіки до наноекономіки. Відтак, на відміну від найбільш поширеного підходу, що виділяє мега-, макро-, мезо-, та мікрорівні страхового ринку, автор виділяє більшу кількість рівнів, в тому числі і нанорівень (індивідуальні страхові агенти, брокери, суб'єкти що обслуговують страхову діяльність тощо).

Такий підхід має сприяти значному підвищенню ефективності функціонування страхового ринку шляхом створення і застосування економічних нанотехнологій в управлінні, плануванні, обліку, аналізі, фінансуванні його розвитку.

На сучасному етапі для страхового ринку характерними є процеси глобалізації, інтеграції та консолідації. Участь кожної країни в таких процесах є результатом тривалого історичного розвитку національної економіки та світового господарства [13].

Основними макроекономічними параметрами, що характеризують страховий ринок є ефективність і конкурентоспроможність, які засвідчують його стан, тенденції, закономірності розвитку, місце і значення в системі світогосподарських зв'язків та світовій фінансовій системі.

Отже, поділяючи точку зору прихильників системного підходу, пропонуємо розглядати страховий ринок як складну, інтегровану систему, що розвивається, із взаємопов'язаними параметрами. Страховий ринок як система існує і розвивається для задоволення потреби національної економіки, системи більш високого рівня, щодо забезпечення захисту від впливу деструктивних факторів, здатних уповільнювати відтворювальні процеси. Одночасно страховий ринок є однією з ключових підсистем будь-якої національної економічної системи, котра впливає на формування в її межах закономірностей економічних процесів в цілому.

Від рівня його розвитку залежить здатність економіки до розподілу і модифікації ризиків, оскільки в межах фінансового середовища регулюється процес передачі системних ризиків із сектору реальної економіки у фінансовий.

Відтак, досліджуючи страховий ринок як систему, логічним буде виходити з наступних положень:

- страховий ринок є відкритою системою, що взаємодіє із зовнішнім середовищем;
- складові елементи страхового ринку можуть бути розглянуті як системи;
- ієрархічно побудований;
- цілісний;



**МАРКЕТИНГ**

– централізований, що передбачає домінантність однієї з підсистем;  
 – адаптивний;  
 – функціонує та розвивається в певних межах для задоволення потреб систем вищого порядку.

Страховий ринок існує не ізольовано, а у взаємозв'язку з елементами фінансової системи країни, при цьому загальну основу для реалізації відносин, що виникають між ними, забезпечує грошова система.

С. В. Фруміна характеризує страховий ринок в рамках економічної системи через розкриття його соціальних й економічних функцій, серед яких:

- забезпечення безперервності суспільного виробництва через виплату страхового відшкодування і відновлення застрахованих об'єктів у разі настання страхових випадків;
- збереження грошових коштів населення (за договорами накопичувального страхування), що припускає виплату страхового забезпечення страховиком при настанні страхового випадку, пов'язаного зі страхуванням життя громадян, пенсійним страхуванням тощо;
- формування інвестиційного потенціалу за рахунок розміщення коштів страхових резервів;
- зняття навантаження з державного бюджету і звільнення його від виплат у разі природних і техногенних катастроф;
- запобігання внесенню диспропорцій в економіку, внаслідок настання несприятливих подій, що мають негативні наслідки для суб'єктів господарювання;
- стимулювання виробничих і торгових процесів, у зв'язку з наявністю надійного страхового захисту;
- забезпечення соціальної стабільності в суспільстві шляхом захисту майнових інтересів, пов'язаних з подіями, що носять ризиковий (непередбачуваний) характер.

Таким чином, ті соціальні та економічні функції, які виконує страхування, дозволяють розглядати страховий ринок в рамках соціально-економічної системи країни [12].

Поділяючи думку автора, зазначимо, що ключова роль страхового ринку у фінансовій системі полягає у створенні підґрунтя для економії бюджетних коштів та раціонального використання фінансових ресурсів держави. Страховий ринок дозволяє сформувати «подушку безпеки» для впровадження інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки. Успіх побудови національної інноваційної моделі багато в чому залежить від ступеня задіяності страхового ринку в інноваційному процесі як дієвого важеля нейтралізації негативного впливу ендогенних та екзогенних факторів.

Напрямки взаємодії страхового ринку з ланками фінансової системи представлені на рис. 1.



**МАРКЕТИНГ**

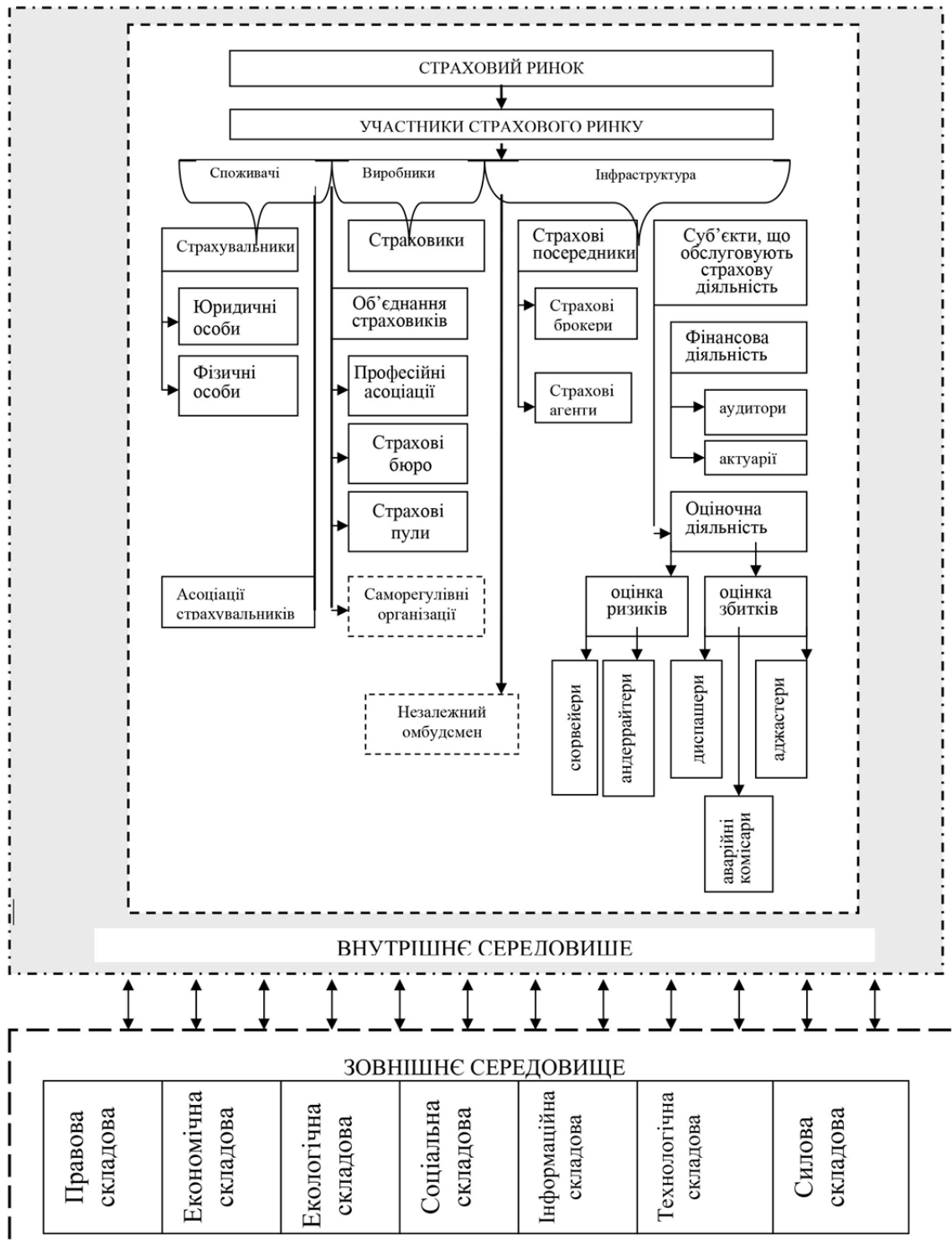


Рис.2. Графічне подання структури страхового ринку з позиції єдності двох систем - внутрішньої системи і зовнішнього оточення  
 Джерело: побудовано автором

## МАРКЕТИНГ

Тим самим, можна говорити про те, що страховий ринок являє собою складну багатофакторну динамічну систему – групу регулярно взаємодіючих і взаємозалежних окремих складових частин, що утворюють єдине ціле. Страховий ринок взаємодіє з навколишнім середовищем за допомогою зовнішніх зв'язків, які характеризують як вплив оточення на систему, так і вплив системи на середовище. Таким чином, страховий ринок представляє діалектичну єдність двох систем - внутрішньої системи і зовнішнього оточення (рис.2).

До внутрішньої системи (керована складова) відносимо виробників страхового захисту, споживачів страхового захисту та інфраструктуру, що забезпечує їхню взаємодію.

Зовнішнє оточення (некерована складова) – це система взаємодіючих сил, що здійснюють вплив на страховий ринок.

**Висновки.** Страховий ринок є багатоаспектним явищем із досить складною системою внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків. Рівень цього впливу визначається набором і змістом складових елементів, ступенем їхньої участі у розвитку всіх фаз відтворювального процесу, формуванні основних пропорцій. Відтак, страховий ринок, будучи невід'ємною частиною кругообігу суспільного капіталу, забезпечує функціонування ринкових інститутів через мобілізацію фінансових ресурсів у страхові фонди на основі сплати страхових премій та здійснення руху грошових потоків в економіці. Порушення даних процесів здатне серйозно обмежити розвиток вітчизняної економіки.

### Література

1. Базилевич, В. Д. Страхова справа : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, К. Базилевич. - Вид. 3-тє, перер. і доп. - К.: Знання, 2003. - 250с.
2. Внукова, Н. М. Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко. – Х. : Бурун Книга, 2004. –376 с.55
3. Гаманкова, О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О. О. Гаманкова – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
4. Гвозденко, А. А. Страхование : учеб. / А. А. Гвозденко – М.: ТК Велби, Проспект, 2006. – 464 с.
5. Журавка, О. С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08 - гроші, фінанси і кредит / О. С. Журавка ; Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Суми : [ Б. В. ], 2010. - 205 с.
6. Козьменко, О. В. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва ; керівник авт. проекту д. е. н., проф. О. В. Козьменко - Суми : Університетська книга, 2012. - 316 с.
7. Навроцький, Д. А. Формування страхового ринку України : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Навроцький Денис Анатолійович ; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. - К., 2005. - 18 с.
8. Плиса, В. Й. Страхування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Й. Плиса. - К. : Каравела, 2005. - 391 с.
9. Ткаченко, Н. В. Інвестиційна діяльність страхових компаній : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Н. В. Ткаченко; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. — К., 2004. — 20 с.
10. Феоктистова, Н. А. Формирование системы методов диагностики региональных страховых рынков: дис. канд. екон. наук : 08.00.10 / Н. А. Феоктистова. – Хабаровская государственная академия экономики и права. – 2005. – 190 с.
11. Фурман, В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / В. М. Фурман ; Держ. установа "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". – К., 2006. – 36 с.
12. Фрумина, С. В. Страховой рынок как элемент устойчивого развития социально-экономической системы государства / С. В. Фрумина // Аудит и финансовый анализ. – №3. – 2012. – Режим доступа : [http://www.auditfin.com/fin/2012/3/2012\\_III\\_10\\_17.pdf](http://www.auditfin.com/fin/2012/3/2012_III_10_17.pdf)
13. Яворська, Т. В. Страхові послуги : навч.посіб. / Т. В. Яворська – К. : Знання, 2008. — 350 с.

### References

1. Bazylevych, V. D., Bazylevych, K. (2003). Strakhova sprava [Insurance Business] (12nd ed., rev.). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
2. Vnukova, N. M. Uspalenko, V. I. Vremenko, L. V. (2004). Strakhuvannia: teoriia ta praktyka [Insurance: Theory and Practice]. Kharkiv : Burun Knyha [in Ukrainian].
3. Hamankova, O. O. (2009). Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka [Ukraine's insurance industry: theory, methodology, practice]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
4. Gvozdenko, A. A. (2006). Strakhovanie [Insurance]. Moscow: TK Velby, Prospekt [in Russian].
5. Zhuravka, O. S. (2010). Naukovo-metodychni zasady stratehichnoho rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy [Scientific and methodical bases of strategic development of Ukraine's insurance market]. *Candidate's thesis. Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy – Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine* [in Ukrainian].
6. Kozmenko, O. V., Kozmenko, S. M., Vasylijeva, T. A. (2012). Novi vektory rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy [New vectors of development of the insurance market of Ukraine]. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
7. Navrotskiy, D. A. (2005). Formuvannia strakhovoho rynku Ukrainy [Formation of Ukraine's insurance market]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut ekonomichnoho prohnozuvannia NANU [in Ukrainian].

---

**МАРКЕТИНГ**

---

8. Plysa, V. Y. (2005). Strakhuvannia [Insurance]. Kyiv: Karavela [in Ukrainian].
9. Tkachenko, N. V. (2004). Investytsiina diialnist strakhovykh kompanii [Investment activities of insurance companies]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: NAN Ukrainy. *In-t ekon. prohnozuvannia*. – *The Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine*. [in Ukrainian].
10. Feoktistova, N. A. (2005). Formirovanie sistemy metodov diagnostiki regionalnykh strakhovykh rynkov [Formation of system of diagnostics methods of regional insurance markets]. *Candidate's thesis*. *Khabarovskaia gosudarstvennaia akademiia ekonomiki i prava – Khabarovsk State Academy of Economics and Law* [in Ukrainian].
11. Furman, V. M. (2006). Strakhovyi rynek v Ukraini: problemy stanovlennia ta stratehiia rozvytku [The insurance market in Ukraine: Problems of Establishment and Development Strategy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Derzh. ustanova "In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy" – *The Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine*.
12. Frumina, S. V. (2012). Strakhovoi rynek kak element ustoichivogo razvitiia sotsialno-ekonomicheskoi sistemy gosudarstva [The insurance market as an element of sustainable socio-economic system of the state]. *Audit i finansovyi analiz – Auditing and Financial Analysis*. Retrieved from: [http://www.auditfin.com/fin/2012/3/2012\\_III\\_10\\_17.pdf](http://www.auditfin.com/fin/2012/3/2012_III_10_17.pdf) [in Russian].
13. Yavorska, T. V. [2008]. Strakhovi posluhy [Insurance services]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

Надійшла 02.02.2016

## РЕФЕРАТИ

## ABSTRACTS

УДК 351.82:338.1

**Савченко, В. Ф. Світовий досвід антикризового державного регулювання** / В. Ф. Савченко, О. М. Козлянченко // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 7-13.

**Анотація.** У статті досліджуються світовий досвід застосування антикризової політики, а також основні заходи, що здійснювалися в різних країнах для подолання кризових явищ. Надаються пропозиції щодо використання найбільш ефективних напрацювань у вітчизняній економіці. Табл.: 1. Бібліогр.: 9 назв.

**Ключові слова:** антикризова політика, антикризове регулювання, державне регулювання, криза, машинобудівний комплекс, національна економіка, сільськогосподарське машинобудування, фінансова криза.

УДК 338.43:631.86

**Ільчук, В. П. Органічне виробництво як пріоритетний напрям розвитку аграрного сектора національної економіки** / В. П. Ільчук, Х. І. Штирхун // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 14-22.

**Анотація.** Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «органічне сільське господарство», надано та обґрунтовано власне розуміння даного поняття. Схематично відображено різницю між органічним та традиційним виробництвом продукції. Розглянуто важливість та особливості маркування органічної продукції. Розроблено науково-методичний підхід до розрахунку інтегрального показника інфраструктурного забезпечення ринку органічної продукції, після застосування якого визначено регіони-лідери України, у яких ринок органічної продукції найкраще забезпечено відповідною інфраструктурою. Іл.: 2. Табл.: 3. Бібліогр.: 9 назв.

**Ключові слова:** аграрний сектор економіки, інфраструктура, маркування, органічне виробництво, пріоритет, сільське господарство.

УДК 330.552

**Волот, О. І. Реальний сектор економіки: сутність, складові та його роль в забезпеченні стійкого розвитку економіки держави** / О. І. Волот, І. М. Пліско // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 23-29.

**Анотація.** Реальний сектор економіки відіграє важливу роль в економічній розбудові держави. У статті розглядаються підходи до визначення реального сектора економіки і його ролі у формуванні валового внутрішнього продукту. Запропоновано типологію та складові реального сектора економіки за видами економічної діяльності та сегментами. Іл.: 1. Табл.: 4. Бібліогр.: 16 назв.

**Ключові слова:** реальний сектор економіки, валовий внутрішній продукт, інформаційно-комунікаційні технології.

УДК 351:332.8

**Мекшун, Л. М. Сучасні тенденції реформування управління житлово-комунальним господарством України в умовах децентралізації** / Л. М. Мекшун // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 30-36.

**Анотація.** Досліджені державні програми реформування житлово-комунального господарства (ЖКГ) в Україні з аналізом їхньої послідовності. Розкрито розподіл повноважень між органами влади стосовно управління ЖКГ в контексті процесів децентралізації. Показано, що метою їхньої діяльності є реформування

УДК 351.82:338.1

**Savchenko, V. F. Singapore lessons of economic growth** / V. F. Savchenko, O. M. Kozlianchenko // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 7-13.

**Abstract.** The article examines the international experience of anti-crisis policy and major strategies of overcoming the crisis phenomena. Suggestions on the most effective ventures in the national economy are provided. Tabl.: 1. Refs: 9 titles.

**Keywords:** anti-crisis policy, crisis management, state regulation, crisis, machine-building complex, national economy, agricultural machinery building, financial crisis.

УДК 338.43:631.86

**Ilchuk, V. P. Organic farming as a priority in the development of agricultural sector of economy** / V. P. Ilchuk, Kh. I. Shtyrkhun // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 14-22.

**Abstract.** Scientific approaches to definition of the concept "organic farming" are analysed, personal understanding of this concept is presented. The difference between organic and traditional farming is schematically displayed. Importance and features of marking of organic products are considered. Scientific and methodical approach to calculation of an integrated indicator of infrastructure providing the organic market is developed. Use of this indicator helped to determine the leading regions of Ukraine in which the organic market is provided with the corresponding infrastructure at the highest level. Figs.: 2. Tabl.: 3. Refs: 9 titles.

**Keywords:** agricultural sector, infrastructure, labeling, organic production, priority, agriculture.

УДК 330.552

**Volot, O. I. Real economy: essence, components and its significance in providing steady growth of state economy** / O. I. Volot, I. M. Plisko // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 23-29.

**Abstract.** Real economy plays an important role in providing steady growth of state economy. The article is concerned with the approaches of defining the real economy and its importance in shaping the Gross Domestic Product (GDP). The typology and constituents of the real economy and its segments are outlined in the article. Figs.: 1. Tabl.: 4. Refs: 16 titles.

**Keywords:** real economy, gross domestic product, information and communication technology.

УДК 351:332.8

**Mekshun, L. M. Current trends of housing and communal services reform under decentralization in Ukraine** / L. M. Mekshun // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 30-36.

**Abstract.** The article deals with the issue of Ukraine's Housing and Communal Services (HCS) reforming state projects. The distribution of powers among the authorities in the context of decentralization is elaborated. According to the article, the Housing and Communal Services (HCS) project's development are reforming the economy by altering the

господарства шляхом зміни організаційно-економічних відносин та удосконалення системи управління для задоволення потреб населення і господарського комплексу в житлово-комунальних послугах. Визначена роль об'єднань співвласників багатоквартирних будинків в управлінні власним майном і майном загального користування. Проаналізована можливість створення конкурентного середовища на ринку надання житлово-комунальних послуг. Бібліогр.: 11 назв.

**Ключові слова:** реформування, управління житлово-комунальним господарством, децентралізація.

УДК 339.564:338.432

**Полковниченко, С. О. Сучасні тенденції реалізації експортного потенціалу аграрного сектора економіки України / С. О. Полковниченко, О. В. Росохач // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 37-45.**

**Анотація.** У статті визначено сутність поняття експортного потенціалу аграрного сектора національної економіки, систематизовано чинники його формування і реалізації. Охарактеризовано експортні можливості сільськогосподарського виробництва України, проведено SWOT-аналіз експортного потенціалу аграрного сектора. Проаналізовано динаміку, товарну і географічну структуру експорту аграрної продукції вітчизняних виробників, виявлено сучасні тенденції реалізації експортного потенціалу аграрного виробництва. Запропоновано заходи щодо покращення реалізації експортного потенціалу аграрного сектора. Іл.: 4. Бібліогр.: 10 назв.

**Ключові слова:** експортний потенціал аграрного сектора економіки, реалізація експортного потенціалу, товарна структура експорту аграрної продукції, географічна структура експорту аграрної продукції, експортна конкурентоспроможність агровиробників.

УДК 334.724.4:332(477)

**Савченко, В. Ф. Особливості формування соціально орієнтованих кластерів в Україні / В. Ф. Савченко, Т. Л. Шестаковська // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 46-55.**

**Анотація.** Визначено особливості та необхідність формування соціально орієнтованих кластерів в Україні. Виділені основні елементи концепції соціально орієнтованої кластеризації. Обґрунтовано застосування соціально орієнтованого кластера здоров'я на національному рівні та розкриті його основні риси з метою удосконалення якості життя населення. Здійснено аналіз сучасного стану фармацевтичного ринку. Запропоновані рекомендації щодо збереження і нарощування капіталу здоров'я на основі розробленої схеми формування соціально орієнтованого кластера здоров'я. Іл.: 4. Табл.: 1. Бібліогр.: 10 назв.

**Ключові слова:** соціально орієнтований кластер здоров'я, капітал здоров'я, розвиток економіки, якість життя, інновації.

УДК 35:[352+353]

**Михайловська, О. В. Деякі аспекти комунікативної взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості / О. В. Михайловська // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 56-63.**

**Анотація.** У статті охарактеризована комунікативна взаємодія органів місцевого самоврядування та громадськості у процесі децентралізації влади в Україні. Розкрито сутність та особливості підвищення ефективності такої взаємодії, виділені дієві інструменти, досліджені практичні аспекти. Іл.: 1. Табл.: 1. Бібліогр.: 12 назв.

organizational and economic relations and scaling up the quality of housing and communal services to meet the resident's needs. The role of condominiums in the management of their own property and public property is defined. The possibility of creating a competitive environment in the housing and communal services market is analysed. Refs: 11 titles.

**Keywords:** reforming, housing and communal sector management, decentralization.

УДК 339.564:338.432

**Polkovnichenko, S. O. Current trends in realization of the export potential of the agricultural sector of economy of Ukraine / S. O. Polkovnichenko, O. V. Rosokhach // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 37-45.**

**Abstract.** The concept of the export potential of the agricultural sector of the national economy is determined, the factors of its formation and realization are systematized. Export opportunities of agricultural production in Ukraine are characterized, SWOT analysis of the export potential of the agricultural sector is performed. The dynamics, commodity and geographical structure of the export of agricultural products of domestic producers is analyzed, current trends of realization of the export potential of the agricultural production are identified. Measures to improve realization of the export potential of the agricultural sector are suggested. Figs.: 4. Refs: 10 titles.

**Keywords:** export potential of the agricultural sector of economy, realization of the export potential, commodity structure of the export of agricultural products, geographical structure of the export of agricultural products, export competitiveness of agricultural producers.

УДК 334.724.4:332(477)

**Savchenko, V. F. Features of formation of socially oriented clusters in Ukraine / V. F. Savchenko, T. L. Shestakovska // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 46-55.**

**Abstract.** The features and the need for a socially oriented cluster in Ukraine are determined. The basic elements of the concept of a socially oriented clustering are allocated. The application of a socially oriented health cluster at the national level is justified and its main features are revealed to improve the quality of life. The analysis of the current state of the pharmaceutical market is carried out. Recommendations to preserve and increase the capital of health are proposed based on the designed scheme of formation of a socially oriented health cluster. Figs.: 4. Tabl.: 1. Refs: 10 titles.

**Keywords:** socially oriented health cluster, health capital, economic development, quality of life, innovation.

УДК 35:[352+353]

**Mykhailovska, O. V. Some aspects of communicative interaction between local authorities and the public / O. V. Mykhailovska // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 56-63.**

**Abstract.** The communicative interaction between local governments and the public in the decentralization are defined. The nature and features of increasing efficiency of such interaction are revealed, effective tools are outlined, practical aspects are investigated. Figs.: 1. Tabl.: 1. Refs: 12 titles.

**Ключові слова:** комунікація, взаємодія, децентралізація, самоврядування.

УДК 336.143:330.341.1

**Тропіна, В. Б. Оптимізація системи бюджетного забезпечення інноваційної діяльності в Україні / В. Б. Тропіна // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 64-68.**

**Анотація.** Визначено сутність та складові системи бюджетного забезпечення інноваційного розвитку країни. Проведено аналіз сучасного стану державної фінансової підтримки інноваційних процесів в Україні. Обґрунтовано пропозиції щодо оптимізації системи бюджетного фінансування державних інноваційних програм з метою реалізації інноваційної моделі розвитку країни. Табл.: 1. Бібліогр.: 5 назв.

**Ключові слова:** бюджет, інновації, бюджетне забезпечення інноваційної діяльності, національна інноваційна система, державні цільові інноваційні програми.

УДК 330.341.1:378(447)

**Бабіна, Н. О. Організація інноваційної діяльності вищих навчальних закладів / Н. О. Бабіна // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 69-73.**

**Анотація.** Описано деякі особливості інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. Сформульовано парадигму інноваційних трансформацій вказаних закладів. Показано вплив інноваційної активності на динаміку конкурентоспроможності сфери вищої освіти. Бібліогр.: 10 назв.

**Ключові слова:** інноваційна діяльність, інноваційні трансформації, конкурентоспроможність вищої освіти.

УДК 004:65.012.23:334.722

**Клінцов, Л. М. Інформаційні системи та технології для створення бізнес-планів малих підприємств / Л. М. Клінцов, М. В. Міщенко // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 74-78.**

**Анотація.** Визначено необхідність дослідження інформаційних систем та технологій для полегшення самостійного написання підприємцями бізнес-планів для малих підприємств, що буде сприяти залученню банківського та інвестиційного капіталу при створенні та розширенні малих підприємств. Приведена система допомоги підприємцям малого бізнесу при написанні бізнес-планів, яка створена у Сполучених штатах Америки. Позитивні аспекти цієї системи та поширювані нею інформаційні технології для підтримки малого бізнесу, а також можливість отримання інформаційної та фінансової підтримки від Групи підтримки малого бізнесу Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Бібліогр.: 4 назви.

**Ключові слова:** інформаційні системи, бізнес-плани, малі підприємства, кредити.

УДК 65.012.32

**Кунденко, А. В. Управління якістю бізнес-процесів на підприємствах / А. В. Кунденко // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 79-83.**

**Анотація.** Стаття присвячена проблемі підвищення рівня якості управління бізнес-процесами на промислових підприємствах. Розглянуто кількісні та якісні параметри якості бізнес-процесів. Визначено основні проблеми управління якістю бізнес-процесів та запропоновано шляхи їхнього вирішення. Бібліогр.: 13 назв.

**Ключові слова:** бізнес-процес, управління бізнес-

**Keywords:** communication, cooperation, decentralization, self-governance.

UDK 336.143:330.341.1

**Tropina, V. B. Optimization of the innovative activity budget support system in Ukraine / V. B. Tropina // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 64-68.**

**Abstract.** The essence and components of the system of budget support of innovative development of the country are defined. The current state of public financial support for innovation processes in Ukraine is analyzed. Ways of optimization of the system of budget financing of the state innovation programs with the aim of implementing an innovative model of development of the country are proposed. Tabl.: 1. Refs: 5 titles.

**Keywords:** budget, innovations, budget support of innovation activities, national innovation system, state target innovation programs.

UDK 330.341.1:378(447)

**Babina, N. O. Innovation activity in higher educational institutions / N. O. Babina // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 69-73.**

**Abstract.** Some peculiarities of innovation activity of higher education institutions are defined. A paradigm for innovative transformation of these institutions is developed. The impact of innovation activity on the dynamics of the higher education competitiveness is revealed. Refs: 10 titles.

**Keywords:** innovation activity, innovative transformations, competitiveness in higher education.

UDK 004:65.012.23:334.722

**Klitsov, L. M. Information systems and technology for creating business plans of small businesses / L. M. Klitsov, M. V. Mishchenko // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 74-78.**

**Abstract.** The necessity of research information systems and technologies to assist independent entrepreneurs in creating business plans for small businesses that will facilitate attracting bank and investment capital under the creation and expansion of small businesses is defined. The system of help for small business owners in writing business plans, created in the United States, is presented. The positive aspects of this system, and distributed information technologies to support small businesses, as well as the opportunity for obtaining information and financial support for small business groups from the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) are outlined. Refs: 4 titles.

**Keywords:** information systems, business plans, small business, loans.

UDK 65.012.32

**Kundenko, A. V. Quality of business process management at enterprise / A. V. Kundenko // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 79-83.**

**Abstract.** The article is concerned with the improvement of the quality level of business processes at production facilities. The quantitative and qualitative indicators of successful business processes and their implementation strategies are defined. Refs: 13 titles.

**Keywords:** business process, business process

процесом, якість бізнес-процесів, проблеми управління якістю бізнес-процесів.

УДК 65.012.32

**Натрошвілі, Г. Р. Механізм підтримки економічної безпеки підприємства в умовах кризи / Г. Р. Натрошвілі // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 84-87.**

**Анотація.** Узагальнено виклики кризового розвитку, які здатні відчутно вплинути на стан економічної безпеки підприємств (корпоративного сектора). Сформульовано пропозиції з впровадження інноваційних технологій управління економічною безпекою. Проаналізовано основні економічні ризики, що виникають на рівні сучасного підприємства. Бібліогр.: 9 назв.

**Ключові слова:** безпека, управління підприємством, кризовий розвиток.

УДК 336.02:[330.322+330.341.1](477)

**Захарін, С. В. Фінансові важелі активізації інвестиційної та інноваційної діяльності / С. В. Захарін // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 88-93.**

**Анотація.** Проаналізовано ключові тенденції інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні в контексті макроекономічного розвитку. Наведено проблеми стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності. Подано перелік перспективних фінансових інструментів стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності. Табл.: 1. Бібліогр.: 10 назв.

**Ключові слова:** фінансові інструменти, стимулювання, інвестиційна діяльність, інноваційна діяльність.

УДК 336(477)

**Повжик, К. В. Фінансовий сектор України: детермінанти розвитку в умовах турбулентності / К. В. Повжик // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 94-104.**

**Анотація.** У статті обґрунтована необхідність дослідження фінансового ринку та визначена його роль у розвитку економіки. Проаналізовані основні сектори фінансового ринку: банківський сектор, валютний та фондовий ринки, ринок небанківських фінансових установ. Визначені основні особливості їхнього розвитку. Сформувані рекомендації, щодо покращення поточної ситуації. Іл.: 2. Табл.: 8. Бібліогр.: 10 назв.

**Ключові слова:** фінансовий ринок, банківський сектор, валютний ринок, лізинг, страхування, фондовий ринок.

УДК 339.138

**Рябова, Т. А. Управління маркетинговими системами взаємодії зі споживачами в умовах глобалізації / Т. А. Рябова, І. Б. Рябов // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 105-109.**

**Анотація.** В статті проаналізовано сутність і поведінкові особливості маркетингової взаємодії виробників і споживачів. Визначено найбільш результативні технології організації взаємодії підприємств на промислових ринках. Іл.: 1. Бібліогр.: 6 назв.

**Ключові слова:** система маркетингової взаємодії, споживання, поведінка споживачів, диспозиція.

УДК 658.012.32

**Ракосій, П. В. Особливості побудови механізму антикризового управління на підприємствах агропромислового комплексу / П. В. Ракосій // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 110-113.**

management, business process quality, business process quality management problems.

UDK 65.012.32

**Natroshvili, H. R. Mechanisms to support economic security of enterprise in crisis / H. R. Natroshvili // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 84-87.**

**Abstract.** The crisis development challenges that are able to significantly affect the economic security of enterprises (corporate sector) are outlined. The proposals on introduction of innovative technologies of economic security management are developed. The basic economic risks that arise at the level of modern enterprise are analyzed. Refs: 9 titles.

**Keywords:** security, enterprise management, crisis development.

UDK 336.02:[330.322+330.341.1](477)

**Zakharin, S. V. Use of financial instruments to stimulate investment and innovation / S. V. Zakharin // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 88-93.**

**Abstract.** Major trends in investment and innovation activity in Ukraine within the context of macroeconomic development are analysed. The questions of stimulating investment and innovation are defined. The prospects of the financial instruments in boosting investment and innovation are outlined. Tabl.: 1. Refs: 10 titles.

**Keywords:** financial instruments, incentives, investment, innovation.

UDK 336(477)

**Povzyk, K. V. Financial sector of Ukraine: factors of development in turbulent times / K. V. Povzyk // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 94-104.**

**Abstract.** The necessity of the financial market investigation and its role in the economic development are determined. The major sectors of the financial market: banking, foreign exchange and stock markets, the market of non-bank financial institutions are analysed and the main peculiarities of their development are defined. Recommendations for improvement of the current situation are suggested. Figs.: 2. Tabl.: 8. Refs: 10 titles.

**Keywords:** financial market, banking sector, foreign exchange market, leasing, insurance, stock market.

UDK 339.138

**Riabova, T. A. Information systems and technology for creating business plans of small businesses / T. A. Riabova, I. B. Riabov // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 105-109.**

**Abstract.** The nature and behavioral peculiarities of the marketing cooperation of manufacturers and consumers are analyzed in the article. The most productive technologies of enterprise interactions on the industrial markets are outlined. Figs.: 1. Refs: 6 titles.

**Keywords:** interacting market systems, consumption, consumer behaviour, disposition.

UDK 658.012.32

**Rakosii, P. V. The peculiarities of crisis management strategies in agricultural enterprises / P. V. Rakosii // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 110-113.**



**Анотація.** У статті розглянуто особливості побудови механізму антикризового управління на прикладі підприємств агрокомплексу. Зазначено, що незадовільний стан діяльності підприємств агропромислового комплексу зумовлений відсутністю механізму антикризового управління. Зазначений механізм дозволить підприємствам здійснювати ефективне управління та передбачувати негативні тенденції розвитку. Бібліогр.: 10 назв.

**Ключові слова:** криза, антикризове управління, механізм антикризового управління.

УДК 330.131.5

**Зайцева, О. І. Організаційні механізми управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації / О. І. Зайцева, С. В. Нецаєв // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 114-118.**

**Анотація.** В статті досліджено концептуальні засади становлення соціально-орієнтованого підприємництва, представлено еволюцію організаційних механізмів управління підприємствами в Україні, визначено особливості формування організаційних механізмів управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації. Табл.: 1. Бібліогр.: 11 назв.

**Ключові слова:** Організаційні механізми, соціальні підприємства, ринкова самоорганізація.

УДК 368

**Виговська, В. В. Теоретичне позиціонування страхового ринку у фінансовій системі країни / В. В. Виговська // Науковий вісник Полісся. - 2016. - Вип. 1. - С. 119-124.**

**Анотація.** В даній статті проведено теоретичне дослідження складу та структури страхового ринку, визначено його місце та роль в економічній системі країни через розкриття його соціальних й економічних функцій. В статті розглянуто ієрархію побудови страхового ринку у відповідності до рівнів суспільного відтворення. Автором розкрито напрямки взаємодії страхового ринку з ланками фінансової системи та обґрунтовано структурування страхового ринку з позиції єдності двох систем - внутрішньої системи і зовнішнього оточення. Іл.: 2. Бібліогр.: 13 назв.

**Ключові слова:** страхування, страховий ринок, фінансова система, страховики, страхувальники, страховий фонд, структура, середовище, система.

**Abstract.** The peculiarities of the mechanism of crisis management on the example of agricultural complex are studied in the paper. It is noted that the poor state of agricultural enterprises is caused by the lack of a crisis management mechanism. The indicated mechanism will allow the enterprises to effectively control and predict the negative trends. Refs: 10 titles.

**Keywords:** crisis, crisis management, crisis management mechanism.

UDK 330.131.5

**Zaitseva, O. I. Institutional mechanisms for managing social enterprises under conditions of market self-organization / O. I. Zaitseva, S. V. Nechaiev // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 114-118.**

**Abstract.** The paper studies the conceptual basis of the formation of socially-oriented businesses, presents the evolution of organizational mechanisms of enterprises in Ukraine, peculiarities of formation of organizational mechanisms of social enterprises under conditions of market self-organization. Tabl.: 1. Refs: 11 titles.

**Keywords:** Institutional mechanisms, social enterprises, market self-organization.

UDK 368

**Vyhovska, V. V. Theoretical aspect of insurance market in the state's financial system / V. V. Vyhovska // Scientific Bulletin Polissia. - 2016. - Vol. 1. - P. 119-124.**

**Abstract.** A theoretical study of the composition and the structure of insurance market as well as its place and role in the economic system of the state on the basis of the characteristics of its social and economic functions are defined. The hierarchical arrangement of the insurance market in accordance with the levels of social reproduction is highlighted in the article. The author outlines the areas of cooperation of the insurance market with functioning financial system and justifies the structuring of the insurance market from the perspective of the unity of the two systems - the internal system and the external environment. Figs.: 2. Refs: 13 titles.

**Keywords:** insurance, insurance market, financial system, insurers, policy holders, insurance fund, structure, environment, system.

**ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ**

<b>Бабіна Наталія Олександрівна</b>	аспірант, Київський національний університет технологій та дизайну;
<b>Виговська Валентина Вікторівна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансової діяльності суб'єктів господарювання і державних установ Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0001-8632-9656">http://orcid.org/0000-0001-8632-9656</a>
<b>Волот Олена Ігорівна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0002-5726-8070">http://orcid.org/0000-0002-5726-8070</a>
<b>Зайцева Олена Іванівна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і маркетингу Херсонського національного технічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0002-7250-6292">http://orcid.org/0000-0002-7250-6292</a>
<b>Захарін Сергій Володимирович</b>	професор кафедри менеджменту і маркетингу Київського національного лінгвістичного університету;
<b>Ільчук Валерій Петрович</b>	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Чернігівського національного технологічного університету;
<b>Клінцов Леонід Миколайович</b>	кандидат технічних наук, доцент кафедри інформаційних систем в економіці Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0002-3259-593X">http://orcid.org/0000-0002-3259-593X</a>
<b>Козлянченко Олена Михайлівна</b>	здобувач кафедри економічної теорії Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0002-5409-2153">http://orcid.org/0000-0002-5409-2153</a>
<b>Кунденко Аліна Володимирівна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0003-0227-4059">http://orcid.org/0000-0003-0227-4059</a>
<b>Мекшун Людмила Миколаївна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0002-8384-5214">http://orcid.org/0000-0002-8384-5214</a>
<b>Міщенко Микола Володимирович</b>	кандидат технічних наук, доцент кафедри інформаційних систем в економіці Чернігівського національного технологічного університету;
<b>Михайловська Олена Василівна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0002-7682-2292">http://orcid.org/0000-0002-7682-2292</a>
<b>Натрошвілі Георгій Альбертович</b>	аспірант Київського національного університету технологій та дизайну;
<b>Нечаєв Сергій Володимирович</b>	аспірант кафедри менеджменту і маркетингу Херсонського національного технічного університету;
<b>Пліско Ірина Миколаївна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0001-7388-5645">http://orcid.org/0000-0001-7388-5645</a>
<b>Повжик Катерина Василівна</b>	аспірант заочного відділення кафедри фінансової діяльності суб'єктів господарювання і державних установ Чернігівського

	національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0001-8830-6263">http://orcid.org/0000-0001-8830-6263</a>
<b>Полковниченко Світлана Олександрівна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Чернігівського національного технологічного університету; <a href="https://orcid.org/0000-0001-6177-1325">https://orcid.org/0000-0001-6177-1325</a>
<b>Ракосій Павло Володимирович</b>	магістр з фінансів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
<b>Росохач Олена Володимирівна</b>	студент обліково-економічного факультету Чернігівського національного технологічного університету;
<b>Рябов Ігор Будимирович</b>	кандидат економічних наук, старший викладач кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0002-7912-932X">http://orcid.org/0000-0002-7912-932X</a>
<b>Рябова Тетяна Анатоліївна</b>	кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0001-6333-3118">http://orcid.org/0000-0001-6333-3118</a>
<b>Савченко Володимир Федорович</b>	доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Чернігівського національного технологічного університету, заслужений економіст України; ResearcherID: H-3603-2014
<b>Тропіна Валентина Борисівна</b>	доктор економічних наук, професор кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0003-4148-3873">http://orcid.org/0000-0003-4148-3873</a>
<b>Шестаковська Тетяна Леонідівна</b>	кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економічної теорії Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0002-8098-8439">http://orcid.org/0000-0002-8098-8439</a>
<b>Штирхун Христина Ігорівна</b>	аспірант кафедри фінансів Чернігівського національного технологічного університету; <a href="http://orcid.org/0000-0001-7614-2572">http://orcid.org/0000-0001-7614-2572</a>

#### AUTHORS DATA

<b>Babina Nataliia Oleksandrivna</b>	Postgraduate Student, Kyiv National University of Technology and Design;
<b>Ilchuk Valerii Petrovych</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance and Banking, Chernihiv National University of Technology;
<b>Klintsov Leonid Mykolaiovych</b>	Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Department of Information Technology in Economics, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0002-3259-593X">http://orcid.org/0000-0002-3259-593X</a>
<b>Kozlianchenko Olena Mykhailivna</b>	Degree Seeker, Department of Economic Theory, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0002-5409-2153">http://orcid.org/0000-0002-5409-2153</a>
<b>Kundenko Alina Volodymyrivna</b>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, the Management Department, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0003-0227-4059">http://orcid.org/0000-0003-0227-4059</a>
<b>Mekshun Liudmyla Mykolaivna</b>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Economic Theory, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0002-8384-5214">http://orcid.org/0000-0002-8384-5214</a>
<b>Mishchenko</b>	Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Department of

---

---

<b>Mykola Volodymyrovych</b>	Information Technology in Economics, Chernihiv National University of Technology;
<b>Mykhailovska Olena Vasylivna</b>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0002-7682-2292">http://orcid.org/0000-0002-7682-2292</a>
<b>Natroshvili Heorhii Albertovych</b>	Postgraduate Student, Kyiv National University of Technology and Design;
<b>Nechaiev Serhii Volodymyrovych</b>	Postgraduate Student, Department of Management and Marketing, Kherson National Technical University;
<b>Plisko Iryna Mykolaivna</b>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0001-7388-5645">http://orcid.org/0000-0001-7388-5645</a>
<b>Polkovnychenko Svitlana Oleksandrivna</b>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Economic Theory, Chernihiv National University of Technology (Chernihiv, Ukraine); <a href="http://orcid.org/0000-0001-6177-1325">http://orcid.org/0000-0001-6177-1325</a>
<b>Povzhyk Kateryna Vasylivna</b>	Postgraduate Distant Student at the Department of Financial Activity of Business Entities and State Institutions, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0001-8830-6263">http://orcid.org/0000-0001-8830-6263</a>
<b>Rakosii Pavlo Volodymyrovych</b>	MBA, V. N. Karazin Kharkiv National University;
<b>Riabov Ihor Budymyrovych</b>	Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer, Department of PR Technology and Logistics, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0002-7912-932X">http://orcid.org/0000-0002-7912-932X</a>
<b>Riabova Tetiana Anatoliivna</b>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of PR Technology and Logistics, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0001-6333-3118">http://orcid.org/0000-0001-6333-3118</a>
<b>Rosokhach Olena Volodymyrivna</b>	Student, Faculty of Accounting and Economics, Chernihiv National University of Technology;
<b>Savchenko Volodymyr Fedorovych</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor, Department of Economic Theory, Chernihiv National University of Technology, Honoured Economist of Ukraine (Chernihiv, Ukraine); ResearcherID: H-3603-2014
<b>Shestakovska Tetiana Leonidivna</b>	Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer, Department of Economic Theory, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0002-8098-8439">http://orcid.org/0000-0002-8098-8439</a>
<b>Shtyrkhun Khrystyna Ihorivna</b>	Postgraduate Student, Department of Finance, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0001-7614-2572">http://orcid.org/0000-0001-7614-2572</a>
<b>Tropina Valentyna Borysivna</b>	Doctor of Economic Sciences, Professor, Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics; <a href="http://orcid.org/0000-0003-4148-3873">http://orcid.org/0000-0003-4148-3873</a>
<b>Volot Olena Ihorivna</b>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology; <a href="http://orcid.org/0000-0002-5726-8070">http://orcid.org/0000-0002-5726-8070</a>
<b>Vyhovska</b>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of

---

---

**Valentyna Viktorivna**

Financial Activity of Business Entities and State Institutions, Chernihiv National University of Technology;  
<http://orcid.org/0000-0001-8632-9656>

**Zaitseva  
Olena Ivanivna**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management and Marketing, Kherson National Technical University;  
<http://orcid.org/0000-0002-7250-6292>

**Zakharin  
Serhii Volodymyrovych**

Professor, Department of Management and Marketing, Kyiv National Linguistic University;

## ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО ЖУРНАЛУ

1. Мова написання рукопису статті: українська, російська або англійська. У разі подання статті українською або російською мовою **обов'язкове надання перекладу статті англійською мовою** (відповідно до п. 2.9. Наказу "Про затвердження порядку формування переліку наукових фахових видань України" від 17.10.2012 р. № 1111) або подайте **анотацію структуровану** (1500-2000 знаків) англійською мовою на один абзац (Times New Roman, 14 пт., курсив). Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:

- актуальність теми дослідження (**Urgency of the research**);
- постановка проблеми (**Target setting**);
- аналіз останніх досліджень і публікацій (**Actual scientific researches and issues analysis**);
- виділення недосліджених частин загальної проблеми (**Uninvestigated parts of general matters defining**);
- постановка завдання (**The research objective**);
- викладення основного матеріалу (**стисло**) (**The statement of basic materials**);
- висновки відповідно до статті (**Conclusions**).

2. Рукопис статті подається до редакції у такій формі:

- файл на дискеті (3,5") або CD-диску;
- один примірник роздрукованої статті (дивіться п. 5 «**Форма подання статті**» цих вимог).

3. Рукопис статті, підписаний авторами, супроводжується:

- **зовнішньою рецензією** із зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;
- **англомовним перекладом статті** завіреним фахівцем з англійської мови (бюро перекладів або викладачами англійської мови);
- **відомостями про автора (авторів)** (завантажити шаблон ви можете на сайті «Наукового вісника Полісся» у розділі «Правила оформлення та подання рукопису»);

4. Рукопис статті не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та експерти.

5. Форма подання статті:

- обсяг рукопису – 12-24 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків), включаючи рисунки та таблиці;
- кількість співавторів – не більше трьох.
- стаття повинна бути підготовлена за допомогою редактора **Word for Windows®** (версії 97, 2000, XP, 2003, 2007) або сумісного редактора;
- рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок із вільним розміщенням нумерації в листі;
- **формат аркуша** – A4 (210x297), орієнтація сторінки – «**книжна**»; поля: **ліворуч** – 2,5 см; **праворуч** – 2,5 см; **зверху** – 2,5 см; **знизу** – 3 см; **переплетіння** – 0 см; **інтервал між рядками** – 1,5 пт.; інтервал між абзацами «**до**», «**після**» – 0 пт; відступи «**праворуч**», «**ліворуч**» – 0 пт; відступ першої строчки – 1,27 см;
- рисунки, фотографії, графіки слід **вставляти** в текст статті **як об'єкт**. Положення об'єкта – «**в тексті**»;
- рисунки, створені у вбудованому у WinWord редакторі рисунків, слід подавати як згруповані об'єкти.
- рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.

6. Фізичні величини повинні подаватися в одиницях системи СІ.

Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:

- **індекс УДК** у верхньому лівому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.);
- **ініціали та прізвища авторів** у верхньому правому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.). Порядок подання: **ім'я, по батькові, прізвище**;
- **науковий ступінь, вчене звання** (Times New Roman, 14 пт.);
- **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
- **назва статті** – великими літерами, по центру, українською (або регіональною мовою), російською та англійською мовами (Times New Roman, 14 пт., **жирний**). Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
- **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
- **анотація** (500-600 знаків) українською (або регіональною мовою), російською та англійською мовами на один абзац (Times New Roman, 14 пт., курсив); анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті;
- **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
- **ключові слова** (3-10 слів) українською (або регіональною мовою), російською та англійською мовами (Times New Roman, 14 пт., курсив);
- **актуальність теми дослідження** (Times New Roman, 14 пт.);
- **постановка проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);
- **аналіз останніх досліджень та публікацій** (Times New Roman, 14 пт.);
- **виділення недосліджених частин загальної проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);
- **постановка завдання** (Times New Roman, 14 пт.);
- **виклад основного матеріалу** (можливий розподіл на підрозділи) (Times New Roman, 14 пт.);
- **висновки** відповідно до статті (Times New Roman, 14 пт.);
- **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
- **література** (Times New Roman, 14 пт., **жирний**, по центру), обсяг до 10 джерел, детальна інформація щодо оформлення – п. 8;

– надійшла стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);  
7. Літературні джерела, що цитуються, повинні бути пронумеровані відповідно до порядку звертання до них у тексті. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: «... відомо з [4]. ...» або «... розглянуто у [4, С. 203] ...». Список літератури наводиться наприкінці статті відповідно до порядку звернення по тексту на мові оригіналу та згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

8. Список літератури англійською мовою повинен бути оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA (<http://www.bibme.org/citation-guide/apa/>). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках.

9. Автор (автори) може бути ознайомлений з коректурою статті. Зміна верстки автором, за виключенням виправлення помилок, не допускається. Виправлену та підписану коректуру слід повернути до редакції протягом двох днів після її отримання.

10. Рішення про можливість публікації статті приймає редколегія.

11. Робота, що не відповідає вищезазначеним вимогам, буде повернена секретарем редколегії.

12. Редакція залишає за собою право не приймати статті у форматі **Word 2007 document (\*.docx, \*.doc)** (ZIP-ed native XML document) або **Word 2007 Macro-enabled document (\*.docm, \*.doc)**.

<b>Адреса редакції:</b>	14033, м. Чернігів, вул. Стрілецька, 1, к. 103
<b>Відповідальний за випуск:</b>	Мороз Наталія Вікторівна
<b>Телефон:</b>	(04622) 5-69-81
<b>E-mail:</b>	nauk_visn@ukr.net

#### ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТРУКТУРОВАНОЇ АНОТАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

UDC 349.3:355.292

M. V. Chichkan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

#### SELECTED LEGAL ISSUES ON IMPLEMENTING OF PUBLIC POLICY IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF WAR VETERANS

**Urgency of the research.** In present-day conditions, the problems which are related to social protection of war veterans become especially topical and acute.

**Target setting.** Adequate funding of state guarantees for social protection of war veterans is absent and most of the legislation specific benefits and compensations for veterans either do not work or have lost their significance due to changing of social and economic relations.

**Actual scientific researches and issues analysis.** The issue of public policy in the sphere of social protection of war veterans became the subject of the scientific researches of N.B. Bolotina, S.M. Sinchuk, I.M. Syrota, B.I. Stashkiv, I.S. Yaroshenko and other native scientists.

**Uninvestigated parts of general matters defining.** Carrying out of the public policy on war veterans needs improvement of the social security legislation framework, ensuring the consideration and adoption of the draft laws aimed at the development of the retirement, housing and communal supply, transport and health services, prevention to amend the legislation which would contradict the Constitution of Ukraine and limit the rights of veterans.

**The research objective.** The purpose of this article is to study the legislative and regulatory framework for social protection of war veterans and to analyse the peculiarities of public policy on the subsistence of war veterans in the modern world.

**The statement of basic materials.** The Law of Ukraine "On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection" defines the legal status of war veterans, ensures creating appropriate conditions for their subsistence and contributes to the formation of respect for them in the society. Ukraine has a formed system of government aimed at providing and implementing public policy in the sphere of social protection of war veterans. This is the Cabinet of Ministers of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, the Advisory Council on improving of the social protection of war veterans and the State Service of Ukraine for war veterans and anti-terrorist operation participants in particular.

**Conclusions.** Public policy in the sphere of social protection of war veterans is a system of legal, social, economic and political measures and means which are put into effect directly or indirectly by public authorities and aim at creating appropriate conditions for life support and contributing to forming respect for veterans in the society.

**Keywords:** public policy, social protection, war veterans.

#### References

1. Syrota, I. M. (2011). Systema sotsialnoho zakhystu veteraniv Velykoi Vitchyznianoї viiny za zakonodavstvom Ukrainy [The system of social protection of Great Patriotic War veterans under the legislation of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava - Actual problems of state and law*, 57, 121-127 [in Ukrainian].

3. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu: Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 r. [On the status of war veterans, guarantees of their social protection: the Law of Ukraine of 10.22.1993]. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy - Bulletin of The Supreme Rada of Ukraine*, 45 [in Ukrainian].

4. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 27.02.2014r [On the Cabinet of Ministers of Ukraine: The Law of Ukraine of 27.02.2014]. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy - Bulletin of The Supreme Rada of Ukraine*, 13 [in Ukrainian].

## ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 336.711

О. В. Кудіна, к.е.н., доцент

## АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

**Анотація.** Визначено необхідність дослідження банківського капіталу та проблем його регулювання у банківській системі України в контексті впровадження міжнародних стандартів банківської діяльності, що впливає на зміцнення банківської системи, підвищення її ролі у процесах економічних перетворень.

**Ключові слова:** капітал банку, банківська система, міжнародні стандарти.

О. В. Кудина, к.э.н., доцент

## АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

**Аннотация.** Определена необходимость исследования банковского капитала и проблем его регулирования в банковской системе Украины в контексте внедрения международных стандартов банковской деятельности, что влияет на укрепление банковской системы, повышения ее роли в процессах экономических отношениях.

**Ключевые слова:** капитал банка, банковская система, международные стандарты.

O. V. Kudina, candidate of economic sciences, associate professor

## THE ANALYSIS OF BANK CAPITAL PROBLEM REGULATION IN UKRAINE

**Abstract.** In the article is determined necessity of bank capital research and problems of its regulation in the Ukraine bank system in the context of introduction of international bank activity standards that influence on strengthening bank system, increases its role in the economic relations processes.

**Keywords:** bank capital, bank system, international standards.

**Актуальність теми дослідження.** На сьогодні загальною проблемою для українських банків є підвищення ...

**Постановка проблеми.** Необхідність і значимість регулювання банківського капіталу визначається тим, що банки відіграють надзвичайно вагомий роль.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У навчальній і науковій літературі розгляду понять «капітал банку» (або ж «банківський капітал») приділяється значна увага.

**Постановка завдання.** Метою статті є теоретичні аспекти дослідження капіталу та проблем його регулювання у банківській системі України в контексті впровадження міжнародних стандартів банківської діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** Основою формування ресурсної бази банків та необхідною умовою її забезпечення

**Висновок.** На даному етапі Україна формує власну модель ринкової економіки, враховуючи ту ситуацію ...

## Література

1. Дзюблюк О. Активізація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в системі заходів із подолання фінансово-економічної кризи / О. Дзюблюк // Світ фінансів. – 2010. – № 3. – С. 7–13.
2. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс. - 2-е русск. изд. (пер. с 7-го междунар. изд.) - М.: Олимп-Бизнес, 2008. - 1008 с.
3. Островерхова Г. В. Сутність та структура організаційного забезпечення інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / Г. В. Островерхова // Цифровий репозиторій ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. - Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/29738/1/45.pdf>.
4. Інноваційна стратегія українських реформ / [Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П.]. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
- 5.

## References

1. Dziubliuk, O. (2010). Aktyvizatsiia bankivskoho kredytuvannia maloho ta serednioho biznesu v systemi zakhodiv iz podolannia finansovo-ekonomichnoi kryzy [Activation of bank lending to small and medium enterprises in the system of measures to overcome financial crisis]. *Svit finansiv*, 3, 7-13.
2. Brealey, Richard A., & Myers, Stewart C. (2003). *Principles of corporate finance*. 7th ed. Boston, Mass.: McGraw-Hill/Irwin.
3. Ostroverkhova, H. V. (n.d.). *Sutnist ta struktura orhanizatsiinoho zabezpechennia innovatsiinoi dialnosti* [The essence and structure of organizational support innovation activity]. Retrieved from <http://eprints.kname.edu.ua/29738/1/45.pdf>
4. Halchynskiy, A. S., Heiets, V. M., Kinakh, A. K., & Semynozhenko, V. P. (2002). *Innovatsiina stratehiia ukrainskykh reform* [Innovation Strategy of Ukrainian reforms]. Kyiv: Znannia Ukrainy.

Надійшла 09.02.2013



## **Науковий вісник Полісся**

*Науковий економічний журнал*

**Випуск 1(5)**

## **Научный вестник Полесья**

*Научный экономический журнал*

**Выпуск 1(5)**

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

За достовірність викладених фактів та коректний переклад статей іншими мовами відповідальність несе автор.

Головний редактор	Л. І. Гонта
Відповідальний редактор	Л. О. Коваленко
Технічний редактор	Н. В. Мороз
Комп'ютерна верстка	Н. В. Мороз, С. В. Максимова
Дизайн обкладинки	І. М. Мекшун
Технічні редактори з питань комп'ютерного забезпечення	С. В. Злобін, І. М. Мекшун
Мовне редагування	С. В. Максимова, З. Б. Абдулова
Друкар	Н. А. Тестова

Набір комп'ютерний. Підписано до друку 04.04.2016. Здано до друку 18.04.2016.  
Формат 60x84/16. Папір офсетний №1. Друк цифровий.  
Умов. друк. арк. 21.69. Обл.-вид.арк. 11.3.  
Наклад 150 прим. Зам. № 16148.016.038.

Чернігівський національний технологічний університет  
14027, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до Державного реєстру видавців,  
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції  
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.

## **Scientific bulletin of Polissia**

*Scientific journal on Economics*

*Issue 1(5)*

Pressed in an author's edition from the authors' original layouts.

Editorial Board is not always agreed with the authors' views.  
An author is responsible for the given facts' authenticity.

Chief Editor	O. I. Honta
Responsible Editor	L. O. Kovalenko
Technical editor	N. V. Moroz
Computer typing	N. V. Moroz, S. V. Maksymova
Cover design	I. M. Mekshun
Technical editor and Computer Support	S. V. Zlobin, I. M. Mekshun
Language editing	S. V. Maksymova, Z. B. Abdulova
Printing	N. A. Testova

Computer typing. Signed to the press 04.04.2016. Sent to the press 18.04.2016.  
Format 60x84/16. Offset paper № 1. Conventional pressed paper 11.3.  
Edition 150 copies.

Chernihiv National University of Technology  
14027, Chernihiv, Shevchenka Str., 95

State Registration Certificate of Printing Mass Medium  
Series ДК № 4802 from 01.12.2014